

958

Kim Antero Merivirta

**YSTÄVYYSJÄRJESTÖ JA POLIITTINEN TAUSTAVAIKUTTAJA?
Suomi-Neuvostoliitto-seuran rooli valtakunnanpolitiikassa 1944-1952**

Suomen historian pro gradu -työ Jyväskylän
yliopiston Historian laitoksella syksyllä 1998

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Historian laitos
Tekijä Kim Antero Merivirta	
Työn nimi Ystävyyssjärjestö ja poliittinen taustavaikuttaja? Suomi-Neuvostoliitto-seuran rooli valtakunnanpolitiikassa 1944-1952	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Pro gradu -tutkimus
Aika Syksy 1998	Sivumäärä 140 s. + 5 s.
Tiivistelmä - Abstract Tutkimuksessa on käsitelty SN-seuran toimintaa valtakunnanpolitiikan osana vuosina 1944-1952, aikana jolloin Neuvostoliiton epäsuora vaikutus ja valvontakomission läsnäolo (1944-1947) olivat keskeisiä tekijöitä Suomen poliittisen uudelleenorientoitumisen järjestelyissä. Lähtökohdan "uuden suunnan" politiikalle ystävyysspolitiikan osalta antoi syyskuussa 1944 solmittu välirauhansopimus vapauttaen äärimmäisen vasemmiston mukaantulon poliittiselle areenalle ja mahdollistaen Mauri Ryömän johdolla vuonna 1940 toimineen työläispitoisen Suomen ja Neuvostoliiton Rauhan ja ystävyyden seuran uudelleenperustamisen. Neuvostoliittolaisten aloitteesta seuran toiminta päätettiin kuitenkin laajentaa "kaikkien kansanluokkien" keskuuteen, jonka tuloksena lokakuussa 1944 perustettiin SN-seura. Samalla seuran johtohahmot vaihtuivat toiminnan kulminoituessa vanhan seuran "ryömäläisiltä" kommunisteille, jotka Ryömä oli kyennyt vuonna 1940 lähes täydellisesti syrjäyttämään ystävyysspolitiikasta. SKP-taustaisen vasemmiston ohella SN-seuran toimintaan tulivat mukaan ne muutamat reaalipolitiikkaan uskovat porvarit, joista varsinkin J.K. Paasikivi ja Urho Kekkonen ovat tunnettuja myöhemmiltä vaiheiltaan. Mielenkiintoiseksi seuran toiminnan tekeekin tunnettujen poliitikkojen läsnäolo seurassa sekä yleensäkin SKP:n suhde SN-seuraan. Lähteiden valossa näyttää siltä, että kommunistit pyrkivät jatkuvasti dominoimaan ystävyysspolitiikkaa, jota "ryömäläinen" radikaalivasemmisto ei katsonut suojelemaan silmin. Tietynytasoinen yhteisymmärrys seuran vasemmiston keskuuteen syntyi vasta Andrei Zhdanovin puuttuessa peliin, mutta kommunistien pyrkimyksistä johtuen kansan enemmistössä seura leimautui vahvan kommunistiseksi. Tämä näkyi erityisesti porvarillisten puolueiden, SDP:n ja valtiollisen poliisin suhtautumisessa seuraan. Leimautumisen johdosta SN-seura ei saavuttanut luottamusta kansan syvistä kerroista, vaikka siitä kasvoikin jäsenmäärällisesti aikakautensa suurimpia kansalaisjärjestöjä. Tutkimuksen lähteinä on käytetty SN-seuran ja SKP:n asiakirjoja, joiden avulla seuran poliittinen toiminta on hahmoteltavissa. "Vastapuolen" asiakirjoista tärkeimmät ovat SDP:n ja valtiollisen poliisin dokumentit sekä ne lukuisat SKP:ta sivuavat tutkimukset, joissa myös SN-seuran toimintaa on korostettu erityisesti "vaaran vuosien" (1944-1948) yhteydessä.	
Asiasanat SN-seura, ystävyyssseurat, vaaran vuodet, kommunismi, SKP	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kirjasto/historian laitos	
Muita tietoja	

SISÄLTÖ

1. Johdanto	1
1.1. Aikaisempi tutkimus	1
1.2. Tutkimustehtävä ja lähteet	13
2. Ystävyyssuhteiden etsikkoaika 1944-1945	17
2.1. "Hyvät ja luottamukselliset suhteet"	17
2.2. Suomi-Neuvostoliitto-seuran perustaminen	20
2.2.1. Laajapohjainen keskusseura	20
2.2.2. Alaosastojen perustaminen	30
2.3. Poliittisen suunnanmuutoksen etujoukko	36
2.4. Epäluulojen synkkä varjo	46
2.4.1. "Punaisen vaaran seura"	46
2.4.2. Vasemmiston poliittinen kädenvääntö	55
3. Vastatuulen vaikutuksista uuden suunnan tiivistämiseen 1945/1946-1948	63
3.1. Kohti yhden suunnan ystävyyttä	63
3.1.1. Toimintaa Krimin julistuksen nojalla	63
3.1.2. SKP painottaa toimintaansa	71
3.2. Ystävyysspolitiikan seestyminen	78
3.2.1. "Ollaan kuin seuraa ei olisi olemassakaan"	78
3.2.2. Sisäisen linjavedon kaksinaiset pyrkimykset	83
3.3. SN-seura valtiollisten yhteyksien rakentajana	90
4. Kylmän sodan kyseenalaistava ilmapiiri 1948/1949-1952	98
4.1. Ystävyyssuhteet koetuksella	98
4.1.1. Neuvostovastaisuus nostetaan esiin	98
4.1.2. Uusi ystävyyjärjestö vai vaikutusvallan laajentaminen?	106
4.2. Rauhan ja puolueettomuuden rajamailla	111

5. Pelon ja toiveiden ystävyysseura	120
Lähteet	131
Liitteet	

1. JOHDANTO

1.1. AIKAISEMPI TUTKIMUS

Suomen poliittisen historian eräänä avainkysymyksenä läpi vuosisatojen on esiintynyt suhde Venäjään ja Neuvostoliittoon, joiden keskeisen vaikutuksen Suomen poliittiseen elämään on määritellyt ensisijaisesti maamme geopoliittinen sijainti. Tämän johdosta maiden väliset suhteet ovat olleet kahden erilaisen kulttuurin vaikutuksen alaisia, johon oman lisänsä ovat tuoneet eri aikakausina vallinneet aatevirtaukset ja kansainvälisen politiikan muutokset.

Näistä tekijöistä käsin suomalaisille on muodostunut oma kansanpsykologinen kuva¹ venäläisistä, joka itsenäisyysaikana on korostunut Suomen valtiollisessa elämässä etenkin turvallisuuspoliittisina näkökulmina aina vuosien 1917-1918 tapahtumien jälkeen. Kyse on ollut ideologisen vastakkainasettelun aiheuttamista uhkakuvista, jotka ovat koskeneet sekä valtiollista itsenäisyyttä että Pietarin (Leningrad) kaupungin strategista asemaa Suomen rajan välittömässä läheisyydessä. Näkemysten johdosta suomalaisten tulkinta kommunismista ja Neuvostoliitosta on usein liitetty yhdeksi ja samaksi asiaksi, joka on johtanut kaksijakoisiin tulkintoihin käsiteltäessä Neuvostoliiton vaikutusta Suomen politiikkaan².

Ajallisesti Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden kaksijakoisuuden rajavuotena esiintyy vuoden 1944 välirauhansopimus, jota edeltävä aikakausi liittyy kansalaissodan jälki-seurauksiin ja voittaneen valkoisen puolen virallistamiin näkemyksiin bolsevikkien tuesta punaisille. Virallisen tulkinnan johdosta maiden väliset suhteet olivat ristiriitaiset ja miltei

¹ Valtioiden välisiin suhteisiin liittyvät kansanpsykologiset tekijät eli se, miten kansa nationalistisista, traditionaalisista tai tunnepohjaisista syistä suhtautuu toiseen. Ks. Hovi 1984, 96; Renouvin-Durosellen selitysjärjestelmä kansainvälisten suhteiden historiasta. "Kuvan" muodostumisprosessin perusteita on suomalaisista tutkijoista määritellyt mm. Kari Alenius väitöskirjassaan "Ahkeruus, edistys, ylimielisyys. Virolaisten Suomi-kuva kansallisen heräämisen ajasta tsaarinvallan päättymiseen (n. 1850-1917)" esittäen yksilön pelot, toiveet ja päämäärät sekä yleensäkin mielipiteet, asenteet ja uskomukset yksilöiden sekä kansojen välisten suhteiden perustekijöinä. Ks. Alenius 1996, 11-12.

² Tauno Saarela on tutkinut näkemyksiä "suomalaisesta kommunismista" väitöskirjansa johdannossa esittäen tulkintojen jakautuneen historiankirjoituksessa "pelko- ja viholliskuviin" ja "sankaritarinoihin". Hänen mukaansa "pelko- ja viholliskuvissa" on suhde Neuvostoliittoon yhdistetty sekä vallankumouksen uhkaan että sosialismiin. Ks. Saarela Tauno: Suomalaisen kommunismin synty 1918-1923, 1996, 9-13.

olemattomat lähes parin vuosikymmenen ajan. Vuodesta 1944 alkaen naapuruussuhteet ovat puolestaan olleet tiiviit, pohjautuen sekä niihin muutoksiin, jotka välirauhansopimus toteutti Suomen sisäpoliittisessa elämässä, että ulkopoliittisiin sopimuksiin, joista keskeisin oli vuonna 1948 solmittu ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus (YYA).

Välirauhansopimuksen luoma nopea, virallisella tasolla toteutunut muutos Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa ei silti saanut kansalaistasolla samansuuntaista vastakaikua, vaan esiin nousivat ne epäluulot, joita suomalaiset olivat vuosisatoja tunteneet Venäjää kohtaan. **Kari Tarkiainen** (1986) esittää väitöskirjassaan epäluulojen pohjautuneen niihin sisivistyksellisiin vastakohtaisuuksiin, joita suomalaisessa yhteiskunnassa tunnettiin "aasialaista" Venäjää kohtaan. Nämä epäluulot kärjistyivät Tarkiaisen mukaan isonvihan aikana suoranaiseksi "ryssävihaksi", joka vaikutti etenkin suomalaisessa kansanrunoudessa.³

Käytännössä kansalaistason venäläistulkinnat saivat poliittisen lisävärinsä maailmansotien välisen aikakauden poliittisesta suuntautumisesta. **Turo Mannisen** (1982) väitöskirjasta käy ilmi, että kansalaissodan ratkaisun jälkeen valkoisen puolen kärjistämä poliittinen vastakainasettelu ja julkinen Neuvosto-Venäjän vastainen parjauskampanja liittyivät lähinnä pyrkimykseen lujittaa kansallista rintamaa juuri itsenäistyneessä maassa.^{4,5}

Ideologisten näkemysten vaikutuksia suomalaisessa yhteiskunnassa ovat esittäneet väitöskirjoissaan sekä **Timo Soikkanen** (1984) että **Kari Immonen** (1987), joista varsinkin Soikkanen esittää ne sisäpoliittiset tekijät, jotka korostivat neuvostouhkaa ja vaikuttivat edelleen Suomen ulkopoliittikan turvallisuushakuisuuteen 1930-luvulla. Toisaalta tutkimuksen myötä on mahdollista ymmärtää myös niitä näkemyksiä Suomen ulko- ja sisäpoliittisesta kehityk-

³ Tarkiainen, Kari: Se vanha vainooja. Käsitukset itäisestä naapurista Iivana Julmasta Pietari Suureen, 1986, 12-13, 293-310.

⁴ Matti Klingen mukaan juuri vuosien 1917-1918 tapahtumat ja ideologiset vastakainasettelut ovat ryssävihan keskeiset tekijät. Kyse on tulkinnallisesta näkemyksistä, sillä jo 1960-luvulla Kalervo Siikala esitti sortokausien olleen ensimmäinen aikakausi Suomen historiassa, jolloin olisi esiintynyt suoranaista aihetta "venäläisvihaan". Vrt. Siikala 1960, 69-73 ja Klinge 1983, 58-60, 160 ja edellä esitetty Tarkiainen 1986, jonka 1700-luvulle ulottuvat käsitykset ryssävihan juurista ovat vähintäänkin kauaskantoisimmat.

⁵ Manninen, Turo: Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918, 1982, 188-191.

sestä, jotka turvallisuuspoliittisessa mielessä askarruttivat venäläisiä. Siten suomalaisessa yhteiskunnassa kansalaissodan jälkiseurauksina vallinneet saksalaismielisyys, heimopolitiikkaan sidottu nationalismi, kommunistilait sekä 1930-luvun pohjoismainen suuntaus hiersivät maiden välisten suhteiden kehitystä.⁶ Näiden kansallista yhtenäisyyttä ja neuvostovastaista turvallisuuspolitiikkaa korostavien tekijöiden laajuus ryssävihan muodossa tulee esiin Immosen väitöskirjassa, jossa tekijä on esittänyt Tarkiaisen näkemyksiä tukien venäläisvastaisuuden juurtuneen aina maailmansotien välisen ajan kirjallisuuteen asti.⁷

Venäläisvastaisuuden laajuus ja syvyys tulevat edellä esitettyjen tutkimusten myötä selkeästi esille ja niiden johdosta on ymmärrettävissä se välirauhansopimuksen vaatima henkisen suunnanmuutoksen suuruus ja siitä aiheutuvat ongelmat, jotka koskettivat suomalaista yhteiskuntaa ja etenkin sen johtavia piirejä vuonna 1944 ja sen jälkeen.

Ongelmalliseksi nousivat etenkin tulkinnat valtiollisesta asemasta ja välirauhansopimuksen mukaisesti laillisesti toimivan Suomen kommunistisen puolueen vaikutuksesta siihen. Aikaisempien vuosikymmenten hengen mukaisesti sisäpoliittisesti herkässä tilanteessa kansalaistasolla esiintyi edelleen venäläisvastaisuutta, joskaan ei kovin julkista, mutta vähintään mentaalisesti ilmitulevaa. Tätä henkistä venäläisvastaisuutta poistamaan perustettiin syksyllä 1944 Suomi-Neuvostoliitto-seura⁸, joka otti tavoitteekseen mielialojen muokkaamisen poliittisen tilannemuutoksen mukaiseksi⁹.

Seuran esiintyminen suomalaisessa historiankirjoituksessa liittyy vahvasti vuosien 1944-1948 tapahtumiin, jolloin poliittisen tilannekehityksen tuoma epävarmuus oli Suomessa suurimmillaan. Seuran kytkeminen näihin sodanjälkeisiin "vaaran vuosiin", jotka nimettiin **Lauri Hyvämäen** vuonna 1954 ilmestyneen samannimisen teoksen mukaan, oli kaikesta

⁶ Soikkanen, Timo: Kansallinen eheytyminen - Myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa 1933-1939, 1984, 9-12, 31-32, 372-390 - Maailmansotien välisen aikakauden ideologisesta kehityksestä ks. Klinge 1983, 158-159. Heimopolitiikan taustoista puolestaan ks. Toivo Nygård: Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa, 1978.

⁷ Immonen, Kari: Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona, 1987, 101-102, 138-146.

⁸ Lyhennetään jatkossa SN-seurana.

⁹ Kinnunen 1995, 11.

huolimatta varsin pintapuolinen ja väritynyt kuvaus ystävyysuhteiden luonnollisesta osasta SKP:n johtamassa "demokraattisesta rintamassa".¹⁰

Hyvämäen aikalaiskuva liittyi lähtökohdiltaan sotaa edeltävän aikakauden venäläisvastaisiin käsityksiin ja siihen liittyviin kommunismitulkintoihin. Neuvostosympatioita silti esiintyi 1920- ja 1930-luvuilla, kuten **Heikki Mikko Viitala** (1969) on esittänyt tutkiessaan jatkosodan aikaisen rauhanopposition taustoja. Viitalan mukaan nämä sympatiat pohjautuivat lähinnä työväestön keskuudessa vaikuttaneisiin pasifistisiin näkemyksiin, jotka olivat saaneet alkunsa ranskalaisperäisen Clarté-liikkeen¹¹ ideologiasta. Liikkeen vaikutus näkyi selkeimmin 1920-luvulla sosialidemokraattisen Akateemisen Sosialistiseuran (ASS) keskuudessa sekä vuonna 1931 perustetuissa Neuvostoliiton Ystävät ja "Hiilet" -nimisissä seuroissa, jotka olivat sosialidemokraattien ystävyysseuraluontoisia yhdistyksiä. Näitä seuroja tosin edelsi 1920-luvun lopulla suomalaisten nuorkommunistien pyrkimykset perustaa maahan ystävyysseura, mutta hanke kaatui viranomaisten vastustukseen.

Neuvostoliiton Ystävien ja Hiilten toiminnan neuvostosympatiat olivat Viitalan mielestä selkeät, joskin hän tutkimuksessaan korostaa, ettei Hiilten säännöissä mainita sanallakaan Neuvostoliittoa. Sen sijaan toimintaohjeet käsitelivät sekä työväestön kulttuurisuhteita että työväestön yhteistä poliittista rintamaa. Hiilet sai hankituksi noin 70 jäsentä ennen lakauttamistaan Mäntsälän kapinan aikoihin. Neuvostoliiton Ystäville kävi samoin, sillä seuran kohtaloksi koitui hallituspiirien kielteinen asenne "vasemmistolaista" seuraa kohtaan.¹²

¹⁰ Hyvämäki 1957, ks. otsikointi ja SN-seuran esiintyminen teoksessa. "Vaaran vuodet" oli varsin iskevä teos sekä aikalaisille että jälkipolville, jotka saivat käsityksen kommunistien johtamasta laillisesta toiminnasta kohti kansandemokratiaa, joka kuitenkin estettiin parlamentaarisiin keinoin. Hyvämäen "vaaran vuodet" käsitystä on selkiyttänyt Jussila 1990, 13-14. Viimeisin tulkinta aiheesta on Kimmo Rentolan käsialaa, ks. Historiallinen Aikakauskirja 3/1994, 195-211.

¹¹ Clarté (suom. selvyys, kirkkaus) oli ranskalaisperäinen rauhanliike, jonka perustajana toimi Henri Barbusse (1873-1935) 1910-luvulla. Liike sai kannatusta Euroopassa ja Suomeen se saapui suomenruotsalaisten kirjailijapiirien kautta. Pyrkimyksenä oli pysyä poliittisten puolueiden ulkopuolisena ryhmänä, mutta silti korostaa "yhteiskunnallisen lainsäädännön kelvottomuutta". Kannattajakunnan suuren mielenkiinnon kohteena oli Venäjän vallankumous, johon suhtauduttiin myönteisesti. Ks. tarkemmin Klinge 1983, 153-157 sekä koosteenomaisesti aihetta sivunnut Riska 1988, 10-19.

¹² Viitala 1969, 7-9 - SDP:n piiristä Neuvostoliiton Ystävissä toimivat Karl Johan (Cay) Sundström, Mauri Ryömä ja Reinhold Sveto(rzetski). Hiilten keskeisin poliittinen

Näiden ystävyyspyrkimysten esiintyminen ainoastaan vasemmistopiireissä kuvaa osaltaan sitä kulttuurista katkosta, joka tsaari-Venäjän tappion myötä Suomeen syntyi.

Hetkellisen poikkeuksen vasemmistolaisille ystävyyspyrkimyksille esittivät suomalaiset yliopistopiirit, joiden keskuudessa kehittyi vuosina 1934-1935 ajatuksia yhteistyöstä Neuvostoliiton nopean tieteellisen ja teknisen kehityksen innostamina. Neuvostoliiton lähetystö suhtautui ajatuksiin mielenkiinnolla, sillä yliopistopiireissä syntynyt eräänlainen valmistele-va komitea sai ainakin kertaalleen kokouksiinsa mukaan lähettiläs Boris Steinin. Tiedepyrkimykset jäivät kuitenkin edeltävien ystävyyspyrkimysten mukaisesti pimentoon.¹³

Vuosikymmenen lopulla kiristynyt poliittinen tilanne nosti eri tahoilla esiin pyrkimyksiä parantaa maiden välistä kanssakäymistä. Näitä esitti etenkin SDP:n kansanedustaja Reinhold Svento vuonna 1938 ehdottamalla maiden välisten kaupallisten ja kulttuuristen suhteiden lisäämistä.¹⁴ **Timo Soikkasen** (1991) biografia tohtori Yrjö Ruudusta kertoo samansuuntaisista ehdotuksista syksyiltä 1939. Ruudun tavoitteena oli tällöin perustaa erityinen suomalais-venäläinen kulttuuriyhdistys parantamaan maiden välisiä suhteita. Suoritettujen epävirallisten tiedustelujen tuloksena Neuvostoliiton lähetystö ilmoitti yhdistyksen edistävän Suomen asemaa. Asiasta tiedotettiin edelleen hallitukselle, joka kuitenkin ilmoitti, ettei se pitänyt suotavana yhdistyksen olemassaoloa.¹⁵

Vielä ymmärrettävämmäksi SN-seuran osuus suomalaisessa historiankirjoituksessa ja osana "vaaran vuosia" tulee tarkastellessa niitä ystävyyspyrkimyksiä, jotka ilmenivät talvisodan jälkeen valistus- ja kulttuurisuhteita vaalimaan perustetun Suomen-Neuvostoliiton rauhan

henkilö oli Eino Pekkala, SSTP:n johtomiehiä.

¹³ Viitala 1969, 8.

¹⁴ Viitala 1969, 9 - Viitalan mukaan ystävyysajatuksen ilmaisuina voidaan pitää myös vuonna 1938 järjestetyn kilpakirjoituksen "Suomen itsenäisyyden turvaaminen" eräitä vastauksia, joissa korostettiin hyviä neuvostosuhteita itsenäisyyden turvaamisen olennaisena edellytyksenä. Kirjoituskilpailussa mielipiteitään esittivät tohtorit V.J. Sukselainen ja Ensio Hiitonen sekä kenraaliluutnantti Aarne Sihvo.

¹⁵ Soikkanen 1991, 319-320 - Ruudun mielenkiinto maiden välisen kanssakäymiseen juontaa juurensa aina vuoteen 1920, jolloin hän ensimmäisen kerran arvioi Suomen geopoliittisen aseman ja henkisen ilmapiirin johtavan yhteenottoon Neuvostoliiton kanssa, jos politiikka ei muuttuisi.

ja ystävyyden seuran¹⁶ toiminnassa. Sitä ovat tutkineet **Sakari Karttunen** (1966), **Kimmo Rentola** (1994)¹⁷ sekä **Kaisa Kinnunen**, joista Rentola on liittänyt seuran osaksi laajempaa vasemmistorintamaa ja Kinnunen puolestaan SN-seuran edeltäjäksi SN-seuran julkaisemattomassa historiassa (1995)¹⁸. Tutkimusten myötä ystävyyspolitiikan konkreettisuus ja sen vaikutukset luovat vahvan käsityksen poliittisesti vaikuttavasta yhdistyksestä, joka peitti kaiken vasemmistoaktiiviteetin Suomessa kesällä 1940.

Tutkimuksissa on esitetty seuran perustamisen taustana olevan tietämyksen espanjalaisesta Amigos de la Union Sovietica -seuran (AUS) toiminnasta, johon suomalaiset vapaaehtoiset olivat tutustuneet Espanjan kansalaissodassa. Samoin esille tulee se, että tietämys syntyi vasemmistolaisten turvasäilöläisten keskuudessa talvisodan aikana, josta julkisuuteen idean nosti entinen SDP:n kansanedustaja Mauri Ryömä vapautuessaan keväällä 1940.¹⁹

Tarvetta seuran perustamiseen kyllä löytyi, sillä äärimmäisen vasemmiston mielipiteiden esittäminen oli kommunistilakien johdosta edelleen kielletty. Ajallisesti kevät 1940 oli julkisen toiminnan organisoinnin kannalta sopiva, jonka Moskovan rauhan sallima poliittinen tilannemuutos mahdollisti. Se, miksi perustettiin ystävyysseura eikä esimerkiksi suoraan vasemmistolaista puoluetta, on hyvä kysymys, johon ei kuitenkaan tahdo löytyä vastausta. Kimmo Rentola on silti pohtinut asiaa ja hän näkee seuran puolueena lähinnä sen organisaation ja kannatuksen johdosta.²⁰

Rentolan esittämä näkemys puolueideologiasta tuntuu sopivan ainakin niille työväestön edustajille, jotka kokivat SDP:n hallituspolitiikan virheenä. Kritiikin esittäjät lukeutuivat en-

¹⁶ Lyhennetään jatkossa ystävyysseurana.

¹⁷ Rentola, Kimmo: Kenen joukoissa seisot? - Suomalainen kommunismi ja sota 1937-1945, 1994.

¹⁸ Todettakoon, että ensimmäisenä ystävyysseurasta kirjoitti Mika Waltari vuonna 1942 fiktiivissäväyisessä teoksessaan "Neuvostovakoilun varjossa", jossa seura kuvataan poliittisesti "yhdeksi surullisimmista luvuista Suomen historiassa". Ulkomaisista tutkijoista seuran toimia on puolestaan sivunnut Anthony F. Upton tutkiessaan suomalaista kommunismia - Ks. Upton 1970, 148-152.

¹⁹ Rentola 1994, 218-219.

²⁰ Rentola 1994, 218-220 - Rentolan mukaan seuran organisaatio oli hyvin samankaltainen 1920-luvun sosialidemokraattisen puolueen organisaation kanssa.

sisijaisesti SDP:n vasemmistoon, joiden toiminta keskittyi Akateemiseen Sosialistiseuraan²¹. Turvallisuuspoliittisesti heidän näkemyksensä puolsivat lähinnä pasifismia, jonka johdosta 1930-luvun puolustustahtoinen hallituspolitiikka koettiin neuvostovastaisena. Kannatusta puolestaan riitti niille näkemyksille, joiden mukaisesti Suomen turvallisuuspolitiikka oli toteutettava kollektiivisessa yhteistyössä Neuvostoliiton kanssa²². Omaan linjaansa pohjautuen seuran näkyvimpänä hahmona 1930-luvulla pidetty Mauri Ryömä kritisoi vielä joulukuussa 1939 avoimella kirjeellä SDP-läistä ulkoministeri Väinö Tanneria:

"Suomen työväenluokka menee rintamille vastoin tahtoaan, se menee pakosta... toivoo rauhaa ja ystävällisiä suhteita Neuvostoliittoon..."

Kirje oli särö talvisodan yksimielisyydelle ja ainoa Suomesta Moskovaan asti kantautunut Neuvostoliittoa ymmärtävä ilmaisu, jonka pääsyn julkisuuteen valtiollinen poliisi tosin esti mieltäessään sen Terijoen hallituksen tukemiseksi.²³

Kirjeensä johdosta turvasäilöön talvisodan ajaksi passitettu Ryömä oli tunnettu, joten hänen valintansa Helsingissä 22.5.1940 perustetun ystävyysseuran puheenjohtajaksi aiheutti seuraavastaisia epäluuloja etenkin viranomaisten keskuudessa, jotka pitkittivät seuran rekisteröintiä ilman laillisia esteitä.²⁴

Vastustuksesta huolimatta Suomen ja Neuvostoliiton välisten ystävällisten suhteiden kannattajille seura merkitsi julkista vaikutusmahdollisuutta ja mahdollisuutta poliittisen latautuneisuuden purkamiseen, joten jo seuran perustava kokous keräsi joukon radikaaleja näke-

²¹ Saarela 1982, 34-35, 50-51 - Saarelan mukaan ASS oli sisäisesti jakautunut "radikaaleihin" ja "maltillisiin", joista maltilliset ymmärsivät sosialidemokraattisen puolueen sisäpoliittista toimintaa 1930-luvulla. Radikaalit sen sijaan tavoittelivat yhteiskunnallista muutosta kansan yhteisrintaman avulla. Tavoitteena oli sosialismi demokraattisin menetelmin, joka erottaa radikaalit sosialistit vallankumousta korostavista kommunisteista. Radikaalien kärkinimet olivat Mauri Ryömä, Cay Sundström, Elvi Sinervo ja Raoul Palmgren.

²² Soikkanen 1984, 155-156, 279-281.

²³ Karttunen 1966, 10; Rentola 1994, 194-197.

²⁴ Karttunen 1966, 44-45; Kinnunen 1995, 61 - Hella Wuolijoen myöhempien kertomusten mukaan seuran todellisena johtajana oli Neuvostoliiton lähetystön vahtimestari Yrjö Leino - Haataja 1988, 28.

myksiä edustavia henkilöitä ASS:n ja SKP:n kannattajakunnasta. Seuran myötä Ryömän johtamille ASS-läisille vasemmistososialisteille aukeni toimintakanava SDP-vastaiselle kriitikille. Illegaalille SKP:lle tarjoutui puolestaan mahdollisuus jälleenrakentaa talvisodan katkaisemat yhteydet Moskovaan sekä saada kontakti niihin 2000 jäsenen, joiden oletettiin puoluetta kannattavan.²⁵

Ryhmittymän liitto ei sujunut ongelmitta, sillä molemmilla tahoilla seuran toimintamuotoihin liittyvien kysymysten erilaisuudet ilmenivät jo perustamiskokouksessa. SKP:n tavoitteena oli maltillisesti edetä kohti laajapohjaista toimintaa, joka mahdollistaisi kommunistien jo vuodesta 1934 tavoitteleman kansanrintaman. Tavoite perustui näkemykseen SKP:n johtavasta roolista kaikessa työväentoiminnassa. Laajapohjaisuus olisi kuitenkin vaatinut seuran perustamisen lykkäystä, mikä ei sopinut välitöntä perustamista kannattaville vasemmistososialisteille. Ilmeisen lyhyen neuvonpidon jälkeen vasemmistososialistien kanta sai taakseen enemmistön ja kokeneena poliitikkona Ryömä onnistui junailemaan kannattajilleen seuran keskeiset johtopaikat.²⁶

Toimintatavoitteekseen ystävyysseura asetti ystävällisten suhteiden luomisen Suomen ja Neuvostoliiton välille estääksensä uuden sodan syntymisen. Tavoitteen johdosta seura vetosi "kaikkiin kansalaispiireihin, jotka tämän hyväksyvät, mutta erikoisesti työväestöön". Taustalla vaikutti edelleen käsitys SDP:n hylkäämistä sosialidemokraattisista periaatteista, jonka johdosta SDP tulkitsi ystävyysseuran kommunistisena uhkana, "salakavalana" työväenliikkeen hajottajana sekä "Neuvostoliiton 5. kolonnana". Asiaa on tutkinut **Hannu Soikkanen** SDP:n historian 2. osassa (1987) kuvaten seuran SDP:lle kovana palana, koska samanaikaisesti sen omissa riveissä oli hajaannusta wiikiläisen opposition muodossa. Estääksensä suuremman hajaannuksen ja mahdollisen Neuvostoliittoa "rohkaisevan" toiminnan, päätti sosialidemokraattien johto taistella tiukasti seuraa vastaan luodakseen ulospäin oikean kuvan Moskovan rauhan jälkeisen Suomen sisäpoliittisesta kehityksestä.²⁷

²⁵ Haataja 1988, 27; Rentola 1994, 218-220.

²⁶ Haataja 1988, 27-29; Rentola 1994, 77-79, 219.

²⁷ Soikkanen 1987, 158-159, 162. Wiikiläiset, jotka on nimetty SDP:n entisen puoluesihteerin Karl Harald Wiikin mukaan, tunnetaan talvisodan jälkeisellä aikakaudella myös ns. kuutosina. Ryhmä koostui niistä sosialidemokraattisista "vasemman" siiven poliitikoista, jotka kieltäytyivät talvisodan syttyessä siirtymään muun eduskunnan mukana Kauhajoelle. Ryhmään kuuluivat Wiikin lisäksi Helsingin

Ystävyysseuran toiminta alkoi kesäkuussa asiallisesti wiikiläisen kansanedustaja Johan Helon esitelmällä Suomen ja Neuvostoliiton kauppasuhteista. Toiminnallinen muutos tapahtui seuran vuosikokouksessa kesäkuun lopussa, jolloin kokous laati julkilausuman "sellaisen hallituksen saamisesta, joka vilpittömästi harrastaisi Suomen ja Neuvostoliiton välisten taloudellisten, poliittisten ja sivistyksellisten suhteiden kehittämistä". Ajallisesti julkilausuma sijoittui samoihin aikoihin kuin Neuvostoliiton suorittama hallituspolitiikan vasemmistolais-taminen miehityksessä Baltiassa. Tämän johdosta Suomen hallitus koki seuran lausuman uhkana valtiolliselle itsenäisyydelle.²⁸

Julkilausuman esittämisen ajankohta tuskin oli silkkaa sattumankauppaa, mutta esiin nousee kysymys miksi sitä ei annettu SKP:n nimissä? Vastauksen tuo Rentola todetessaan ystävyysseuran sisällä vallinneen kovan valtataistelun, jossa SKP koki saaneensa vasemmistososialisteista kilpailijan. Käytännössä tämä näkyi siinä, että ASS-vetoinen ystävyysseura sai illegaalista SKP:ta paremmin kontakteja Neuvostoliiton Helsingin lähetystöön. Kommunisteja tuskin mairitteli myöskään se, että seuran toiminta oli niin vahvasti Mauri Ryömän persoonaan sidottu, että seuran kannattajat leimautuivat julkisuudessa "ryömäläisiksi". Ulkopuolisille nimitys oli kestävä ja se korvasi käsitteenä kommunistin aina jatkosodan loppuun.²⁹

Kesäkuun 1940 jälkeen viranomaiset ottivat selkeästi kielteisen kannan seuran toimintaan. Syitä vastatoimien pikaiseen aloittamiseen nostatti etenkin heinäkuun alussa julkaistu Ryömän talvisodan aikaisen kirjeen kopion levittäminen työväestön keskuudessa. Rauhaa puolustavan kirjeen vaikutus tuntui räjähdysmäisenä kasvuna seuran jäsenluvuissa, nousten keuhäkuisestä 2000:sta aina 35000:een, joka ylittyi syyskuussa. Tästä huolimatta seuran organisaation rakentelu oli pahasti kesken, ulottuen vain eteläiseen Suomeen (Liite 1)³⁰. Laajene-

apulaiskaupunginjohtaja Johan Helo sekä SDP:n eduskuntaryhmästä Kaisu-Mirjami Rydberg, Mikko Ampuja, Yrjö Räisänen, Cay Sundström sekä myöhemmin varamiehenä eduskuntaan noussut Väinö Meltti.

²⁸ Karttunen 1966, 46; Rentola 1994, 220, 227-230.

²⁹ Rentola 1994, 220, 244, 277.

³⁰ Liite perustuu Jukka Kulomaan väitöskirjassa esitettyihin valtiollisen poliisin las-kelmiin seuran alaosastojen sijainnista ja ystävyysseuran jäsenistön mahdollisista kytköksistä rintamakarkuruuteen. Asiasta tarkemmin Jukka Kulomaa: Käpykaartiin? 1941-1944. Sotilaskarkuruus Suomen armeijassa jatkosodan aikana, 1995, 73-86.

va kannatus oli kuitenkin luonut viranomaisille huolenaiheen, joka pahimmillaan koettiin vuoden 1918 punaisuuden elpymisenä sekä Neuvosto-Suomen valmisteluna. Jäsenmäärän kasvu edisti myös "taistelua työmiehen sielusta", sillä SDP:n kannatus jäi lukumääräisesti jonkinverran ystävyysseuran jäsenmäärää pienemmäksi.³¹

Viranomaisten taholta suoranaisia vastatoimia ei kuitenkaan kyetty tuomaan esille, koska poliittisesti epävarma tilanne esti ystävyysjärjestön nimellä toimivan yhdistyksen lakkauttamisen.³² Hallituksen vastavetona toimi aluksi heinä-elokuussa perustettu komitea, jonka tehtävänä oli miettiä vastaavan kulttuuriyhdistyksen perustamista seuran rinnalle. Sen ohella yksityishenkilöiden aloitteesta perustettiin kulttuurijärjestöksi luonnehdittu "Itämeren piiri", jonka tavoitteena oli temmata ystävyysuhteiden monopoliasema vasemmistolta. Hankkeet eivät kuitenkaan ottaneet sanottavammin tulta alleen.³³

Ystävyysseuraan liittyneet pelkokuvat eivät pohjautuneet pelkästään seuran julkilausumiin ja laajenevaan kannatukseen, vaan osansa valtiovallan epäluuloihin toivat seuran yhteydet Neuvostoliiton lähetystöön. Sieltä saatu julkinen tuki oli ystävyysuhteiden varjossa luonnollista, mutta vieläkin ei ole selvyttä siitä, ylittikö lähetystön mielenkiinto diplomaattisen sopivuuden rajoja. Sen sijaan lähetystöä tärkeämmäksi nousivat SKP-yhteyksien kautta Moskovaan kulkeutuneet tiedot seuran ja Suomen hallituksen välisistä ristiriidoista, jotka kiinnostivat Neuvostoliiton pääministeri Vjatsheslav Molotovia suuresti.³⁴

Suomessa lähettiläs J.K. Paasikiven kautta välittyneet Molotovin tiedot katsottiin olevan peräisin nimenomaan SKP:lta, jolloin ystävyysseura nähtiin osana salaliittohankkeita. Näkemykset korostuivat, kun wiikiläisten Vapaa Sana -lehti antoi kirjoituksissaan ymmärtää joltain vastaavaa olevan tekeillä. Valtiovalta sai nyt mahdollisuuden puuttua seuran toimintaan ja heinä-elokuun vaihteessa syntyi avoimia yhteenottoja poliisin ja seuralaisten välille. Samanaikaisesti Molotov vitsaili Moskovassa "vainotoimenpiteiden tuottavan vahinkoa maiden välisille suhteille". Lausunto koettiin Suomessa uhkauksena ja ystävyysseuran joh-

³¹ Rentola 1994, 237, 244, 264.

³² Karttunen 1966, 44-45; Rentola 1994, 219-220, 248.

³³ Karttunen 1966, 108-109; Viitala 1969, 28.

³⁴ Haataja 1988, 27-28; Rentola 1994, 239-240, 245-246.

tohenkilöt pidätettiin maanpetoksellisuudesta. Samalla kokoontumisvapautta rajoitettiin ja seuran toiminta painui SKP-läisten johdolla maan alle. Lopullisen niitin seuran laajapohjaiselle toiminnalle antoi Helsingin raastuvanoikeus, joka lakkautti joulukuussa 1940 viranomaisten nimeämän "vasemmistoliik ehdinnän" Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran osalta. Seuran lakkauttaminen murskasi myös kommunistien toiminnan ja SKP:n toiminta hajosi epäyhtenäiseksi.³⁵

Ystävyysseuraan liittyvien tulkintojen johdosta on ymmärrettävää, että välirauhan jälkeen perustettu SN-seura leimautui edeltäjänsä tavoin kommunistiseksi. Tämä selittää pitkälti myös hyvämäkeläisen tulkinnan SN-seuran roolista osana demokraattista leiriä, joskin on todettava, että työväenluokan oma historiankirjoitus on useasti luokitellut seuran "omakseen"³⁶.

Aikaisemmista tulkinnoista huolimatta SN-seuran roolia osana demokraattista rintamaa ja siihen liittyvää poliittisävyistä toimintaa ei kuitenkaan ole kattavasti tutkittu, vaikka **Kaisa Kinnunen** on kyennyt esittämään osaltaan paljon uutta SN-seuran historiasta aina kylmän sodan vaikutuksia sivuten. Syitä tutkimuksen vähäisyyteen lienee useita, joista kansanpsykologisten näkemysten ohella on vaikuttanut reaalipoliittinen tilanne aina Neuvostoliiton hajoamiseen saakka. Toisaalta lähdemateriaalin saatavuus on ollut selkeä ongelma, joskin tilanne on viime aikoina huomattavasti parantunut SKP:n, Valtiollisen poliisin ja Moskovan arkistojen osittaisen avautumisen jälkeen. Tämän johdosta SN-seura on viimeaikoina esiintynyt yhä useammin tutkimuskirjallisuudessa, mielenkiinnon keskittyessä edelleen vuosiin 1944-1948, kuten **Lauri Haatajan** (1988) ja **Osmo Jussilan** (1990) tutkimukset sekä **Hermann Beyer-Thoman** (1990)³⁷ väitöskirja osoittavat. Teokset liittyvät lähinnä "hyvämäkeläisen" tulkinnan laajempaan uudelleenarviointiin, mutta SN-seura jää niissä selvästi

³⁵ Karttunen 1966, 59-60; Rentola 1994, 240, 244-247, 264-265, 290; Polvinen 1995, 203-207. Jukka Kulomaan mukaan "ryömäläiset" koettiin niin suurena uhkana valtiolle, että suuri osa heistä lähetettiin itärintamalle Aunuksen tienoille - Kulomaa 1995, 215-219.

³⁶ Esimerkistä käyköön Erkki Salomaan teos "Tavoitteena kansanvalta" (1964), jossa selitetään yleisesti ottaen koko työväenliikkeen tavoitteita suomalaisessa yhteiskunnassa. Ystävyys-suhteet on Salomaalla liitetty vasemmistolaisen historiankirjoituksen tapaan vain vahvistamaan vuoden 1944 demokraattisten voimien laajapohjaista ylösnousemusta.

³⁷ Hermann Beyer-Thoma: Vasemmisto ja vaaran vuodet, 1990.

pelkkään sivuosaan. Laajimmin ystävyyspolitiikka on poliittisesti esillä Haatajalla, joka teoksensa esipuheessa ilmoittaa esittävänsä vastakohtaan "hyvämäkeläiselle" historiantulkinnalle³⁸. Yrityksestään huolimatta Haataja ei vakuuta, mutta silti hänen näkemyksensä ystävyyspolitiikan kietoutumisesta suomalaiseseen kommunismiin avaa lukijoille laajaa "sisäpiirinomaista" tietoa.

Omalta osaltaan tätä täydentää tuorein tutkimus, jossa on huomioitu myös venäläisten tulkinnat ystävyyspolitiikan roolista. Varsin hedelmällisesti SN-seuraa on tarkasteltu Moskovan arkistomateriaalin perusteella jo edellä esitetyissä Rentolan ja Kinnusen tutkimuksissa, mutta myös **Jukka Nevakivi** antaa uusia päätelmiä erityisesti Andrei Zhdanovin suhteesta SN-seuraan teoksessaan "Zhdanov Suomessa" (1995).

Muista seuraan liittyvistä tutkimuksista on esitettävä seuran omat historiikit, joita ovat juhlavuosien yhteyksissä julkistaneet **Göran von Bonsdorff** (1954) ja **Heikki Mikko Viitala** (1970). Näiden ohella SN-seuraa on tutkittu pro gradu -tutkimuksissa, joista seuran poliittiseen toimintaan on yhdistettävissä **Jukka Heikkisen** (1979) ja **Leena Riskan** (1988) työt. Heikkisen tutkimus edustaa vertaileviin metodeihin pohjautuvaa valtio-opillista tutkimusta seuran vaikutusmahdollisuuksista vuosilta 1944-1948. Riskan pro gradu -työ puolestaan edustaa poliittisen historian näkökulmia seuran toimintaan vuosina 1944-1945. Vaikka Riskan tutkimus on tehty arkistojen käyttömahdollisuuksien rajoittuneisuudesta johtuen suhteellisen vähillä lähteillä³⁹, on todettava, että työ avaa vähintäänkin uusia näkökulmia SN-seuran perustamisvaiheisiin ja taustoihin. Molempien pro gradu -töiden valmistumisen jälkeen maassa on kuitenkin ollut saatavilla siinä määrin asiakirjamateriaalia ja kirjallisuutta, että niiden myötä SN-seuran toiminnan tarkastelu on mahdollista sulauttaa laajempaan perspektiiviin.

³⁸ Haataja 1988, 7-8.

³⁹ Leena Riskalla ei ole tutkimuksensa valmistumisajankohdan (1988) johdosta ollut mahdollisuuksia käyttää esimerkiksi valtiollisen poliisin asiakirjoja. Samoin SKP:n dokumentaarisen jäämistön suhteen vain osa puolueen asiakirjoista oli 1980-luvun lopussa tutkijoiden käytettävissä, eikä niistä kaikkia (kaaderijaosto) ole vielä luovutettu "puolueen ulkopuoliseen" tieteelliseen tutkimukseen.

1.2. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA LÄHTEET

Aikaisempi tutkimus antaa viitteitä ystävyyspolitiikan kytkeytymisestä aikakauden poliittisiin tapahtumiin, joten ystävyyspolitiikan toimiminen tai toimimattomuus riippuu vahvasti sisä- ja ulkopoliitiikan luomasta poliittisesta ilmapiiristä sekä niistä valtiollisista sopimuksista, jotka vaikuttavat maiden välisiin suhteisiin. Lähtökohdan mukaisesti tässä työssä tutkitaan Suomi-Neuvostoliitto-seuran toimintaa valtakunnanpolitiikassa ja niitä mielikuvia, joita entiseen vihollismaahan liittyvän ystävyysseuran toiminta toi mukanaan Suomen poliittiseen elämään.

SN-seuraa ei kuitenkaan voida tulkita perinteisenä poliittisena toimijana, vaan se määritteli perustavassa kokouksessa itsensä "Suomen ja Neuvostoliiton välisten ystävällisten ja luottamuksellisten suhteiden lujittajaksi sekä taloudellisen ja sivistyksellisen vuorovaikutuksen edistäjäksi"⁴⁰, joskaan määritelmä ei kerro mitään seuran toiminnan rationaalisesta suuntautumisesta.⁴¹ Siksi tässä työssä SN-seuraa tarkastellaan sekä kollektiivisena "uuden suunnan kattojärjestönä"⁴² että erilaisista ryhmittymistä ja piireistä, jopa yksittäisistä jäsenistä käsin. Lähestymistapa antaa mahdollisuuden analysoida seuraa poliittisten puoluesuhteiden valossa, johon kollektiivinen lähestymistapa on riittämätön.

Ajallisesti tutkimus sijoittuu vuosiin 1944-1952, jolloin Neuvostoliiton taustavaikutus Suomen poliittiseen elämään oli merkittävä. Aloituvuoden lähtökohtana on välirauhansopimus ja sen säädökset, jotka johtivat hyvien suhteiden tavoitteluun ja SN-seuran perustamiseen. Tutkimus päättyy vuoden 1952 alkuun, johon liittyy kansallisen eheytyksen vaatimus. Sen pohjana oli pääministeri Urho Kekkosen esittämä "pyjamantaskupuhe" puolueettoman Pohjan luomisen puolesta, jonka ulkopoliittinen vaikutus Neuvostoliittosuhteiden valossa oli "kylmän sodan" rintaman tasapainottaminen Skandinavian maiden suhteen. Valtiollisessa elämässä puhe merkitsi osoitusta Suomen ulkopoliittisesta itseluottamuksesta ja itsenäisyydestä, sillä se oli sodanjälkeisen Suomen ensimmäinen itsenäinen ulkopoliittinen kannanot-

⁴⁰ SN-seuran perustavan kokouksen pk. 15.10.1944, 4§. SNSA. KA.

⁴¹ Nevakivi-Hentilä-Haataja 1993, 17. Samalla kun valtion tehtävät ovat laajentuneet, on yhteiskunnalliseen elämään tullut irrallisia, jopa irrationaalisia poliittisia tekijöitä.

⁴² Nimitys Kinnusen tutkimuksesta - Kinnunen 1995, 72.

to.⁴³ "Kylmän sodan" ristiriitojen ulkopuolella pysyminen oli myös SN-seuran luottamuksellisen toiminnan elinehto, joskin päätösvuoden 1952 suhteen korostuvat edelleen sotakorvauserien viimeiset maksut, joiden johdosta Suomen ja Neuvostoliiton välinen suhde ei enää ollut sidottavissa suoranaisesti välirauhansopimuksen ehtoihin. Toisaalta vuoden 1952 olympiaisännöisyys vaati "kylmän sodan" puristuksesta huolimatta kansallista yhtenäisyyttä, joten Neuvostoliittoon liittyneet käsitykset oli saatava mahdollisimman neutraaleiksi.

Seuran tarkastelu on lähdemateriaaliin nähden pitkälti sisäpoliittista ja tutkimuksen pääkysymykseksi nousee **mikä** oli Suomi-Neuvostoliitto-seuran rooli maamme poliittisessa elämässä vuosina 1944-1952? Kysymys voidaan purkaa seuraaviin osa-alueisiin:

- **Miksi** ystävyysseura perustetaan, ketkä sen perustivat ja miten toiminnan "hyvät ja luottamukselliset suhteet" Neuvostoliiton suuntaan näkyivät? Keskeistä on myös miettiä, mikä oli yleensäkin koko seuran tavoite?

- **Miten** seura vaikutti maamme poliittisessa elämässä eli miten se toimi valtakunnanpolitiikan suhteen? Oliko seuralla vaikutusmahdollisuuksia, jos oli niin mitä kanavia pitkin ja ketkä olivat niiden takana? Mitkä olivat seuran ja sen jäsenten suhteet yleensäkin puolueisiin ja poliitikkoihin?

- **Kuinka** seuraan suhtauduttiin ja miten sen toiminta koettiin? Suhtautumisessa otetaan huomioon erityisesti valtiollisen poliisin, eri puolueiden sekä sanomalehdistön kannanotot ystävyystoimintaan.

Haettaessa vastauksia asetettuihin kysymyksiin on ensisijaisesti ymmärrettävä ne lähtökohdat ja se poliittinen tilanne, jonka johdosta seura perustetaan⁴⁴. Tämän jälkeen on mahdol-

⁴³ Suomi 1990, 160.

⁴⁴ Tutkimuskysymysten purkaminen toteutetaan tässä työssä mahdollisimman loogisen, lukijaa palvelevan menetelmän mukaisesti alalukujen osalta systemaattisesti, jolloin historian erityispiirteet ja poikkeavuudet ilmenevät SN-seuran perustamista ja alkuajan toimintaa tukien. Systemaattisen valintametodin perusteena on suomalaisen yhteiskunnan selvä murroskohta syksyn 1944 osalta, jolloin valtiollinen tulevaisuus koettiin hyvin epävarmana. Lähtökohdan mukaisesti on muistettava, että SN-seura on järjestö, jossa ihmiset toimivat. Siten jäsenistön näkökulmat seuran toimintaan saattoivat olla hyvinkin erilaiset aina yksityistasoisista toiminnallisista motiiveista lähtien. Systemaattisen näkökulman valintaa puoltaa myös seuran moninainen luon-

lista tarkastella seuran kollektiivista "roolia" ja sen vaikutusta valtakunnanpolitiikkaan. Yksittäisiin ryhmiin ja yksityishenkilöiden poliittisiin tekemisiin voidaan tutkimuksessa mennä vasta kollektiivisen roolin selvityksessä. Tällöin tulevat esille myös jäsenistön suhteet poliittisiin puolueisiin, joista keskeisimmät olivat ne, jotka valtiollisessa elämässä olivat mukana hallituksessa vuosina 1944-1952 vaikuttamassa Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden rakentamiseen. Tämän johdosta korostuvat Suomen Kommunistisen puolueen (SKP), Suomen Kansan Demokraattisen liiton (SKDL), Suomen Sosialidemokraattisen puolueen (SDP) ja Maalaisliiton (ML) toiminta. Huomionarvoista on myös viranomaisten toiminnan, etenkin valtiollisen poliisin, muutos sodanjälkeisenä aikakautena poliittisen linjan mukaan. Siksi sitä tarkastellaan niistä toiminnoista lähtien, jotka korostavat suhtautumista SN-seuraan virallisen politiikan mukaisesti. Karkeasti ottaen valpon⁴⁵ asiakirjat kertovat vain ne ulkoiset faktat, jotka seuran toimintaan liittyivät.

Tutkimuksen tärkeimpinä lähteinä on pidettävä SN-seuran ja poliittisten puolueiden arkistoja, joista keskeisimpiä ovat SKP:n ja SDP:n asiakirjat. Etenkin SKP:n asiakirjat ovat merkittäviä tarkastellessa seuran vaikutusmahdollisuuksia. Seuran omista papereista tässä työssä on käytetty ensisijaisesti keskusjohtokunnan ja puhemiehistön pöytäkirjoja sekä vuosikertomuksia, jotka hahmottavat virallisen päätöksenteon lisäksi katsaukset vuosittaiseen toimintaan⁴⁶. Koska seuran toimintaan ei tavoitteellisesti kuulu politiikka ja seuran oma lähdemateriaali on muutenkin aukollista poliittisten kysymysten suhteen, on huomioitava, etteivät asiakirjat välttämättä kerro suoraan juuri mitään poliittisävyisestä toiminnasta. Tätä on silti mahdollista selvittää tarkemmin vasemmistopuolueiden asiakirjoista, tulkiten niitä näkemyksiä, jotka jakoivat vasemmistoa ja sen myötä suhtautumista SN-seuraan.

Seuraan kohdistuvaa suhtautumista tarkastellaan edelleen johtavien porvarillisten puolueiden asiakirjoista käsin. Ongelmallista on kuitenkin löytää näiden puolueiden asiakirjoista

ne sekä ulkopoliitiikan että sisäpolitiikan osalta, jonka mukaisesti SN-seuran poliittisen roolin voi kuvitella olevan osittain peitetyn. Metodien valintaperusteista tarkemmin ks. Kalela 1976, 27; Julkunen 1986, 15; Kalela 1993, 285-286.

⁴⁵ Valtiollinen poliisi toimi aina vuoteen 1948, jonka jälkeen valpo on tunnettu suojelupoliisina. Yrityksistä huolimatta tekijä ei ole onnistunut saamaan tutkimuslupaa vuosien 1948-1952 osalta supon arkistoihin.

⁴⁶ Pöytäkirjoihin on asetettava lähdekritiikkiä, koska ne ovat päätöspöytäkirjoja ilman käytyjä keskusteluja. Ks. Renvall 1983, 197-198; sisäisen lähdekritiikin merkitys asiakirjalle.

mitään SN-seuraan viittaavaa vuoden 1945 eduskuntavaalien jälkeen. Tutkimuksellisesti asiaa täydentävät kahden keskeisen "uuden suunnan" porvarin, Urho Kekkosen ja J.K. Paasikiven, painetut asiakirjat ja henkilöhistoriat, antaen kaksikon myöhempien poliittisten vaiheiden johdosta kenties liiankin keskeisen roolin porvarien toimille SN-seurassa. Yksityistasoista lisänäkemystä työhön tuovat myös muutamien seuran keskeisten vasemmistohahmojen haastattelut ja yksityisarkistot.

SN-seuran menneisyyttä on edelleen kartoitettu alaosastojen kautta, joihin oman näkökulmansa ovat antaneet valtiollisen poliisin raportit näiden toiminnasta. Alaosastojen toiminnan rekonstruointi on varsin työlästä puutteellisten ja osittain kadonneiden asiakirjojen johdosta, jonka vuoksi varsinaista systemaattista lähestymistapaa alaosastojen tutkimiseen ei ole käytetty. Lisäksi alaosastojen vaikutusmahdollisuudet valtakunnanpolitiikan suhteen ovat vähintäänkin kyseenalaiset, mutta silti työssä on tutkittu alaosastojen perustamisvaiheiden tapahtumia sekä haettu näkemystä seurajohdon tavoitteiden toteutumisesta alaosastoissa.⁴⁷

SN-seuran varsinaista "roolia" valtakunnanpolitiikassa selittävät edellä esitetyt asiat, mutta seuran omaa toimintaa valtakunnanpolitiikassa on mahdollista tutkia vain seuran eri tasojen sekä seuran äänenkannattajan SNS/Kansan Sanomien suhteen. Mielialoja toiminnasta selvittävät edelleen muut käytetyt sanomalehdet, joista keskeisempiä ovat puoluelehdet Vapaa Sana (SKDL), Suomen Sosialidemokraatti (SDP) sekä maalaisliiton lehdet⁴⁸, jotka ovat alueellisesti ilmestyviä.⁴⁹

⁴⁷ SN-seuran organisaatio jaoteltiin päätöksenteon mukaan neljään osaan; korkeimpana oli keskusjohtokunta, jonka jälkeen seuraavat tasot ovat piirijärjestöt ja alaosastot. Kentän mielipiteisiin vaikutti säännöllisesti ilmestynyt pää-äänenkannattaja ja mielipiteiden esittäminen oli mahdollista valtakunnallisissa edustajakokouksissa. Organisaation kehityksestä ks. Kinnunen 1995, 146-187.

⁴⁸ Hokkanen 1996, 393-395. Maalaisliitolla ei tuohon aikaan ollut pää-äänenkannattajaa, vaan puolueen taantumuksellisia lehtiä olivat etenkin Ilkka ja Lalli. "Uuden suunnan" lehtiä puolestaan olivat mm. Kainuun Sanomat ja Pohjolan Sanomat.

⁴⁹ Sanomalehdistöön liittyvä mielipidevaihto on sikäli tutkittavissa, että poliittisilla sanomalehdillä on aina tarkoitus muokata julkista mielipidettä niiden ajaman ideologian suuntaan ja siten esittää asiat niiden oman lukijakunnan näköpiiristä käsin. Tutkittavia sanomalehtiä on siten tulkittava johdon ja jäsenistön välisten yhteisten ajatusten siirtäjinä. Tässä työssä käytettyjen sanomalehtien taustatiedot on saatu erinomaisen kattavan Suomen lehdistön historian 3. osasta ja etenkin siinä olevasta Touko Perkon artikkelista.

2. YSTÄVYYSSUHTEIDEN ETSIKKOAIKA 1944-1945

2.1. "HYVÄT JA LUOTTAMUKSELLISET SUHTEET"

Sota Neuvostoliittoa vastaan loppui välirauhansopimuksella 19. syyskuuta 1944. Välirauhansopimuksen ehtoihin kuului vasemmiston poliittista toimintaa rajoittavien säädösten kumoaminen sekä poliittisten vankien vapauttaminen ja fasisminluontoisten järjestöjen hajottaminen. Koska välirauhansopimus oli vain ennakoiva rauhansopimus, oli Suomen valtiollisen johdon toteutettava sen säädöksiä mahdollisimman nopeasti vakuuttaakseen lokakuussa maahansaapunutta valvontakomission johtoa rauhanomaisuudestaan. Turvasäilöläisten sodanvastustajien ja maanpetturuudesta tuomittujen kommunistien vapauttaminen aloitti uuden sisäpoliittisen kehityksen, jossa Neuvostoliiton asema välirauhansopimuksen toteuttamisen valvojana heijastui poliittiseen päätöksentekoon. Tietoisuus tästä sai aikaan myös monenlaisia arvailuja maan tulevaisuudesta ja vapautettujen kommunistien osuudesta siihen. Vaikka venäläiset antoivat ymmärtää kunnioittavansa Suomen itsenäisyyttä, se ei vakuuttanut suomalaisia.⁵⁰

Suvereniteetin ollessa epäilyksenalainen, nousi esiin käsityksiä maiden välisten suhteiden parantamisesta. Maiden välisen poliittisen kanssakäymisen saattamista uuteen uskoon kannattivat etenkin ne piirit, jotka jo jatkosodan aikana vaativat poliittista tilannemuutosta ns. rauhanoppositiossa. Kyse ei ollut yhtenäisestä rintamasta, sillä rauhanoppositioon on luettavissa erinäisiä pieniä ryhmittymiä SDP:n vasemmiston, ruotsalaisen kansanpuolueen ja porvarillisen opposition piiristä. Yhtenäistä ryhmälle oli suhtautuminen epäluuloisesti valtiollisen politiikan kehitykseen jatkosodan eri vaiheissa. Nimensä mukaisesti oppositio tavoitteli rauhaa, jonka johdosta ryhmittymät korostivat Neuvostoliiton huomioonottamista lopullisen rauhan saavuttamiseksi.⁵¹

Rauhanoppositio-käsitykset perustuivat poliittisen tilanteen ennakoarviointiin, jotka ilmenivät laajapohjaisemmin vasta elo-syyskuussa 1944 sotilaallisen tilanteen lopputuloksen ol-

⁵⁰ Tarkemmin välirauhansopimuksen ehdoista ks. esim. Crosby 1978, 359-364; suomalaisten mielialoista ja venäläisten vakuutteluista ks. esim. Crosby 1978, 44; Beyer-Thoma 1990, 24-25; Nevakivi 1995, 86.

⁵¹ Rauhanoppositio-ryhmittymistä tarkemmin Viitala 1969, 91-93, 102-104, 116-117, 156-157.

lessa suhteellisen selkeä. Samansuuntaisista näkemyksistä huolimatta eri tahoilla ilmenevät käsitykset olivat lähinnä esittäjiensä omiin intresseihin sidottuja, eivätkä ne opposition näkemyksinä saaneet suurta julkista huomiota. Samoin kävi valtioneuvos J.K. Paasikiven lausunnolle, jonka entinen Moskovan lähettäjä antoi ruotsalaiselle toimittajalle 1. elokuuta. Lausunnossaan Paasikivi esitti hyvien ja ystävällisten välien kehittämistä naapurimaahan. Kyse oli Paasikiven omaksumasta reaali politiikasta, jossa hän oli vaatinut aina Tarton "häpeärauhasta" ja 1930-luvun suur-Suomi -hankkeista lähtien itänaapurin suurvalta-aseman huomioimista osana suomalaista rauhantahtoista politiikkaa. Käyttöä Paasikiven omaksumalla linjalla oli varsinkin rauhanneuvottelujen yhteydessä, sillä hän tiesi vanhastaan näkemyksensä luottamuksenarvoiseksi Moskovassa.⁵²

Suomessa lausunto jäi pimentoon, osoittaen Paasikiven olevan pitkään yksin näkemystensä kanssa. Kannatusta samansuuntaisille näkemyksille tuli vasta syyskuun lopussa, jolloin poliittisen tilannemuutoksen vaatimien toimenpiteiden johdosta sosialidemokraatti Reinhold Svento ja maalaisliiton Urho Kekkonen esittivät asiallisuutta neuvostosuhteisiin ja pysyvien naapuruussuhteiden luomista rauhan takeeksi. Merkittävyttä näkemyksille antoi se, että ne olivat julkisesti esitettyjä.⁵³

Sventon ja varsinkin Kekkosen käsitysten taustalla vaikutti kysymys Suomen itsenäisyyden varmistamisesta. Kekkosen mukaan Suomella oli vain yksi mahdollisuus, luottamuksen luominen Neuvostoliiton suuntaan, jolla suvereniteetti olisi varmistettavissa. Ensisijaista oli luoda maahan toisenlainen henkinen ilmapiiri. Näkemys perustui Suomen geopoliittisen aseman ja reaali poliittisen tilanteen tunnustamiseen, joiden valossa venäläisten ylivoima tilanteeseen nähden oli selviö.⁵⁴

⁵² Paasikiven päiväkirjat I 1985, 20-23, 324; Polvinen 1995, 20-21, 402-404.

⁵³ SSd 24.9.1944, Reinhold Svento: Ulkopoliittisia päivänkysymyksiä; HS 27.9.1944, Urho Kekkonen: Vain naapurisovun luominen voi turvata itsenäisyytemme - artikkeli perustuu Kekkosen radiopuheeseen, jonka hän esitti 25.9.1944. Puhe kokonaisuudessaan teoksessa Kekkonen 1977, 54-59.

⁵⁴ Kekkosen näkemykset juontavat lähteiden valossa aina vuoteen 1942, jolloin maalaisliittolaiset Kekkonen, Kaarlo Hillilä, Kustaa Vilkuna ja Paavo Säippä keskustelivat Suomen ja Neuvostoliiton välisistä ystävällisistä suhteista. Keskustelu pohjautui niihin ennako-oletuksiin, joissa huomioitiin Saksan mahdollinen sotilaallinen tappio. Mielenkiintoista on Säipän mukanaolo, sillä hän toimi ystävyysseuran lakkauttamisen aikaan valtiollisen poliisin päällikkönä. Ks. Viitala 1969, 97; Rentola 1994, 257 sekä Kekkosen näkemyksistä tarkemmin Suomi 1986, 506-508, 514.

Kekkonen kykeni näkemyksillään vakuuttamaan ainakin Paasikiven, kuten Paasikiven päiväkirjoista on tulkittavissa.⁵⁵ Paasikiven ajatuksille tukea tuli pian myös muualta, todennäköisesti kaikkein eniten ns. Nysténin piirin⁵⁶ kaupallisen siiven kautta. Vaikka lähteistä käsin tästä ei ole varmuutta, antaa oletukselle pohjaa Paasikiven hyvät suhteet sekä talousmiehiin että Nysténin ryhmässä vaikuttaneeseen sosialidemokraattisen puolueen oppositioon, lähinnä K.A. Fagerholmiin ja Eero A. Wuoreen, jotka puolestaan saivat tietoja Paasikiven ajatuksista ainakin Reinhold Sventon kautta. Samansuuntaisia arveluja on esittänyt myös **Kaisa Kinnunen**, jonka mukaan Paasikiven toiminta Suomen Ulkomaankaupan Keskusliiton puheenjohtajana 1934-1941 mahdollisti suhteet kaupallisiin piireihin⁵⁷.

Paasikiven yhteydet Suomen Ulkomaankaupan Keskusliittoon tulivat selkeästi esille syyskuun lopulla, jolloin hän yhdessä toimitusjohtaja Jaakko Kahman kanssa aloitti suunnitelmat Suomen-Neuvostoliiton välisen järjestön perustamisesta. Suunnitelmista tiedotettiin edelleen ja kaupallisiin piireihin syntyi ryhmittymä, joka puolsi ajatusta. Kannatuksen taustalla lienee tietoisuus jo välirauhanneuvottelujen yhteydessä esitetyistä epävirallisista näkemyksistä, joissa ilmeni ajatus maiden välisen ystävyysseuran perustamisesta.⁵⁸

Yhtäaikaisesti Paasikiven hankkeiden kanssa SDP:n vasemmistossa suunniteltiin ystävyysseuraa, joskin sisäpoliittisista näkökulmista käsin. Tavoitteena oli saada puolue laajentumaan siten, että siihen mahtuisivat kaikki vasemmistososialistit. Siten myös odotettavissa oleva ystävyysseuran ylösnousu olisi helpompi saada "laillisiin" puitteisiin ja saada yleensäkin puolueen tannerilainen johto syrjäytettyä. Hanketta ajoivat etenkin tohtori Ensio Hii-tonen ja Helsingin apulaiskaupunginjohtaja Jaakko William Keto. Asian ajamista varten sosialidemokraattien keskuudesta valittiin 26. syyskuuta Yrjö Ruudun johtama komitea, jonka tehtäväksi tuli valmistella "laajapohjaisen" seuran kehittämistä. Tarkoituksena oli ottaa yhteys sekä juuri vapautettujen ystävyysseuran johtohenkilöihin että Neuvostoliiton lähetys-

⁵⁵ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 34.

⁵⁶ Nysténin piiri oli ryhmittynyt Holger Nysténin (1905-1964) ympärille. Mukana oli varsinkin teollisuusmiehiä, mutta myös muutamia työväenjohtajia ja porvarillisia oppositiopoliitikoita. Nimensä ryhmä sai C.O. Frietschin teoksen "Suomen kohtalonvuodet" mukaan, josta se vakiintui myöhempään tutkimuskirjallisuuteen - ks. Frietsch 1945, 497, 506 sekä Viitala 1969, 116-117.

⁵⁷ Kinnunen 1995, 75.

⁵⁸ Viitala 1970, 13.

töön.⁵⁹

Syys-lokakuun vaihteessa poliittiseen tilannemuutokseen sidottu Neuvostoliiton huomioon-ottaminen ja esitetty ystävyysseuran perustaminen oli saanut kannatusta eri puolilla. Varsin vahvoina on pidettävä etenkin niitä näkemyksiä, joissa korostettiin vilpittömältä pohjalta rakennettavia hyviä ja luottamuksellisia suhteita Suomen ja Neuvostoliiton välien uudelleenarvioimiseksi. Poliittisesta hajanaisuudestaan huolimatta näkemysten esittäjien yhteisenä nimittäjänä oli reaalin tilannearviointi, joka syksyn yleispoliittisesti sekavasta tilanteesta johtuen esiintyi vain poliittisen opposition edistysmielisimpien joukoissa. Tilanteen selkiyttämisen keskeisiksi tekijöiksi nousivat vasta lokakuun aikana julkituodut valvontakomission ja vapautettujen kommunistien suunnitelmat.

2.2. SUOMI-NEUVOSTOLIITTO-SEURAN PERUSTAMINEN

2.2.1. LAAJAPOHJAINEN KESKUSSEURA

Hävitty sota käynnisti vasemmiston keskuudessa toimintamahdollisuuden. Tämän kokivat varsin konkreettisesti Aimo Rikka ja Lauri "Laukki" Vilenius, molemmat vanhan ystävyysseuran keskeisiä johtohenkilöitä. He vapautuivat vankilasta 23. syyskuuta, kuten moni muukin poliittisista syistä pidätetty vasemmistolainen. Kaksikon kotiinpaluumatkasta Helsinkiin tuli kuitenkin erikoinen, sillä he saivat kuulla, että Turussa paikallisen ystävyysseuran alaosastolla olisi kokous. Seuran johtokunnan jäsenenä he päättivät osallistua kokoukseen. Turkulaisten innokkuus oli kuitenkin nopeansortista, sillä kokous oli pidetty jo edellisenä päivänä. Ystävyysseuran toiminta alkoi niin nopeasti, ettei johto ehtinyt mukaan. Kaksikon toimesta vanhan seuran johtokunta kutsuttiin koolle 2. lokakuuta. Tarkoituksena oli elvyttää seuran toiminta.⁶⁰

Tukea seuran elvyttämiselle antoivat ystävyysseuran alaosastot, joista osa oli ehtinyt käynnistää toimintansa syyskuun lopulla. Toiminnan nopea aloittaminen perustui siviilirekisteriyhdistyksiin, joita perustettiin etenkin ystävyysseuran tullessa lakkautetuksi syksyllä 1940.

⁵⁹ Soikkanen 1991, 15; Rentola 1994, 460-462.

⁶⁰ Viitala 1969, 192; Kinnunen 1995, 73.

Laillisena toimintamuotona ne mahdollistivat vasemmiston henkisen liikkumatilan jatkosodan aikana säilyttäen osaltaan myös ystävyysaatteen.⁶¹ Helsingissä niiden pohjalta toimintansa aloittaneet ystävyysseuran alaosastot loivat voimakasta painetta vanhalle seurajohdolle vaatiessaan pikaisia päätöksiä seuran toiminnasta. Vaatimusten johdosta ystävyysseuran johdoto päätti pitää yleisen jäsenkokouksen Helsingin Työväentalolla 8. lokakuuta. Viimeistään siellä kävi ilmi, että toiminnalle oli valtaisa kysyntää vasemmiston joukoissa.⁶²

Vanhan seuran uudelleenorganisoiduessa Suomen Ulkomaankaupan Keskusliitossa aloitettiin Paasikiven-Kahman suunnitelmien toteuttaminen. Mukana oli sekä talouselämän vaikuttajia että poliittisesti sitoutuneita henkilöitä porvaripuolueista ja sosialidemokraateista. Toiminnan käynnisti pieni komitea, jossa mukana olivat Paasikiven ja Kahman ohella Väinö Voionmaa, S.A. Harima, J.O. Söderhjelm ja Oiva Jääskeläinen (Liite 2).⁶³ Tämän piirin keskuudessa pidettiin ensimmäinen neuvottelukokous 29. syyskuuta, jossa Kahma esitti ystävyysuhteiden rakentamista katto-organisaatiomallin mukaisesti. Käytännössä tämä merkitsi perustettavan seuran luomista erilaisten taloudelliskulttuuristen järjestöjen yhteistyöelimeksi.⁶⁴

Kahman komitean toiminta vauhdittui 2. lokakuuta, jolloin pääministeri Urho Castrén otti yhteyttä Paasikiveen ja pyysi aikaansaamaan "kulttuurellisen kosketuksen" venäläisten kanssa. Ulkoministeri Carl Enckell puolestaan oli saanut tietoja kahden samansuuntaisia hankkeita ajavan järjestön rinnakkaisesta toiminnasta. Enckell ilmaisi huolestuneisuutensa asian johdosta Reinhold Sventolle ja pyysi tätä ystävyysorganisaatioiden välittäjäksi. Svento keskusteli asian tiimoilta ensin valvontakomission poliittisen osaston apulaispäällikön Jeli-sei Jelisejevin kanssa, joka esitti omana mielipiteenään, että seuran pitäisi perustua huomattavasti laajemmalle pohjalle kuin mitä vanha ystävyysseura edusti. Jelisejevin mukaan seuran johdon pitäisi myös rakentua venäläisille mieluisista henkilöistä, jolloin esiin nousivat Svento itse ja Paasikivi. Tietonsa Svento välitti edelleen Paasikivelle 3. lokakuu-

⁶¹ Kinnunen 1995, 46, 73.

⁶² SN-seuran vuosikertomus 1944, 9. SNSA. KA.

⁶³ Liitteessä esitellään ystävyyspolitiikan kannalta keskeiset henkilöt.

⁶⁴ Viitala 1969, 192; Kinnunen 1995, 75.

ta.⁶⁵

Ystävyysseuran johto sai viimeistään 5. lokakuuta kuulla venäläisten näkemyksen laajapohjaisista seurahankkeista Mauri Ryömän ja Aimo Rikan vieraillessa valvontakomissiossa. Vierailun takana vaikutti kaksikon halukkuus ilmaista avuliaisuutensa välirauhansopimuksen täytäntöönpanon valvonnassa⁶⁶. Vastassa oli diplomaatiksi luettava Pavel Orlov, joka suositteli laajapohjaisen seuran perustamisen ohella yhteydenottoa Paasikiveen. Yhteydenotto tapahtui seuraavana päivänä, jolloin kaksikko valitteli Paasikivelle ystävyysseuran heikohkoa mainetta ja totesivat pyrkivänsä muuttamaan sitä laajapohjaisen toiminnan kautta. Samalla Paasikiveä pyydettiin seuran kunniapuheenjohtajaksi. Paasikiveen keskustelu teki yleisesti ottaen miellyttävän vaikutuksen, joskin hän tiedusteli olivatko miehet jo tavanneet Orlovin. Vastaus oli myönteinen, jolloin Paasikivi päätteli päiväkirjaansa tämän olevan tapaamisen todellinen syy.⁶⁷

Orlovin kanta oli ilmeisen ongelmallinen ystävyysseuralaisille, sillä poliittisesti ystävyyspolitiikan johto ja yhteydet valvontakomissioon koettiin yksinomaan ystävyysseuralaisille kuuluviksi. Tämän vahvistavat Aimo Rikan myöhemmät muistelmat, joista ilmenee Paasikiveen liittynyt epäluottamus⁶⁸. Ratkaisuksi kehkeytyi Paasikiven kunniapuheenjohtajuus, jolloin tämä toisi nimellään arvovaltaa seuralle, mutta olisi samalla poissa seuran keskeisestä johdosta.

Orlovin näkemys kuvasti myös valvontakomission varovaisuutta. Tärkeintä venäläisille tässä vaiheessa oli rauhanhankkeen varmistaminen, mikä edellytti yhteydenpitoa ensisijaisesti Suomen hallitukseen. Vasemmiston sympatianhakuisuus oli poliittisesti toissijaista, joskin

⁶⁵ Viitala 1970, 13-14; Paasikiven päiväkirjat I 1985, 37; Kinnunen 1995, 75.

⁶⁶ Kinnunen 1995, 77.

⁶⁷ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 38-39 - Vrt. Viitala 1990, 71. Viitalan mukaan Ryömän ja Rikan käynti valvontakomissiossa tapahtui jo 2.10. ja laajempi seuran johtokunnan kokous olisi ollut 6.10. sanomalehti Vapaan Sanan tiloissa, jonne K.H. Wiik oli seuralaiset kutsunut. Kokouksessa Ryömä oli Viitalan mukaan tiedottanut talouspiirien intresseistä, jotka oli tyrmätty. Asia on erittäin vaikea tulkita puutteellisten lähteiden johdosta.

⁶⁸ "me sen Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseuran johto, emme voineet luottaa Paasikiveen sillä tavalla, että hän olisi sopivin johtaja seuraan" - Aimo Rikan haastattelu 39/1987, 30-31. Ka.

sitä seurattiin tarkasti. Keskeistä rauhanhankkeen onnistumiseksi oli yhteiskuntarauhan säilyttäminen, joten Orlovin ja Jelisejevin hankkeet laajapohjaisesta ystävyysseurasta olivat omiaan estämään mahdolliset "ryömäläisten" toimintaan liittyvät sisäpoliittiset levottomuudet. Pyrkimys maltillisuuden varmistamiseen saattoi perustua Moskovan ohjeisiin, kuten **Kimmo Rentola** on arvellut⁶⁹.

Valvontakomission sanelema tavoite muokkaantui yhteiseen suuntaan nopeasti. Paasikiven-Kahman ryhmässä tilannemuutoksesta keskustelivat ensin Paasikivi ja Svento. Vanhan ystävyysseuran piirissä ratkaiseva askel kohti laajapohjaisuutta otettiin Työväentalon jäsenkokouksessa, jonne kokoontui lähes 3000 asiasta kiinnostunutta. Paikallaolijat saivat kuulla Reinhold Sventon kertomana Paasikiven aloitteesta ottaa osaa laajapohjaisen ystävyysseuran perustamiseksi. Ryömän puoltaessa Paasikiven mukaanottoa ja laajapohjaisuutta, antoi kokous seurajohdolle valtuudet suorittaa toiminnan uudelleenjärjestelyt. Puheen jälkeen poliisi hajotti kokouksen, koska seura oli tuomioistuimen päätöksellä lakkautettu järjestö, jota sodanaikaiset kokoontumisrajoitukset edelleen koskivat.⁷⁰

Laajapohjaisuudesta huolimatta ystävyysseuran johto halusi turvata asemansa ja kokoontui 9. lokakuuta päättämään seuran johtopaikkojen jaosta. Paikalla olivat Ryömä, Rikka, Vilenius, Aune Laurikainen ja Nils Albin Ekman. Ensisijaisena tarkoituksena oli varmistaa vasemmistoenemmistö uuden seuran johtokuntaan. Tämän mukaisesti puheenjohtajaksi kaavailtiin SDP:n opposition Johan Heloa. Sihteerin paikan katsottiin kuuluvan Ryömälle ja johtokuntaan suunniteltiin vanhan ystävyysseuran piiristä Ekmania lukuunottamatta kaikkia muita paikallaolijoita sekä edelleen Lauri Kantolaa. Yhteistä esitetuille oli SKP-tausta sota-

⁶⁹ Rentola 1994, 484 - Toisaalta Rentola antaa ymmärtää valvontakomission johdossa kenraalievosti Andrei Zhdanovin ja Pavel Orlovin miettineen 5. lokakuuta alkaen myös laajapohjaista vasemmistopuoluetta varmistamaan Suomen "oikeansuuntainen" kehitys. Näkemys perustui kaksikon tietoihin vasemmistolaisten yhteisestä puoluehankkeesta, jota suunniteltiin 4. tai 5. lokakuuta sosialidemokraattisen opposition, kuutosten ja kommunistien kesken. Näissä neuvotteluluissa oli mukana myös Aimo Rikka ystävyysseuran edustajana. Zhdanov kuitenkin ampui hankkeen 9. lokakuuta alas todeten ensisijaiseksi tavoitteeksi kommunistipuolueen (SKP) perustamisen. Missä määrin laajapohjaiset ystävyyshankkeet liittyivät laajapohjaisiin puoluehankkeisiin, on epäselvää. Ks. Rentola 1994, 473-477, 481-485. Vrt. Viitalan esittämiin päivämääriin alaviitteestä 67.

⁷⁰ Kaarlo Hillilän kokoelma, komisario Jorma Kivivuoren selostukset Hillilälle 2:I (liite: Komisario Toivo Rauhalan selostus Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran aiotusta kokouksesta 8.10.1944). KA.

ajalta. Täydennykseksi joukkoon haluttiin vielä Hertta Kuusinen.

Tueksi ystävyysseuran vasemmistolle katsottiin sopiviksi SDP:n oppositioryhmistä Mauno Pekkala, Reinhold Svento, Cay Sundström sekä Hella Wuolijoki. Porvareista mukaan esitettiin RKP:n rauhanoppositioon lukeutuvia poliitikkoja, joista nimeltä mainittiin C.O. Frietsch ja Ragnar Furuhjelm. Esitettyjen ehdokkaiden lisäksi kokous otti sen näkökannan, että valtioneuvos Paasikiveen on suhtauduttava varauksella. Astetta jyrkempi oli suhtautuminen kenraali Aarne Sihvooon, jonka mahdollinen mukaantulo päätettiin estää. Sopivien jäsenesitysten jälkeen todettiin vanhan seuran nousevan entisenlaiseen toimintaan, mikäli mainittuja porvareita ei saada mukaan. Kokous päätti vielä lähettää kirjeen jäsenosastoille. Tarkoituksena oli kehoittaa ylösnousseita osastoja "valmistelemaan toimintaa, mutta ei vielä aloittamaan sitä".⁷¹

Vanhan ystävyysseuran näkökanta oli vahvasti valtapyrkimyksiä tukeva. Selkeästi poikkeuksellisinta sopivien porvarioiden nimeämisessä oli rkp-läisten mukanaolo, mutta sekä Frietsch että Furuhjelm olivat hyvin lähellä teollisuuspiirejä edistäen siten laajapohjaisuuden vaatimuksia⁷². Kuusiseen luotettiin, kuten myös Heloon, jonka ehdokkuus puheenjohtajaksi mahdollisti yhteyden SDP:n parlamentaariseen oppositioon eli kuutosiin. Enää tarvittiin lupa seuran toiminnalle. Näissä merkeissä Ryömä ja Rikka lähtivät kokouksen jälkeen sisäministeriöön tavatakseen ministeri Kaarlo Hillilän. Seuranneissa keskusteluissa Hillilää kiinnosti miesten suhtautuminen Suomen itsenäisyyteen. Kaksikon vakuuttaessa toimivansa itsenäisen Suomen puolesta, toimintalupa heltisi. Hillilä tosin muistutti, että toiminnan puitteet on tapahduttava sisätiloissa, ei ulkona, mitä oli tapahtunut vuonna 1940. Ministerin mukaan järjestö voitaisiin myös rekisteröidä, edellyttäen virallista perustavaa kokousta ja johtokunnan valitsemista kansalaisluottamusta nauttivista henkilöistä.⁷³

⁷¹ Valpo II, hmp 395 Aimo Rikka, ilm. n:o 2278, 15.11.1944, "Kalle Nurmen" ilmoitus. KA - Ilmoituksessa ei ole merkitty, kuka puhui mitään. Tämän johdosta selvää tietoa ei ole siitä, miten esimerkiksi Sihvo tuli mukaan keskusteluihin.

⁷² Viitala 1969, 116.

⁷³ Rentola 1994, 480 - Sisäministeri Hillilän selvänä tavoitteena oli estää radikaalien voimien ylösnousu vuoden 1940 malliin. Asia on pääteltävissä jo Rentolan teoksesta, mutta lisäselvitystä Hillilän toimintoihin antaa erityisesti Juhani Suomi. Ks. Suomi 1986, 527-528.

Ystävyysseuralaisten suunnitelmat olivat tätä myöten selvät, mutta tavoitteista oli vielä kertaalleen tingittävä, sillä valvontakomission johtaja Andrei Zhdanov muistutti Hella Wuolijoen kautta Ryömää vielä kertaalleen laajapohjaisen seuran palvelevan parhaiten venäläisten etuja. Samalla Ryömälle tehtiin selväksi sekä se, että uudessa seurassa on tarkoitus tukeutua pikemminkin Paasikiveen ja Ruutuun kuin häneen ja että valvontakomissio toimii Suomen lakeja kunnioittaen. Valvontakomission ilmoitus liittyi hallituskysymykseen, sillä perustettavan seuran johtokunta haluttiin nähdä tulevaisuudessa Suomen hallituksen pohjana.⁷⁴ Tässä mielessä on pääteltävissä, että venäläiset ymmärsivät Ryömään kohdistuvan liikaa ennakko-odotuksia suomalaisten taholta ja hänen kiireelliseksi koettu toimintansa oli sitä myöten uhka. Vetoamalla laajapohjaisuuteen haluttiin myös varmistaa edistysmielisten suomalaisten saaminen välirauhansopimuksen taakse, mikä esti lopullisesti kahden rinnakkaisen ja keskenään kilpailevan seuran perustamisen.

Paasikiven-Kahman ryhmässä laajapohjaisuuden vaatimus näkyi pyrkimyksenä yhdistää molemmat ystävyyshanketta ajaneet ryhmät, joka johti neuvottelukutsun lähettämiseen hankkeen ydinryhmälle. Kutsun saivat Paasikiven-Kahman johdolla syyskuun puolelta toimineen asiaa valmistelevan komitean lisäksi SDP:n oppositioryhmittymiin lukeutuneet Hello, Hiitonen, Keto, Pekkala ja Ruutu. Lisäksi kutsukirje lähetettiin vanhan seuran johdolle ja muutamille muille hanketta kannattaville henkilöille. Viimemainittuihin on luettava ensisijaisesti ruotsinkielistä vasemmistoa edustanut Max Sergelius ja maalaisliiton Yrjö Schildt. Ystävyysseuran johtoa lukuunottamatta kutsutut olivat lukeutuneet rauhanoppositioon ja näistä varsinkin Sergelius oli jo syyskuun alussa valitellut Paasikivelle "virheellistä politiikkaa", joka vaati täydellistä muutosta.⁷⁵

Kutsun mukainen kokous pidettiin 13. lokakuuta Suomen Ulkomaankauppaliitossa. Estyneisyytensä ilmaisseita Ryömää ja Söderhjelmiä lukuunottamatta muut kutsutut olivat myös saapuneet paikalle. Kokouksessa keskityttiin henkilökysymyksiin ja laajapohjaisuuden mu-

⁷⁴ Rentola 1994, 481; Kinnunen 1995, 77-78; Nevakivi 1995, 95-96 - SN-seuran edustajien liittyminen hallituskysymykseen perustuu valvontakomission Jelisevin ja Time-Life -sanomalehden kirjeenvaihtaja John Scottin keskusteluun. Ks. Rentola 1994, 634, alaviite 60. Samasta alaviitteestä löytyy tieto Zhdanovin ja Wuolijoen kohtaamisesta, jos sellaista nyt oli, kuten Rentola kirjoittaa. Arvelu perustuu Rentolan omiin johtopäätöksiin pohjautuen Valpon arkistossa olevan Nils Albin Ekmanin henkilömappiin.

⁷⁵ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 30, 39-40.

kaisesti johtokunnan jäsenten lukumäärään. Varsinaisena ongelmakohtana oli seuran toimintamuodon määrittely, sillä Kahma kannatti edelleen suunniteltua katto-organisaatiomallia. Vastaehdotuksena oli Yrjö Ruudun esittämä henkilöjäsenyyteen perustuva seura. Ruudun esitys sai kannatusta vasemmistolta, jossa katsottiin vapaaehtoisen henkilöjäsenyyden kuvaavan parhaiten mielialamuutoksen toteutumista eri kansanluokissa. Tähän liittyvä laajalaisempi kysymys oli perustetaanko kokonaan uusi seura vai jatketaanko vanhan seuran pohjalta. Uutta seuraa kannatti Keto, jonka mukaan katto-organisaatiomallin mukaisia kaupallisia järjestöjä oli jo olemassa, mutta näissä ei ollut sijaa etenkin kulttuuristen suhteiden kehittämiseksi. Johan Helo puolestaan ilmaisi saaneensa Ryömältä sen käsityksen, että toimintaa on jatkettava vanhan seuran pohjalta ja vietävä sitä suuriin piireihin, radikaalien työläisjoukkojen pariin. Helon näkemykselle vastanäkökulman antoi Schildt, jonka mukaan vanha seura oli yleisesti antipatioiden kohteena.

Lopullisia ratkaisuja neuvottelut eivät tuoneet, vaan asian nopeuttamiseksi perustettiin valmisteleva komitea Paasikiven pyynnöstä. Komitealle annettiin kaksi päivää aikaa suunnitella seuran toimintamuotoja vanhan seuran sääntöjen pohjalta. Kiireellisyyttä lisäsi se, että vanhan seuran jäsenkunta odotti Sventon ja Rikan käsitysten mukaan malttamattomana toimintaa.⁷⁶

"Uudelleenperustamisen" merkeissä pidetyssä ystävyysseuran kokouksessa 15. lokakuuta oli paikalla 28 henkilöä⁷⁷. Mukaan oli pyydetty lisää hanketta kannattavia henkilöitä, minkä oletettiin rakentavan seuran perustamista entistä laajemmalle pohjalle. Näkemyksen mukaisesti Paasikivi oli kehoittanut Aimo Rikkaa ja Lauri Vileniusta ottamaan yhteyttä Urho Kekkoseen ja pyytämään tätä mukaan.⁷⁸ **Juhani Suomen** tulkinnan mukaisesti Kekkonen ei ollut innostunut kommunisteiksi luokittelemiensa ystävyysseuralaisten yhteydenotosta, mutta vieraiden esittämä asia vaikutti siinä mielessä hyväksyttävältä, että hän ilmestyi 15.

⁷⁶ Kokouspuheen pk. Suomen Ulkomaankauppaliitossa 13.10.1944. SNSA. KA.

⁷⁷ Perustavan kokouksen pöytäkirjassa ei ole osanottajaluetteloa. Siksi mm. Kaisa Kinnusen Suomi-Neuvostoliitto-seuran historia ei kerro kuin ne 26 henkilöä, jotka olivat paikanpäällä vasta 18.10.1944. Näistä selvästi suurin osa oli lisäksi vanhoja ystävyysseuralaisia talouspiirien jäädessä kokousten ulkopuolelle. Ks. Kinnunen 1995, 78-79.

⁷⁸ Aimo Rikan haastattelu 39/1987, 31. Ka.

lokakuuta pidettävään kokouksen.⁷⁹

Kokouksen merkittävin päätös oli perustaa täysin uusi, henkilöjäsenyyteen perustuva Suomi-Neuvostoliitto-seura edellisen kokouksen yhteydessä valitun komitean sääntöehdotuksen mukaisesti. Päätöksen jälkeen Mauri Ryömä esitti Paasikiveä seuran ensimmäiseksi kunnia-puheenjohtajaksi, tunnustukseksi työstään Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden rakentamiseksi. Esitys hyväksyttiin yksimielisesti.⁸⁰ Varsinaiseksi puheenjohtajaksi valittiin ystävyysseuralaisten jo aikaisemmin suunnittelema Helo, jonka valinta perustui poliittisista syistä ilmeiseen kompromissiin.⁸¹

Helon valinnan jälkeen kokous keskeytettiin, sillä vanhan seuran johtokunta järjesti "toimintaa vaativalle" jäsenistölleen iltajuhlan Helsingin Messuhallissa. Juhlan yhteydessä sekä Johan Helo että Aimo Rikka ilmaisivat kantansa välirauhansopimuksen toteuttamisesta ja ystävyysuhteiden välttämättömyydestä uudessa poliittisessä tilanteessa. Tilaisuuteen osallistunut Paasikivi arvioi kaksikon puheita katkeriksi, mutta samalla venäläisiä "vakuuttaviksi".⁸²

Lokakuun 18. päivänä jatketussa kokouksessa keskityttiin keskusjohtokunnan valintaan, jota oli etukäteen valmisteltu molempien seuraa perustavien piirien keskuudessa. Porvarillisen puolen ennakkoneuvotteluissa edustajia taivuteltiin seuraan Paasikiven johdolla ja mukaan saatiin rauhanoppositiossa vaikuttaneet kauppaneuvos Samuli Harima ja teollisuusneuvos Åke Gartz sekä tuomari Holger Nystén. Paasikivi pyrki saamaan mukaan myös Sventon,

⁷⁹ Suomi 1986, 518.

⁸⁰ SN-seuran perustavan kokouksen pk. 15.10.1944, 6-7§. SNSA. KA.

⁸¹ SN-seuran perustavan kokouksen pk. 15.10.1944, 8§. SNSA. KA; Riska 1988, 54. Kompromissitulkintaan on päätyntä myös Kinnunen esittäen lisäksi ehdokasasettelun eri vaiheet. Ks. Kinnunen 1995, 80.

⁸² SN-seuran vuosikertomus 1944, 23. SNSA. KA; Paasikiven päiväkirjat I 1985, 40 - Johan Helon puheesta on olemassa valpon etsivän laatima raportti. Sen mukaan Helo oli korostanut valpon, kirkon ja julkisen sanan osuutta edustamassa typerää politiikkaa, joka leimasi Neuvostoliiton rosvovaltioksi. Ks. Valpo II, hmp 3987 Johan Helo, ilm. n:o 2180, 16.10.1944. KA.

mutta kommunistit ilmoittivat, ettei tämä kelpaa hankkeeseen⁸³. Sventon ehdokkuus kuitenkin toteutui Jelisejevin tukiessa tämän mukaanottoa. Asia oli esillä Paasikiven asunnolla päivää ennen varsinaista kokousta, jossa keskusjohtokunnan kokoonpano sovittiin etukäteen. Isännän ohella päätöksentekijöinä olivat Helo, Rikka, Ryömä ja Ruutu. Heille Paasikivi ehdotti vielä seuran keskusjohtokuntaan Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön puheenjohtaja Eero A. Wuorta sekä professori Väinö Voionmaata. Esitys ei mennyt läpi, sillä kävi ilmi että kommunistit ja vasemmistososialistit eivät sietäneet sosialidemokraattien mukanaoloa.⁸⁴ Paasikiven ehdotus sosialidemokraattien mukaanottamisesta on lähinnä tulkittava pyrkimykseksi lieventää äärimmäisen vasemmiston mahdollista radikaalia esiintymistä.

Lopullinen keskusjohtokunnan kokoonpano muotoutui neuvottelujen jälkeen ja Helon lisäksi keskusjohtokuntaan valittiin jäseniksi Gartz, Harima, Kantola, Kekkonen, Kuusinen, Laurikainen, Nystén, Jaakko Parkkari, Pekkala, Rikka, Ruutu, Ryömä, Sergelius, Veikko Sippola, Sundström, Svento, Ralf Törngren ja Wuolijoki. Näistä Sergelius, Ryömä ja Ruutu olivat myös seuran varapuheenjohtajia. Seuran pääsihteeriksi tuli Aimo Rikka.⁸⁵ Näinollen SN-seuran johdossa oli kokoomuslaisen Paasikiven ohella useita sosialidemokraattien oppositioon luettavia henkilöitä. Radikaalisuuttakin on havaittavissa, sillä kommunisteiksi luettavia keskusjohtolaisia oli viisi (Kantola, Kuusinen, Laurikainen, Parkkari ja Sippola).

Valintojen jälkeen paikallaolijoiden keskuudesta valittiin puhemies ja vetoomus- ta Suomen kansalle seuran perustamisen päämäärien ja tarkoituksen tunnetuksi tekemiseksi. Vetoomus sai seuraavan muodon:

"...kansamme kaukonäköisin osa on tajunnut, että ystävällisten ja luottamuksellisten

⁸³ Lähteiden puute estää analysoimasta välikätenä toimineen Sventon joutumista epäsuosiin. Hermann Beyer-Thoma on tulkinnut asian siten, että kommunistit muistivat Sventon julkisesti arvostelleen Stalinin puhdistuksia 1930-luvulta, jonka vuoksi hänet nähtiin epäilyttävänä - ks. Beyer-Thoma 1990, 39. Toisaalta Sventon asema "ryömäläisten" ja venäläisten yhteysmiehenä antaa aihetta olettamukseen, että Svento oli periaatteessa roolinsa johdosta riski vasemmiston johtoasemaa tavoitteleville kommunisteille, jotka halusivat saada yhteydet venäläisiin ohi "ryömäläisten", jottei vuoden 1940 taka-alalle jääminen toistuisi.

⁸⁴ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 40.

⁸⁵ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 18.10.1944, 3-4§. SNSA. KA.

suhteiden luominen Suomen ja Neuvostoliiton välille on kansallemme välttämätön elinehto... Jatkuva virhellinen politiikka johti Suomen sotaan ja yhteiseen rintamaan Saksan kanssa koko demokraattista maailmaa vastaan... demokratian luominen ja välirauhansopimuksen täydellinen toteuttaminen on nyt Suomen kansan tärkein tehtävä... Seuran pyrkimyksenä on kokousten, juhlatilaisuuksien, julkaisutoiminnan avulla kehittää Suomen ja Neuvostoliiton suhteet vilpittömän ystävyysden tasolle... Tukekaa seuran toimintaa, levittäkää sen perusajatukset paikallisosastoja muodostamalla maamme joka kolkkaan.”⁸⁶

Vetoomuksen myötä tarkoituksena oli kehittää Suomen ja Neuvostoliiton suhteet luottamuksellisiksi, jota oli jo 15.10. pidetyssä kokouksessa korostettu varsinkin taloudellisen ja sivistyksellisen vuorovaikutuksen osalta⁸⁷. Tavoite vakuutti myös lehdistön, sillä seuran perustamisessa oli kyse valtakunnallisesta uutisesta, joka tosin esitettiin lähinnä vain pienenä tiedonantona. Monissa lehdissä otettiin kuitenkin lokakuun lopussa linjaksi se, että seuran perustaminen oli juuri oikea ratkaisu poistamaan ennakkoluuloja ja vääriä käsityksiä.⁸⁸

Perustetun seuran myötä maahan oli syntynyt ensimmäinen kansalaisjärjestö uuden ulkopolitiittisen linjauksen mukaisesti. Seuran merkitys näkyi ainakin kahdella suunnalla, sillä sotaa käyville (Saksaa vastaan) venäläisille seura ilmaisi vähintäänkin symbolista merkitystä sille, että Suomessa haluttiin muuttaa vapaaehtoisesti henkistä ilmapiiriä. Seuran jäsenistölle ystävyyspolitiikka puolestaan merkitsi vaikutusmahdollisuutta uuden suunnan varjossa mahdollistaen läheisen yhteyden valvontakomission johtoon, mikä nähtiin suvereniteettiongelman keskeisenä tekijänä. Merkitys oli keskeinen etenkin niille seuran porvarijäsenille, jotka välittömästi välirauhansopimuksen allekirjoittamisen jälkeen ajattelivat näin. Seuran vasemmistolle SN-seuran perustaminen puolestaan merkitsi sisäpoliittista vaikutusmahdollisuutta sekä näkemystä vanhan politiikan vararikosta. Poliittisten taustojensa myötä vasemmiston ja porvariston ystävyyspyrkimykset olivat kuitenkin varsin erilaiset, mikä ko-

⁸⁶ SN-seuran vuosikertomus 1944, 14-15. SNSA. KA.

⁸⁷ SN-seuran perustavan kokouksen pk. 15.10.1944, 4§. SNSA. KA.

⁸⁸ Uutinen seuran perustamisesta julkaistiin kiertokirjeenä nimellä Suomi-Neuvostoliitto-seura perustettu. Ks. esim. Ssd. 16.10.1944; US 16.10.1944; Aamulehti 16.10.1944; Pohjolan Sanomat 17.10.1944. Seuraan suhtautumisesta ks. esim. Ssd. 20.10.1944, pk. Uudella pohjalla; HS 25.10. 1944, Vilpitön ja pysyvä Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys luotava; Aamulehti 26.10.1944, SN-seuran vetoamus.

rostui edelleen vasemmiston poliittisen joukkojärjestötoiminnan käynnistyessä.

2.2.2. ALAOSASTOJEN PERUSTAMINEN

Uuden suunnan vahvistamiseksi alaosastojen perustaminen oli keskusseuralle tärkeä ja ongelmallinen kysymys. Tärkeäksi osastot nousivat siinä mielessä, että niitä pidettiin seuratoiminnan ratkaisevana tasona ainakin periaatteessa, kuten **Kaisa Kinnunen** on SN-seuran historiassa todennut. Ongelmallisuutta osastojen perustamiseen toi kuitenkin se, että monella paikkakunnalla niiden toiminta alkoi ennen keskusseuran perustamista. Kyse oli ystävyysseuran osastoista, joiden spontaania ylösnousua siivitti mahdollisuus julkiseen toimintaan monen vuoden tauon jälkeen.⁸⁹

Ylösnousseiden osastojen toiminnan alku oli kaikesta huolimatta varovainen, sillä vallalla olivat käsitykset valtiollisen poliisin mahdollisesta puuttumisesta julkiseen toimintaan. Siksi toiminta pyrittiin pitämään syys-lokakuun vaihteessa salaisena ja varmoihin vasemmistolaisiin tukeutuen. Näin kävi esimerkiksi Tampereella, jossa jo 20. syyskuuta aloittanut Ylä-Pispalan Tahmelan osasto päätti pitää toiminnan salaisena päätyen ensimmäisten kokouspöytäkirjojensa mukaan odottamaan lisäohjeita "puoluetoimikunnalta". Päätös viittasi illegaalisten aikojen toimintamuotoihin ja SKP-yhteyksien todellisuuteen.⁹⁰ Lähteiden perusteella selkein poikkeus oli turkulaisten ystävyysseura-aktiivien esiintyminen. Turussa toiminta aloitettiin jo 22. syyskuuta⁹¹ ja paikkakunnan osastot pitivät 29. syyskuuta yhteisen neuvottelukokouksen. Tavoitteena oli saada kontakti Mauri Ryömään, joka **Heikki Mikko Viitalan** mukaan toteutui delegaatiomuotoisesti 2. lokakuuta.⁹²

⁸⁹ Kinnunen 1995, 179, 182.

⁹⁰ Vuorikoski 1995, 9-12. Lainausmerkit KM.

⁹¹ Vanhan ystävyysseuran toiminnan nopea käynnistyminen juuri Turussa on ymmärrettävissä tarkastellessa Valpon raporteja. Niiden mukaan vuonna 1940 Turun alaosastot keräsivät toimintaansa lähes 5400 jäsentä. Toiminta oli lisäksi erittäin organisoitunutta, sillä Turun seudulla ystävyysseuralla oli lähes 30:ntä alapiiriä. Valmistaa organisaatiota, johon oman lisänsä toi se, että Turku oli aatetta ylläpitävien siviilirekisteriyhdistysten henkinen keskus, on pidettävä vuoden 1944 nopean ylösnousun perustana - EK-Valpo I, SNS jäsenluettelot vuodelta 1940, Turun alaosasto XXIX C 5 b-d. KA; Seppo 1992, 118.

⁹² Viitala 1990, 70.

Muualta merkkejä julkisesta toiminnasta ennen SN-seuran perustamista ei löydy, minkä johdosta vanhan seuran pohjalta ylösnousseiden osastojen tapahtumat jäävät suhteellisen vaikeasti tulkittaviksi. Mielenkiintoiseksi nousee kuitenkin niiden suhde vanhan seuran johtoon ja erityisesti se, tiedettiinkö varovaisesta toiminnasta johtuen SN-seuran perustamiseen liittyvien tilanteiden kehittyminen muualla kuin helsinkiläisten seuralaisten joukoissa? Lähteiden valossa ensimmäiset viitteet vanhan seuran johdossa alaosastojen huomioonottamisesta ilmenevät vasta 9. lokakuuta, kuten edeltä kävi ilmi. Mikäli koollaolijat todellakin ottivat yhteyttä osastoihin, annettiin yhteydenoton myötä todennäköisesti kentälle se käsitys, että toiminta jatkuu entisenlaisena. Tarkkoja tietoja tapahtumien kehittymisestä ei ole säilynyt, mutta Kinnusen arvion mukaan 13. lokakuuta nimetyn komitean oli viimeistään otettava kantaa keskusseuran ja paikallisosastojen suhteisiin⁹³.

Viitteitä keskusseuran ja alaosastojen keskinäisten suhteiden epäselvyyksistä tukevat myös valtiollisen poliisin raportit loka-marraskuulta⁹⁴. Niiden mukaan alaosastoissa perustetun seuran uskottiin olevan ulkoisilta puitteiltaan puhtaasti kommunistinen, mikä tukee oletusta vanhan seuran yhteydenotosta. Selvimmin tämä tulee esille Pietarsaaren ja Ykspihlajan SN-seuran osastoja perustettaessa, sillä 22. lokakuuta perustettuun Pietarsaaren osastoon valittiin johtokunta ainoastaan vasemmistolaisiin tukeutuen. Samoin kävi Ykspihlajassa. Valpon etsivän raportin mukaan asian oikean laidan selvittyä molemmilla paikkakunnilla käytiin kovaa mielipiteenvaihtoa seudun vasemmistolaisten kesken.⁹⁵

Selvät toimintaohjeet osastot saivat vasta 27. lokakuuta alkaen, jolloin keskusseura lähetti kiertokirjeenä ohjeet paikallisosastojen perustamisesta. Niiden mukaan osastot oli rakennettava eri kansalaispiirejä edustavalle pohjalle mieluiten siten, että aloitteen osaston perustamisesta teki paikkakunnan vanhan seuran johtokunta ja muut asianharrastajat, joiden tuli neuvotella etukäteen. Ainoastaan "fascistiset ainekset, sotarikolliset ja sotaan syylliset" eivät ohjeiden mukaan voisi olla seuroja perustamassa tai päästä edes jäseniksi. Epäselvissä ta-

⁹³ Kinnunen 1995, 78. Samoin antaa ymmärtää myös Viitala 1990, 72.

⁹⁴ Valtiollisen poliisin näkemykset juuri SN-seuran nimellä esiintyvistä yhdistyksistä perustuu jälkikäteisiin, lähinnä marraskuun lopussa päivättyihin tilannekatsauksiin.

⁹⁵ Valpo II, amp II E4 (SNS), ko. 16, 3. Vaasa, tilannekatsaus lokakuulta, 10.11.1944. KA; sama, puhelinsanoma n:o 3021, 7.11.1944. KA.

pauksissa jäsenyys piti ohjeiden mukaan jättää keskusseuran ratkaistavaksi.⁹⁶

Käytännöksi kuitenkin jäi, että varsinaiseen perustavaan kokoukseen pyrittiin saamaan mukaan myös keskusseuran edustaja, joka alusti avauspuheenvuoron valmiin mallin mukaan. Mallissa todettiin SN-seuran toimivan hyvien naapuruussuhteiden saavuttamiseksi ja korostettiin, ettei seura ole poliittinen järjestö vaan kulttuurisia suhteita harrastava järjestö.⁹⁷ Kulttuurijärjestön ominaisuuksien korostaminen oli välttämätöntä ja seurajohdolta myös hyvä veto, jolla pyrittiin saamaan mielikuvat vuoden 1940 seuran poliittisesta toiminnasta taka-alalle. Samalla kulttuuristen ominaisuuksien korostaminen oli omiaan luomaan kuvaa täysin uudesta järjestöstä ja hillitsemään mahdollista "ryömäläisten" radikaalia esiinmarssia osastojen alkuvaiheen toiminnassa.

Ohjeet ja niiden mukaiset vaatimukset olivatkin yllätys monelle vanhalle ystävyysseura-aktiiville, ei ainoastaan Keski-Pohjanmaalla, vaan myös monella muulla paikkakunnalla. Kuopiossa, jossa SN-seuran perustamista edelsi kommunistien järjestämä "valtiolisten vankien vastaanottotilaisuus" ja SKP:n paikallisosaston perustaminen, tieto ystävyystoiminnan aloittamisesta mahdollisimman laajapohjaisesti aiheutti paikkakunnan vasemmistolaisien keskuudessa hämmästyneisyyttä. Aluksi vaatimus käsitettiin ystävyysseuran perustamista pohtineiden kommunistien keskuudessa siten, että Helsinkiin oli syntynyt kaksi seuraa, joista vain toinen oli vanhaan "rauhan seuraan" tukeutuva.⁹⁸ Sama linja tuli esille Kotkassa, jossa kommunistit suhtautuivat SN-seuran osaston perustamiseen tietyllä varauksella. Osaston perustamistilaisuuden jälkeen valpon etsivä kirjasi käsityksiä, joiden mukaan "uutta seuraa ei olisi pitänyt edes perustaa, vaan antaa entiselle seuralle toimintalupa, jolla oli valmiit jäsenkaaderitkin".⁹⁹

Ohjeiden ja edustajan läsnäolon tarkoituksena oli yhtenäistää alaosastot suoraan keskusjohtoon alaisuuteen, mutta "vahinko" oli jo ehtinyt tapahtua. Alaosastojen nopean perustamisen

⁹⁶ SN-seuran kiertokirje 1/1944, 27.10.1944. SNSA. KA.

⁹⁷ Kinnunen 1995, 185.

⁹⁸ Valpo II, amp II E4 (SNS), ko. 16, 7. Kuopio, tilannekatsaus lokakuulta, 29.10.1944, KA; sama, ilmoitus Kuopion osaston perustamiskokouksesta, 5.11.1944. KA.

⁹⁹ Valpo II, amp II E4 (SNS), ko. 17, 3. Kotka, tilannekatsaus lokakuulta 1944, 6.11.1944. KA.

johdosta keskuseuran ohjeet eivät välttämättä saapuneet perille ennen perustavaa kokousta, kuten Ykspihlajan ja Pietarsaaren osastojen vasemmistovalinnat osoittavat. Ongelmia esiintyi myös Porissa, jossa paikallinen sanomalehdistö, erityisesti sosialidemokraattinen Uusi Aika ja kokoomuksen Satakunnan Kansa, esittivät suoranaista kritiikkiä koko toimintaa kohtaan. Lehtien huolenaiheena oli seuran alaosastojen kokeminen lähinnä puoluejärjestöinä, mihin vaikutti myös epätietoisuus seuran toimintatavoitteista. Varsinkin Satakunnan Kansa epäili toiminnan suuntaviivoja;

"vieläkään ei ole tietoja seuran organisaatiomuodoista, säännöistä tai toimintaohjelmasta... seuroja on perustettu jonkin kansalaiselämässä tuiki vähän tunnetun ryhmäkunnan taholta... johtokunnat on usein hätäisesti kyhättyjä... eikä niihin ole saatu kunkin paikkakunnan johtavia talous-, kulttuuri- yms. järjestöjen edustajia".¹⁰⁰

Kritiikin esiintyminen SN-seuran osastoja kohtaan tulee julki myös valtiollisen poliisin raporteista eri puolilta maata, joiden mukaan ulkopuolisille, erityisesti asevelihengessä toimineille porvarillis-sosialidemokraattisille piireille ystävyysseura, SN-seura tai kommunistit ilmensivät samaa joukkoa. Näkemys korosti yhteiskunnallista uhkaa, joskin kritiikkiä esitettiin myös puolin ja toisin. Alaosastojen keskuudessa vallinneiden epäselvyyksien ohella osuutensa saivat myös tietyt keskuseuran edustajat nostattamalla "veret kuohuksiin" ottamalla osaa SN-seuran toimintaan¹⁰¹. Osastoissa laajapohjaisuus herätti myös epäilykset siitä, kuka lopulta alaosastojen toimintaa johtaa. Kotkassa tämä ilmeni pelkona, että osaston johtoon tulisi vain "kunniapuheenjohtajia ja jäseniä, muttei oikeita rasvanahkaisia työmiehiä". Kuopiossa vasemmistolaiset pelkäsivät osaston oikeistolaistumista ja Varkaudessa kuultiin kommentteja seuran muodostumisesta "insinöörien koplaksi" ja "herrainseuraksi".¹⁰²

Epäluulojen vallitessa syntyi myös kova kädenvääntö osastojen johtopaikoista, johon eittä-

¹⁰⁰ Uusi Aika 31.10.1944, pk. "Hyvät ja luottamukselliset suhteet"; Satakunnan Kansa 1.11.1944, Eräs huonosti hoidettu asia.

¹⁰¹ Hyvänä esimerkkinä olkoon ote Kimmo Rentolan väitöskirjasta; "Muuan Yrjö Ruudun ystävä ihmetteli puhelimesta yrityksen vilpittömyyttä, kun entinen ohra Kekkonenkin oli mukana... Merkillistä, ettei Anthoni ole puheenjohtajana!" - Rentola 1994, 487.

¹⁰² Valpo II, amp II E4 (SNS), ko. 17, 3. Kotka tilannekatsaus lokakuulta, 6.11.1944. KA; sama, ko 16, 7. Kuopio, ilmoitus Kuopion osaston perustamiskokouksesta, 5.11.1944. KA.

mättä vaikutti epätietoisuus valtiollisesta tulevaisuudesta ja kommunistien vaikutuksesta. Si-
ten tietyillä paikkakunnilla esiintyi suoranaista kilpailua siitä, kuka ehtii ensimmäisenä mie-
hittää kannattajillaan perustamiskokousten salit. Pahimmilleen tilanne meni Tampereella,
jossa keskikaupungin osastoa perustettaessa ilmeni porvarien ja sosialidemokraattien pyrki-
mys syrjäyttää alueen vasemmistolaiset seuratoiminnan keskeisiltä paikoilta¹⁰³. Tavoite liit-
tyi Urho Kekkosen pyrkimykseen saada perustetuksi "kommunistivapaa" alaosasto, mikä sai
vasemmistopiirit käynnistämään vastatoimet. Tilanteen kärjistyminen johti kahden osaston
perustamiseen, jotka yhdistyivät vasta vuoden 1945 puolella.¹⁰⁴ Toimillaan keskusjohtokun-
nan jäsen Kekkonen osoitti myös omat tavoitteensa, jotka viittasivat kommunismin pato-
amiseen.

Tilanne oli samansuuntainen monilla paikkakunnilla, joissa porvarillis-sosialidemokraattiset
piirit ehtivät ennen kommunisteja. Tämä herätti katkeruutta ja revanssihenkeä vasemmiston
piireissä, joissa ei ymmärretty porvarillisten piirien äkkikäännynnäisyyttä Neuvostoliiton ys-
täviksi.¹⁰⁵ Vasemmistolaisten keskuudessa tappiolle jääminen nosti esiin uhkailuja jäädä ko-
konaan pois seuran toiminnasta tai perustaa uusi rinnakkaisosasto paikkakunnalle.¹⁰⁶

Rajun valtapelin ulottuminen SN-seuran osastoihin sai oman leimansa myös siitä, että kes-
kuseuran lähettämät edustajat olivat usein suhteellisen tunnettuja vasemmistolaisia. Ilmei-
sesti Tampereen osaston ongelmat olivat siinä määrin vakavia, että osastojen toimintaa pyö-
rittänyt Aimo Rikka lähetti Veikko Sippolan Turkuun alustajaksi, kun taas Lauri Vilenius
ja Rikka itse liikuskelivat lähinnä kotiseuduillaan valistamassa jäsenkuntaa.¹⁰⁷

¹⁰³ Valpo II, amp II E4 (SNS), ko. 16, 4. Tampere, ilmoitus Tampereen osaston perusta-
miskokouksesta 20.11.1944. KA.

¹⁰⁴ Suomi 1986, 519; Kinnunen 1995, 184.

¹⁰⁵ Asiaa selvitelleen Kaisa Kinnusen mukaan näin kävi mm. Joensuussa, Mikkelissä,
Lappenrannassa ja Kouvolassa. Samoin kävi useille Pohjanmaalle perustetuille
osastoille. Ks. Kinnunen 1995, 180-184.

¹⁰⁶ Kahden seuran paikkakuntia olivat Joensuu ja Kymi. Ks. Valpo II, amp II E4 (SNS),
ko. 17, 3. Kotka, Kotkan osaston tilannekatsaus, 11.11.1944. KA; sama, ko. 17, 5.
Joensuu, tilannekatsaus n:o 1, 15.1.1945. KA.

¹⁰⁷ Rikan vastuu osastoista tulee esille Helsingin Sanomista, ks. HS 22.10.1944, Suomi-
Neuvostoliito-seuran paikallisten osastojen perustaminen. Keskuseuran edustajien
liikuskelusta parhaan kuvan antavat valtiollisen poliisin raportit (Rikan kiertelestä
ks. esim. Valpo II, amp II E4 (SNS), ko. 17, 3. Kotka, mapit II 6 11 g-f. KA) sekä

Edustajien avauspuheenvuorot nostattivat tunnelmaa vasemmistolaisten keskuudessa, mutta porvareiden keskuudessa puheet saivat lähinnä sanallisia vastareaktioita. Jyväskylässä vierailut Lauri Vilenius sai työväen sananvapautta, jokaisen kansalaisen demokraattisia oikeuksia ja kansalaisten velvollisuuksia korostaneen puheensa jälkeen kuulla paikalla olleiden eturivin porvareiden toteavan sananparren "kyllä maalla viisaita on, mutta merellä vahinko sattuu"¹⁰⁸. Sanalliset ilmaisut olivat kuitenkin vain vihanpidon pohja, sillä vasemmistolehtien koko levikin ostaminen ja sen tuhoaminen oli myös tunnettu kiusanteon muoto varsinkin maaseudun porvariston keskuudessa, herättäen keskustelua aina Helsingin SN-seuran osastoissa saakka¹⁰⁹.

Ristiriidoista huolimatta toiminnalle oli laajaa kysyntää, mikä ilmeni räjähdysmäisenä alaosastojen perustamisena. Osastoja oli perustettu lokakuun loppuun mennessä nelisenkymmentä, mutta vuoden lopussa jo 364 jatkuen samalla vauhdilla vuoden 1945 puolelle. Osastoverkko oli tiheintä samoilla alueilla kuin vanhalla ystävyysseuralla eli suurin kannatus löytyi Uudeltamaalta sekä akselin Turku-Pori-Tampere alueelta. Osastojen laajapohjaisuus puolestaan muodostui suppeaksi, sillä työväestön ohella mukaan oli vaikea saada muiden kansalaispiirien edustajia, joskin upseeristoa seura veti mukaansa varsin hyvin.¹¹⁰

Alaosastojen nopea perustamistahti kertoi SN-seuran kannatuksen laajuuden, joskin taustalla esiintyivät aina alusta alkaen epäluulot koko seuratoimintaa kohtaan. Vanhan ystävyysseuran toiminnalla oli tässä suurin vaikutuksensa, nostattaen paitsi epäluuloja niin myös käsityksiä ystävyyshankkeiden uusista poliittisista vaikutusmahdollisuuksista kesän 1940 mukaisesti. SN-seuran puitteissa näitä mahdollisuuksia ei kuitenkaan suomalaiselle radikaalille työväestölle tarjottu, vaan pikemminkin estettiin radikalismien esiintymistä eri puolilla maata vaatimalla kaikkien yhteiskuntaluokkien osallistumista seuran toimintaan. Vaatimus,

osastojen omat historiikit.

¹⁰⁸ SN-seuran Jyväskylän osaston 30-vuotishistoriikki 1974, 5, JyMa.

¹⁰⁹ Valpo II, amp II E4 (SNS), ko. 17, 8. Helsinki, ilmoitus SN-seuran Kallion I-osaston kokouspuheesta 3.12.1944. KA.

¹¹⁰ Tekijän puhelinhaastattelu eversti evp. Vilho Tervasmäen kanssa 20.8.1997 - Tervasmäki muistelee, että ollessaan vuonna 1944 nuorena kapteenina Turussa annettiin ylemmän upseeriston taholta ymmärtää, että ystävyysseuroihin on suhtauduttava suojeasti. Upseeriston mukanaolosta ks. myös SN-seuran vuosikertomus 1944, 26. SNSA. KA.

ja runsaslukuinen osastojen perustaminen, oli ratkaiseva myös Suomen poliittisen tilanteen kannalta. Se oli omiaan luomaan ulospäin kuvan "todellisesta" suunnanmuutoksesta.

2.3. POLIITTISEN SUUNNANMUUTOKSEN ETUJOUKKO

Lokakuussa 1944 Suomen politiikan kohtalonkysymykseksi nousi välirauhansopimuksen toteuttaminen ja tämän mukaiset valvontakomission vaatimukset Urho Castrénin hallitukselle. Keskeisimmät vaatimukset koskivat sotakorvauksia ja sotasyllisyyskysymyksen nopeaa ratkaisua. Varsinkin jälkimmäinen oli venäläisille arvovaltakysymys, jota hallituksen taholta ei riittävästi huomioitu. Venäläiset kokivat tämän taktisena viivyttelynä. Epäluulojen vallitessa Castrénin hallitukselle tehtiin lokakuun loppuun mennessä selväksi, ettei hallitus saa täyttä tukeaan venäläisiltä.¹¹¹

Luottamusongelman ratkaisemiseksi Castrén otti yhteyttä J.K. Paasikiveen, jonka tiedettiin omaavan diplomaattitaustansa ja SN-seuran kunniapuheenjohtajuutensa myötä hyvät suhteet venäläisiin. Yhteydenottoa edisti Andrei Zhdanov, sillä tämä oli painottanut Castrénille miesten ensimmäisessä tapaamisessa sitä, ettei virkavalta saa estää ystävyysjärjestön kokouksia.¹¹² Asian julkituonnilla Castrénille annettiin hyvissä ajoin viitteitä siitä, mihin suuntaan venäläiset olivat mieltyneet. Valvontakomissio ei kuitenkaan suoranaisesti tukenut ystävyysshankkeita, sillä Zhdanovin mukaan suomalaiset saivat itse hoitaa sisäiset asiansa. Lähtökohtana näkemykselle olivat vuoden 1940 tapahtumat, jolloin Moskovan toimet olivat käynnistäneet ystävyysseuran tuhoisan alasajon.¹¹³ Päätöksen myötä venäläiset jättivät SN-seuran toimimaan omin avuin. Hanke oli kuitenkin tärkeä, sillä taustalla vaikuttivat toiveet vasemmiston saamisesta mukaan välirauhansopimuksen valvontaan. Myös hallituspolitiikka seuran varassa oli suunnitelmissa, sillä Jelisei Jelisejev ihmetteli Reinhold Sventolle sitä, etteivät Svento ja Paasikivi ole mukana missään. Siten Paasikiven saama luottamus korostui, eikä Castrénin lokakuun lopussa tapahtunut yhteydenotto ollut mikään yllätys.¹¹⁴

¹¹¹ Rentola 1994, 497; Nevakivi 1995, 74-75.

¹¹² Paasikiven päiväkirjat I 1985, 41; Rentola 1994, 497.

¹¹³ Nevakivi 1995, 111.

¹¹⁴ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 39; Rentola 1994, 483. Hallituskysymyksestä ks. myös Beyer-Thoma 1990, 51.

Luottamuksenpuutetta osoitti myös se, ettei hallituksen taholta saatu valvontakomissioon suoria suhteita, vaan maan johtavat piirit saivat eri teitä tietoja Zhdanovin näkemyksistä. Viestinnässä SN-seuralla oli oma osuutensa, sillä seuran delegaatio suoritti Paasikiven johdolla puolivirallisen esittäytymisen valvontakomission johdolle 20. lokakuuta. Tapaamisessa venäläisten osoittama luottamus tuli esille Zhdanovin tiedustellessa delegaation jäseniltä poliittisen tilanteen kehityksestä ja sen vaikutuksesta kansan mielialoihin. Paasikivi vakuutteli, ettei hän ollut kuullut komission puhuttavan pahaa, joskin hän valitteli samalla rauhanehtojen kovuutta.¹¹⁵ Sisäpoliittisiin muutoksiin nähden Paasikiven kommentointi liittyi ilmeisesti maltillisten poliittisten pyrkimysten vakuutteluun. Seuran delegaation ja valvontakomission johdon tapaaminen oli muutenkin leppoisa ja ennakoivasti suuntaviivoja antava. Kyse oli ensimmäisestä laajapohjaisesta yhteydenotosta valvontakomission johtoon ja luontevaksi muuttunutta kanssakäyntiä edusti myös seuran keskusjohtokunnan 7. marraskuuta suorittama käynti hotelli Tornissa. Vierailu liittyi lokakuun vallankumouksen vuosipäivän viettoon ja suomalaisten osoittama kiinnostus oli omiaan lisäämään seuraan liittyvää luottamusta.¹¹⁶

Katseet suuntautuivat lopullisesti kohti SN-seuraa Castrénin hallituksen hajotessa marraskuun alkupäivinä¹¹⁷. Suomalaisten osalta luottamus suuntautui yksinomaan Paasikiveen, jota pyydettiin uuden hallituksen muodostajaksi eduskuntaryhmien edustajien taholta 10. marraskuuta. Asia oli ollut esillä myös Moskovassa, jossa Zhdanov kävi lokakuun loppupuolella raportoimassa välirauhansopimuksen täytäntöönpanon toteuttamisesta. Kuultuaan tilannekehityksestä Stalin otti myötämielisen asenteen hallituksenvaihdokseen. Lähtökohtana oli muodostaa uusi hallitus luottamukselliseksi ja laajapohjaiseksi koetun SN-seuran pohjalta.¹¹⁸

Suomalaisista viitteitä Stalinin kannasta sai erityisesti Urho Kekkonen, jolle Jelisei Jelisejev vihjaili alustavasti asiasta. Samalla viestitettiin, että laajapohjainen hallitus, jossa olisi vasemmiston ohella mukana porvarillisten puolueiden myötämielisesti Neuvostoliittoon suh-

¹¹⁵ SN-seuran vuosikertomus 1944, 18. SNSA. KA; Paasikiven päiväkirjat I 1985, 40-41.

¹¹⁶ SN-seuran vuosikertomus 1944, 18. SNSA. KA.

¹¹⁷ Erityisen pontevasti hanketta ajoivat hallituksesta Eero A. Wuori ja K.-A. Fagerholm, jotka ilmoittivat 7. marraskuuta eroavansa. Hallituksen ulkopuolella kuutospoliitikot ja SN-seuran jäsenet Johan Helo ja Cay Sundström olivat jo 21. lokakuuta esittäneet toiveensa taantumuksellisen hallituksen kaatamisesta Zhdanoville - Ks. tarkemmin Soikkanen 1991, 23-24 ja Rentola 1994, 502-503.

¹¹⁸ Rentola 1994, 503-504; Nevakivi 1995, 96.

tautuvia poliitikkoja, ei olisi mahdoton ajatus. Nimistä esillä olivat Kekkonen ohella erityisesti Pekkala ja Svento.¹¹⁹

Paasikiven tavoitteeksi nousikin muodostaa hallitus, jossa kaikki jäsenet olisivat venäläisille hyväksyttäviä. Paasikivi tukeutui alustavasti näkemykseen, että mukana pitäisi olla myös yksi kommunisti, sillä SKP oli suorittanut varsin näyttävän ylösnousemuksen¹²⁰. Keskustellessaan asiasta Johan Helon kanssa 12. marraskuuta, nousi esille Helon eriävä kanta. Helo kannatti SN-seuran pohjalta perustettavaa "reaalipolitiikkaan" perustuvaa vasemmistohallitusta. Vasemmistolla Helo käsitti kaikki ne, jotka olivat SDP:n oppositiosta vasemmalla. Tähän hän ei lukenut SN-seurasta Pekkala, Svento tai Ruutua. Sen sijaan Helo painotti Mauri Ryömän ja yhden kommunistin mukaanottoa sekä kuutosten johtoasemaa hallituksessa aina varapääministeriyttä myöten. Helon ehdot kuulostivat Paasikiven mielestä kovin ikäviltä, joka suunnitteli hallitusta paljon suurempien piirien varassa. Paasikivi esittikin Helolle vielä sen mahdollisuuden, että Castrénin hallitus jatkaisi aina tuleviin vaaleihin saakka. Vasta tämän jälkeen Helo myöntyi siihen, että hallitukseen tulee Paasikiven ehdotuksen mukaisesti yksi kommunisti ja Ryömä jätetään kokonaan kaavailujen ulkopuolelle.¹²¹

Helon motiiveja esittää vasemmistopainotteisen hallituksen muodostamista saattoi hyvinkin edistää pitkä vankeusaika ja siihen liittyvä katkeruus, mutta esittämällä Ryömää hallitukseen Helo toi esille tietämättömyytensä venäläisten maltillisista pyrkimyksistä, jotka Ryömälle oli tehty selväksi jo lokakuun alussa. Lisäksi Helon poissulkemat Pekkala ja Svento olivat venäläisten silmissä hyväksyttävissä hallitukseen. Toisaalta yhden kommunistin mukanaololla voi olla merkitystä Helon tarkkaan listaan; SN-seuran puheenjohtajuus oli mahdollisesti antanut Helolle näkemyksen poliittisista valtamahdollisuuksista, joita voisi vahvistaa kahdenkeskisesti kuutosten ja SN-seuran vasemmiston varassa. Tie valtaan oli valmis hallituspolitiikan kautta yhdenkin kommunistin tuella, antaen ulospäin kuvan tasa-

¹¹⁹ Suomi 1986, 520-521, 530.

¹²⁰ Suomen Kommunistinen puolue piti perustamiskokouksensa 14.-15.10.1944 eli perustaminen tapahtui samoihin aikoihin SN-seuran perustamisen kanssa. SKP kuitenkin nosti toimintansa julkisuuteen vasta virallisesti tapahtuneen rekisteröinnin jälkeen. Varsinainen "ylösnousemusjuhla", joka viestitti puolueen syntyneen, pidettiin 1. marraskuuta. Ks. perustamispäivistä Rentola 1994, 487, 635 sekä Lepänen 1994, 20 ja vrt. esim. Haataja 1988, 59-68.

¹²¹ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 41, 46, 48-49. Ks. myös Rentola 1986, 90.

painotteisesta vasemmistohallituksesta, mutta jättäisi todellisen johtajuuden kuutosille.

Helon mainitseman reaalipolitiikan merkeissä SN-seuran keskuudessa muotoiltiin 13. marraskuuta julkilausuma, jossa todettiin Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden kärsivän edelleen luottamuspulasta. Tilanteen korjaaminen ja suhteiden kehittäminen luottamukselliseksi edellytti julkilausuman mukaan uutta hallitusta, jonka jäsenet työskentelevät päämäärän saavuttamiseksi. Yhteys edellisen päivän keskusteluihin on selkeä, mutta itse julkilausuma pääsi julkisuuteen sensuurin johdosta vasta hallituksenvaihdon yhteydessä 17. marraskuuta. Julkilausuman taustalla vaikutti seuran vasemmisto, pääsääntöisesti Helo, Ryömä ja Rikka. Kolmikko lukeutui seuran puhemiehistöön, jonka rooli alkoi vaikuttaa seurassa entistä enemmän muiden seuralaisten suunnatessa toimiaan hallituspolitiikkaan.¹²² Julkilausuma oli ensimmäinen omatoiminen ote seuran vasemmistolta, sillä se esiteltiin seuran keskusjohtokunnalle vasta muutamia päiviä laatimisen jälkeen.¹²³

Hallituskriisin ratkaisu tapahtui Paasikiven suunnitelmien mukaan ns. "SNS-hallituksen" tultua nimitetyksi. Nimensä mukaisesti hallituksen ministereistä seitsemän kuului SN-seuran keskusjohtoon (Gartz, Helo, Kekkonen, Paasikivi, Pekkala, Svento ja Törngren)¹²⁴. Tavoitteekseen hallitus asetti tosiasioiden tunnustamisen, jonka Paasikivi esitti itsenäisyyspäivän puheessaan:

"On ymmärrettävää, jos suurten, käännteentekevien tapausten keskellä oikean suunnan löytämisessä löytyy epäröintiä... meidän on selvitettävä ja ratkaistava ongelmamme, sekä ulkopoliittiset että sisäpoliittiset, ja tunnustettava tosiasiat... Suomen ulkopoliitikassa on kaikkea hallitseva maamme suhde Neuvostoliittoon... on löydettävä ratkaisu, josta kansamme tulevaisuus riippuu... solmittu välirauha tuo mukanaan vaikeita tehtäviä kansamme sisäisessä elämässä..."¹²⁵

¹²² SN-seuran vuosikertomus 1944, 29-30. SNSA. KA - SN-seuran puhemiehistö (seuran puheenjohtaja, varapuheenjohtajat ja pääsihteeri) toimi seurassa epävirallisena toimijana alusta alkaen hoitamassa "juoksevia asioita". Puhemiehistön varsinainen virallistaminen tapahtui vasta tammikuussa 1945, jolloin siitä tuli oma pöytäkirjojaan tuottava yksikkö. Puhemiehistöstä tarkemmin ks. Kinnunen 1995, 151.

¹²³ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 15.11.1944, 10§. SNSA. KA.

¹²⁴ Hyvämäki 1977, 250.

¹²⁵ Paasikivi 1956, 9-12.

Tapautunut hallituksenvaihdos vastaanotettiin SN-seurassa tyytyväisyydellä, vaikka maahan ei vasemmistopainotteista hallitusta syntynytäkään. Suunnanmuutos oli kuitenkin riittävä, sillä marraskuun alussa ensimmäisen kerran ilmestynyt SN-seuran äänenkannattaja SNS/Kansan Sanomat totesi toisessa näytenuumerossaan 20. marraskuuta hallituksen parlamentaarisen pohjan vakuuttavan. Päätoimittajaksi valitun Ryömän johdolla ilmestynyt lehti julkaisi samassa numerossa myös seuran viikon takaisen julkilausuman kokonaisuudessaan.¹²⁶

Varmaa tietoa siitä, oliko julkilausuman esittäminen yhteydessä poliittisiin tavoitteisiin, ei lähteistä käsin ilmene, mutta kannattajakunta sai todennäköisesti julkaisun myötä käsityksen koko seuran roolista ajamassa ratkaisevasti hallitusvaihdosta. Merkitystä tällä oli varsinkin seuran vasemmistosiivelle, joka oli syrjäytetty melko täydellisesti poliittisesta toiminnasta SN-seuran maltillisen luonteen ja perustettujen vasemmistopuolueiden noustessa poliittiseen julkisuuteen ohi SN-seuran. Merkittävään asemaan oli kohonnut ainoastaan Helo, jonka poliittinen ura oli selvässä myötätuulessa ministeriyden myötä. Sen sijaan ystävyysseuran aikainen johto oli kokenut melkoisen vaikutusmahdollisuksiensa menetyksen; Lauri Vilenius oli syrjäytetty kokonaan SN-seuran keskusjohdosta ja Mauri Ryömänkin päätoimittajuus oli ilmeisesti vain hyvitystä menetetyistä puheenjohtajuudesta.

Hallitusvaihdos tarjosi kuitenkin seuran vasemmistolle poliittisia vaikutusmahdollisuuksia, sillä useiden seuran keskeisten jäsenten oli ministeriuran johdosta keskityttävä tärkeämpiin asioihin kuin seuran kokouksiin. Erityisesti Gartz, Pekkala ja Törngren luopuivat SN-seuran kokouksista, eikä Svento valinnastaan huolimatta ottanut esiintyneen epäluottamuksen johdosta kertaakaan osaa keskusjohtokunnan tapaamisiin¹²⁷. Seuran poliittinen vaaka kallistui tilanteen johdosta vahvasti vasemmalle, sekä Kansan Sanomien että vasemmistopainotteisen puhemiestön suuntaan.

Jäljelle jäänyt johto, erityisesti Helo, Rikka, Ruutu ja Ryömä, edustivat joko enemmän tai vähemmän talvisodan jälkeiseen vasemmistoradikalismiin verrattavaa linjausta. Tähän pää-

¹²⁶ SNS/KS 20.11.1944, pk. Uusi hallitus ja SN-seura; sama 20.11.1944, SN-S:n jäseniä uudessa hallituksessa.

¹²⁷ Tiedot perustuvat Leena Riskan pro gradu -työhön, jossa hän on laskenut keskusjohtokunnan jäsenten osanoton kokouksiin seuran ensimmäisellä toimikaudella 1944-1945. Ks. tarkemmin Riska 1988, liite 4.

tyi ainakin Zhdanov, joka suunnitteli Suomen poliittisen tilanteen selkiytymisen ohella jo tulevia vapaita vaaleja. Pohjan tälle antoi osittain hallituksenvaihdos, mutta varsinaisen lähtökohdan Zhdanovin suunnitelmille antoi jo lokakuun alussa vasemmistolaisten keskuudessa virinnyt idea laajasta vasemmistolaisesta yhteistyöjärjestöstä. Tavoitteena Zhdanovilla oli joko täysin uusi järjestö tai SN-seuran varaan rakennettava uusi poliittinen järjestö, jonka tehtävänä oli suojata jo saavutettuja tavoitteita ja luoda SKP:n toiminnalle kattavampi pohja. SN-seura esiintyi ainakin hetkellisenä vaihtoehtona SKDL:lle, sillä ajatus "liittopuolueesta" oli Zhdanoville outo ja epämääräinen, eikä läheskään SN-seuran veroinen taantumusvastaisessa taistelussa. Suunnitelmien lopullisena tavoitteena oli kansanrintama, joka kokoaisi kaikki välirauhanehtojen täytäntöönpanoa tukevat "demokraattiset" ja "fasisminvastaiset" voimat aina porvareista lähtien.¹²⁸

Zhdanov kohdisti suunnitelmansa SN-seuran porvariston varaan kuvitellen saavansa näiden avulla laajemmat porvarilliset piirit yhteiseen "Neuvostoliiton ystävien" blokkiin tulevissa vaaleissa. Hanke vaati ensisijaisesti maltillisuutta ja luottamuksen saavuttamista. Ongelmaksi nousivat kollektivisoimispuheet, joita radikaalia linjaa ajaneet SN-seuran vasemmistolaiset esittivät julkisesti. Suurten yritysten ja tilojen kollektivisointia kannatti erityisesti Yrjö Ruutu, eikä Johan Helo ollut sen kummallisempi esittäessään kaavamaisia lausuntoja maalaisliitosta ja talonpojista.¹²⁹ Yhtä arvaamaton linja oli Mauri Ryömällä, joka toi SNS/Kansan Sanomien kautta julkisuuteen vaatimuksen suomalaisen avustusretkikunnan lähettämisestä Norjaan. Tavoitteena oli Norjan vastarintaliikkeelle annettava aseellinen tuki, joka edistäisi "maan vapauttamista fasismin ikeestä"¹³⁰.

Vaatimustensa ohella SN-seuran vasemmisto esiintyi SKP:n rinnalla, antaen ulospäin näemyksen seuran läheisestä suhteesta kommunisteihin. Tätä Zhdanov ei ollut varsinaisesti ajatellut, sillä tavoiteltu kansanrintama vaati kyllä toimintaa SKP:johtoisesti, mutta siten, ettei SN-seuraa rinnasteta suoraan kommunisteihin. Kollektivisoimispuheet ja fasismin vastainen taistelu oli poliittisesti annettava etualalla toimineelle SKP:lle, mitä kommunistit myös selvittivät Zhdanoville. Kommunistien mukaan radikalismien julkisin pesäke oli Kansan Sanomat, jo senkin johdosta, ettei SKP:lla ollut omaa äänenkannattajaa. Tilanne mo-

¹²⁸ Nevakivi 1995, 90-91.

¹²⁹ Rentola 1994, 504-509; Nevakivi 1995, 96-98, 110-111.

¹³⁰ SNS/KS 26.11.1944, Mauri Ryömä: "Suomen paikka demokratian rintamassa".

nimutkaistui lehden ottaessa kantaa poliittisiin kysymyksiin. Ryömän johdolla asiaa perusteltiin sillä, ettei "uusi suunta" ole toteutunut ennen välirauhansopimuksen täydellistä toteuttamista. Tässä hengessä lehti julisti taantumuksen keskipisteeksi sosialidemokraatti Väinö Tannerin ja muut sotapoliitikot, jotka tuli asettaa syytteeseen. Kansan Sanomat tuki myös "fasismin"¹³¹ vastaista taistelua, poliisikunnan ja upseeriston puhdistamista sekä metsäkaartilaisten vapauttamista, joka nousi esille myös SN-seuran keskusjohtokunnassa saaden suopean vastaanoton asian pikaisen ratkaisun saavuttamiseksi.¹³² Vaatimustensa myötä seuran vasemmistolaisuus ei olennaisesti erottunut SKP:n tavoitteista, mutta työväenluokan hegemonian tavoittelu esiintyi kahdessa leirissä vaarantaen kansanrintamahankkeet.¹³³

SKP:lle asiaa ei helpottanut yhtään sekään, että SN-seuran osastot antoivat tukensa täysin palkein seuran välirauhansopimuksen toteuttamisen mukaiselle linjalle. Selkeintä oli yhtenäinen fasisminvastaisuus, mikä käytännössä merkitsi seuravastaisen linjan julkituontia eri paikkakunnilla. Tästä vedottiin erityisesti seuran puhemiehistöön, joka käsitteli ensimmäisessä virallisessa kokouksessaan erityisesti entisten IKL-aktiivien osallistumista seuran toimintaan¹³⁴. Lukuisia samansuuntaisia kirjeitä sai Mauri Ryömä, joka kohosi talvisodan aikaisten taustojensa ansiosta ja rohkeiden ajatustensa johdosta "uuden suunnan" luottomieheksi¹³⁵.

Kaikki viittasi siihen, että SN-seura koettiin joukkojen keskuudessa poliittista painoarvoa

¹³¹ "Fasistisuuden" vastustamisella tarkoitetaan tässä työssä taantumukselliseksi koettua toimintaa, joksi seuralaiset kokivat valtiollisen poliisin, SDP:n "tannerilaisuuden" ja oikeistopuolueiden toiminnan. Ks. tarkemmin esim. SNS/Kansan Sanomat näyttenumerot 1-4 ja niissä esiintyvät alaosastojen kertomukset sekä pääkirjoitukset.

¹³² SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 22.11.1944, 4§. SNSA. KA.

¹³³ SKP:n toiminnan alkuvaiheita ja poliittisia tavoitteita on käsitelty erityisesti teoksissa Anthony F. Upton, Kommunismi Suomessa, 1970, 159-187 ja Kimmo Rentola, Kenen joukoissa seisot? - Suomalainen kommunismi ja sota 1937-1945, 1994, 476-512. Rentola on esittänyt myös kaikessa lyhykäisyydessään SKP:n poliittiset tavoitteet artikkelissa "Kto kogo?" - kommunistit ja Paasikivi. Ks. Rentola 1986, 87.

¹³⁴ SN-seuran puhemiehistön pk. 15.1.1945, 3-10 §. SNSA. KA.

¹³⁵ Esimerkiksi Otto Brusiin Ryömälle 22.12.1944 ja M. Kiete Ryömälle 8.1.1945. Kirjeissä on esitetty jäseneksi pyrkivien henkilöiden taustatietoja, jotka on kuvattu nationalistis-fasistimielisiksi sekä neuvostovastaisiksi. Osa "ilmiannoista" sai Ryömän kuitenkin kirjoittamaan kirjeiden marginaaliin "ei anna aih." - Mauri Ryömän henkilöarkisto. Saapuneet kirjeet. Ka.

omaavana yhdistyksenä, jolla oli etuoikeus esittää vaatimuksiaan venäläissuhteiden hoitamisen etujoukkona. Tätä se kieltämättä olikin, valtiollisen ulkopoliittikan väline, josta selvimmin hyötyivät uudet hallituspoliitikot. Tunnustusta tuli myös Zhdanovilta, joka tiivistä asioiden sujumisen SN-seuran lähetystölle 11. joulukuuta; "Suomessa on vain kaksi puoluetta, Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyskannattajien ja sen vastustajien puolue"¹³⁶.

Zhdanovin lausuma kuvaa hyvin SN-seuraan liittyvää kaksinaista luonnetta; blokkipoliittikan merkeissä oli pakko esittää julkisuuteen hyvien suhteiden välttämättömyyttä, mutta silti pinnan alla kyti jatkuvasti. Selvimmin tämän koki Ryömä vieraillessaan 13. joulukuuta Zhdanovin juttusilla. Yhteydenotto oli molemmille välttämättömyys, sillä Ryömä halusi siunausta Norjan-retken toteuttamiseksi ja Zhdanov puolestaan päätti takoa impulsiivisen ja suurta kansansuosiota nauttivan Ryömän päähän tilannerealismia. Zhdanovin hankkeille Norjan-retkellä oli ainoastaan haittaa, sillä maltilliseen linjaan ei hanke sopinut - etenkin kun suomalaisen radikaalin vasemmiston joukoista oli jo ilmestynyt vapaaehtoisia! Zhdanov teki tapaamisessa mitä ilmeisemmin Ryömälle selväksi, että hanke ja sitä myöten omatoiminen linjanveto oli saatava loppumaan. Vaihtoehtona oli mahdollisuus ottaa osaa vaaleihin SKDL:n ehdokkaana. Zhdanovin oppi meni myös perille, sillä muutamaa viikkoa myöhemmin Ryömä oli hakemassa SKP:n jäsenyyttä.¹³⁷

SN-seuran fasismin vastainen taistelu jatkui Ryömän päätöksen myötä entistä tiiviimmissä suhteissa kansandemokraattisessa rintamassa. SN-seuran osalta huipuksi nousi 14. tammikuuta pidetty osastojen johtokuntain edustajakokouksen julkilausuma. Kokous oli luonteeltaan seuran vuosikokouksen valmistelutilaisuus, johon jokainen seuran 350 osastosta oli oikeutettu lähettämään edustajan. Paikalla oli kuitenkin edustajia vain 129 osastosta, muiden saadessa kokouskutsut myöhässä. Myöhemmin tätä perusteltiin kokouksen kiireellisyydellä.¹³⁸ Perustelut nousivat aiheellisiksi, sillä osa osastoista ei hyväksynyt kokouksen yhteydessä esitettyä julkilausumaa, jossa vaadittiin huoltojärjestönä pidetyn Suomen Aseveljien Liiton lakkauttamista fasisistisena järjestönä.¹³⁹

¹³⁶ SNS/KS 16.12.1944, "Suomessa on vain kaksi puoluetta..."

¹³⁷ Rentola 1994, 509-511.

¹³⁸ SN-seuran vuosikertomus 1945, 10. SNSA. KA.

¹³⁹ Osastojen edustajain koko maata käsittävän neuvottelukokouksen julkilausuma 14.1. 1945. SNSA. KA.

Vaatimus aiheutti seurassa sisäisen repeämän, sillä sekä keskusjohtokunnasta että kentältä kuului lausumia, jossa vaatimus koettiin vääryytenä. Keskusjohtokunnassa eriävän kannan esittivät Holger Nystén ja Samuli Harima, joista varsinkin Nystén totesi aseveliliiton lakkauttamisen olevan ristiriitainen välirauhansopimuksen ehtojen kanssa. Samalla hän ilmaisi lausuman ilmentävän tuen antamista eräälle poliittiselle ryhmälle, joka ei hänen mielestään kuulunut lainkaan ystävyystoimintaan¹⁴⁰. Samansuuntaisen kannan otti Paasikivi vastaanottaessaan SN-seuran "me vaadimme" -lähetyksen 15. tammikuuta. Päiväkirjojensa mukaan Paasikivi mielsi julkilausuman "räikeäksi".¹⁴¹ Osastoista selkeimmin vastustusta osoittivat Ylivieskan ja Kajaanin osastot, mutta myös Jyväskylässä, Joensuussa ja useissa Pohjanmaan osastoissa tuotiin eriävät mielipiteet esille.¹⁴²

Lausuma tuotti kuitenkin toivotun tuloksen, sillä valvontakomission poliittinen neuvonantaja Pavel Orlov totesi välirauhansopimuksen 21. artiklan koskevan myös aseveliliittoa. Komissio käytti asian hoitamisessa tehostuksena noottia, joka annettiin Suomen hallitukselle 24. tammikuuta.¹⁴³ Äärivasemmiston osalta aseveliliiton lakkauttaminen liittyi osaltaan näkemykseen, että elokuussa 1940 perustettu liitto syntyi keskelle pahimpia ystävyysseuran ja poliisin välisiä yhteenottoja, jolloin liitto vaikutti ulospäin lähinnä antikommunistiselta järjestöltä. Käsitystä vahvisti se, että aseveliliiton keskeiset taustavoimat löytyivät sosialidemokraattisista ja porvarillisista piireistä.¹⁴⁴ Toisaalta, kuten **Kyösti Skyttä** toteaa, SKDL:n ja SKP:n piirissä ilmeisesti pelättiin aseveliliiton sosiaalisen toiminnan heikentävän äärivasemmiston kannatusta tulevissa vaaleissa.¹⁴⁵ Tämä selittäisi sen, että aseveliliiton lakkauttamista esitettiin nimenomaan SN-seuran nimissä, jonka "kansalaisjärjestöluonne" sopi tehtävän esilletuomiseen paremmin kuin poliittisen puolueen. Oman mahdollisuutensa tähän antoi Ryömän hakeutuminen mukaan SKP:n toimintaan.

¹⁴⁰ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 17.1.1945, liite 1, 12 §. SNSA. KA.

¹⁴¹ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 90.

¹⁴² Kinnunen 1995, 84.

¹⁴³ Hyvämäki 1977, 253; Paasikiven päiväkirjat I 1985, 93.

¹⁴⁴ Soikkanen 1987, 197; Rentola 1994, 255.

¹⁴⁵ Skyttä 1969, 216-220. Skytän näkemykset saavat tukea Hermann Beyer-Thomalta, jonka mukaan valvontakomission, SKP:n, "kuutosten" ja SN-seuran huomattava aktiivisuus vuoden 1945 alussa näyttää perustuneen ennakolta tehtyyn sopimukseen. Ks. tarkemmin Beyer-Thoma 1990, 59.

Seuran edustama välirauhansopimuksen mukainen "uusi suunta" sai poliittisen merkityksen vielä hieman ennen maaliskuussa 1945 käytäviä vaaleja, sillä Zhdanov esitti helmikuun alussa SKP:n johdolle "SN-seuran antavan julistuksen, ei suoraan pro-SKDL, vaan Neuvostoliiton ystäville". Viesti meni perille, sillä SNS/Kansan Sanomat kehoitti vaalinumerossaan kaikkia Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyden kannattajia antamaan tukensa niille ehdokkaille, jotka työskentelevät "Krimin sopimuksen hengessä" seuran päämäärien toteuttamiseksi. Krimin sopimukseen vedoten Suomen kansan edellytettiin hävittävän fasismin ja järjestävän elämänsä demokraattiselle pohjalle. Kehoituksen ohessa lehti julkaisi seuran tukemat ehdokkaat puolueittain sekä artikkelin, jossa seuran jäsen, kommunisti Paavo Kivikoski esitti syytöksen taantumuksellisia puolueita vastaan. Suurimmat syytökset saivat maalaisliitto suurviljelijöineen ja SDP, jotka Kivikoski totesi vihamielisiksi ja kylmäkiskoisiksi suhteissaan SN-seuraa kohtaan.¹⁴⁶

SN-seuran osuutta vaaleissa ja demokraattisessa rintamassa pohti myös Hella Wuolijoki, joka laati kevättalvella puhetta seuran roolista SN-seuran työtä suunnitellessaan:

"Ei se ole aseellinen mies, joka suojelee maamme, vaan työväestö ja Suomi-Neuvostoliitto-seura, maamme demokraattiset voimat, joiden riveihin tietääksemme ovat tervetulleita kaikki ne, jotka haluavat todellista maamme itsenäisyyttä eivätkä aseta sitä alttiiksi suurvaltain pelille."¹⁴⁷

Demokraattisen rintaman vaalipropaganda meni perille suhteellisen hyvin, sillä maaliskuun 17.-18. päivinä 1945 järjestetyissä vaaleissa valittiin eduskuntaan runsaasti seuran jäseniä¹⁴⁸. Vaalitulokseen tyytyväinen keskusjohtokunta antoi tapahtuneen merkeissä 21. maaliskuuta julkilausuman, jossa seura totesi demokraattisten voimien saaman kannatuksen osoittavan Suomen kansan tuomitsevan sotapolitiikan ja haluavan pysyvästi ystävällisiä

¹⁴⁶ SNS/KS 9.3.1945, SN-seuran jäsenistöön kuuluu huomattava määrä eri puolueiden edustajia; sama, Paavo Kivikoski: Suhde Neuvostoliittoon; Kinnunen 1995, 85.

¹⁴⁷ Esitys taidejaoston kokoukselle työn suunnittelusta. Hella Wuolijoen kokoelma, ko. 16. KA - Puhe oli alkuperäisessä muodossa ilman alleviivattuja kohtia. Alleviivatut kohdat Wuolijoki oli kirjoittanut kynällä jälkikäteen varsinaiseen tekstiin.

¹⁴⁸ Valituiksi tulivat mm. Johan Helo, Urho Kekkonen, Hertta Kuusinen, Mauno Pekkala, Mauri Ryömä, Max Sergelius, Reinhold Svento, Cay Sundström ja Ralf Törngren, kaikki SN-seuran keskusjohtokunnan jäseniä.

suhteita Neuvostoliittoon "Krimin sopimuksen hengessä".¹⁴⁹ Yhtä innokkaasti asian esitti SNS/Kansan Sanomat, jossa todettiin SN-seuran pyrkimysten menestystä osoittavan myös SKDL:n vaalivoitto. Perusteluna puolueen huomioimisessa lehti esitti SKDL:n järjestönä, joka oli "ilmoittanut ajavansa eräitä tärkeitä SN-seuran ohjelmakohtia"¹⁵⁰.

Vaalien lopputulos osoitti Suomen politiikan kehittyneen juuri siihen suuntaan, jonka välirauhansopimus oli pohjustanut. Lopputulos oli voitto myös niille SN-seuran keskusjohtokunnan jäsenille, jotka seuran kautta saivat julkisuutta ja tulivat valituiksi. Menestyksen taustalla voi kuitenkin todeta vaikuttaneen Zhdanovin luottamuksen ja perustetun SNS-hallituksen, jonka kautta politiikkaan löytyi Zhdanovin vaatimia "Neuvostoliiton ystäviä" sekä vasemmalta että oikealta, aina maalaisliiton ja RKP:n edistyksellisestä siivestä. Uuden suunnan valtaannousu oli myös siinä mielessä merkittävä, että vaalien jälkeen seuran poliittisävyiset vaatimukset katosivat julkisuudesta. Ristiriidatonta SN-seuran osuus valtiollisessa suunnanmuutoksessa ei kuitenkaan ollut, vaan seuraan kohdistui monenlaisia odotuksia aina alusta alkaen. Poliittisia mahdollisuuksia seura tarjosi varsinkin vanhoille ystävyysseuralaisille, joiden poliittisiin toimiin vaikutti Zhdanovin suuntautuminen pikemminkin Paasikiveen kuin vanhoihin "ryömäläisiin". Tämän johdosta "oppositiopoliitikko" Paasikiven poliittinen johtoasema vahvistui eri puolilta, mahdollistaen myös "diskonttauspolitiikan" kommunistien mukaanvetämisessä SNS-hallitukseen. Kaikki nämä tekijät vaikuttivat myös siihen, että SN-seura nousi poliittisen tilannemuutoksen etujoukoksi, kokoamaan "kulttuurillisena" järjestönä joukkoja uuden ulkopoliittisen suuntauksen takeeksi.

2.4. EPÄLUULOJEN SYNKKÄ VARJO

2.4.1. "PUNAISEN VAARAN SEURA"

Suomi-Neuvostoliitto-seuran toimintaan liittyi alusta alkaen seurantaa, valvontaa ja poliittista kritiikkiä, jotka kumpusivat vanhan ystävyysseuran pyrkimyksistä vuodelta 1940. Silloiset näkemykset seuran toiminnasta hallituspolitiikan uhkatekijänä nousivat varsinkin valtiollisissa poliisissa etualalle. Lähteistä käsin näyttää myös siltä, että Paasikiven ja

¹⁴⁹ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 21.3.1945, 12§. SNSA. KA.

¹⁵⁰ SNS/KS 21.3.1945, Suomen kansa Krimin julistuksen kannalla.

Kekkosen pyrkimykset seuran suhteen liittyivät suvereniteetin varmistamisen ohella myös yhteiskuntajärjestyksen ylläpitoon. Ilmeisenä lähtökohtana oli kesällä 1940 tapahtunut Baltian sovjetisointi, mikä loi suomalaispoliitikoille kaikkein suurimman uhkakuvan.¹⁵¹

Näissä merkeissä varsinkin valtiollisessa poliisissa oltiin erityisen kiinnostuneita siitä, miten suomalainen vasemmisto suhtautuu muuttuneeseen tilannekehitykseen. Valpo aloitti välittömästi poliittisista syistä pidätettyjen ja vapautettujen vankien seurannan syyskuusta 1944, mutta joutui alusta alkaen toteamaan, että oikeiden henkilöiden seuraaminen oli vaikeaa. Ongelmana oli erityisesti se, ettei tiedetty kuka Suomessa toimi kommunistien henkisenä johtajana.¹⁵² Seuranta kohdistui tämän johdosta ystävyysseuran nimimiehiin, joista tarkempaan syyniin joutuivat ainakin Ryömä, Rikka ja Vilenius. Varsinkin Ryömän seuranta tuntui tuottavan tulosta heti alusta alkaen, sillä valtiollisen poliisin etsivät raportoivat jo syyskuussa Ryömän ja Cay Sundströmin oudosta porttikäytävätapauksesta. Etäisyydestä johtuen kaksikon käymä keskustelu jäi salaiseksi, mutta ystävyystoiminnan vasemman laidan miehet nousivat tapaamisen jälkeen yhä uudelleen otsikoihin.¹⁵³

Lokakuun alkuun mennessä valtiollinen poliisi oli jo hyvin perillä vanhojen ystävyysseuraalaisten hankkeista. Tietoisuutta edisti "Kalle Nurmi" eli Nils Albin Ekman, joka oli mukana jo 9. lokakuuta 1944 ystävyysseuraalaisten kokouksessa. Taustanaan Ekmanilla oli vuodelta 1940 ystävyysseuran ruotsalaisjaoston johtajuus, seurannut vankilakeikka, pako ja kiinnijoutuminen marraskuussa 1942. Välttääkseen vankilan hän oli suostunut valpon kätyriksi. Syksyllä 1944 hänen tehtäväkseen jäi raportoida siitä, mitä ystävyyshankkeen ydinryhmässä ja etenkin sen vasemmistosiivessä tapahtui.¹⁵⁴ Ekmanin raportoinnin johdosta valtiollinen poliisi oli lokakuun loppuun mennessä selvillä siitä, että äärimmäisen vasem-

¹⁵¹ Skyttä 1970, 8-10; Suomi 1986, 493, 527-528 - Skytän tulkinta liittyy Paasikiven ja Kekkosen tapaamiseen syyskuussa 1944 ja lähdeviitteenä on käytetty Kekkosen haastattelua. Tapaamista voi kuitenkin pitää kyseenalaisena juuri syyskuussa, koska Kekkonen ei ollut vielä tuohon aikaan järin merkittävä poliitikko. Myöskään Juhani Suomi ei esitä teoksissaan Kekkosen ja Paasikiven tapaamista, joskin Skytän esittämä miesten yhteinen linja saattaa olla hyvinkin todennäköinen.

¹⁵² Rentola 1994, 463-464.

¹⁵³ Valpo II, hmp 75 Cay Sundström, ilm. n:o 2135, 30.9.1944. KA.

¹⁵⁴ Rentola 1994, 424-425.

miston keskuudessa esiintyi ristiriitaisuuksia, varsinkin SN-seuran ja SKP:n välillä¹⁵⁵. Tieto esiintyi valtiollisissa sisäpiireissä ilmeisenä helpotuksena, sillä epäiltyjen radikaalien vaikutusten yhtenäinen nousu todettiin epätodennäköisenä eikä "Nurmen" raporteista saatu esille loppuvuoden aikana juuri mitään todelliseen uhkaan viittaavaa.

Tapahtumat eivät olleet yhtä selkeitä poliittisissa puolueissa, joissa SN-seuran perustaminen vastaanotettiin ristiriitaisissa tunnelmissa. Aina SDP:sta oikealle ystävyshankkeet nähtiin kommunistisena, mitä myös SN-seuran alaosastojen tapahtumat todentavat. Silti sosialidemokraatit olivat ainoita, jotka valmistautuivat seuran toiminnan uudelleenaloittamiseen. Syyskuun lopussa perustetun Yrjö Ruudun komitean tehtäväksi jäi valmistella radikaalin aineksen mahdollista sulattamista SDP:hen, mutta toisaalta tarkoituksena oli sitoa nimetty "Barabbas" sopivaan muottiin. Hanke oli pääsääntöisesti puolueen vasemmistosiiven varassa, mutta myös Väinö Tanner korosti sopivaa siirtoa vasemmalle, jotta kommunistit saadaan järkevästi sidottua yhteiskunnalliseen vastuuseen. SDP:n puoluetoimikunnassa ei kuitenkaan viitattu sanallakaan SN-seuraan syksyn 1944 aikana, mihin saattoi antaa oman lähtökohtansa puolueessa muutenkin niin hajanainen asenne koko seuraan. Olivathan sekä Mauno Pekkala että Cay Sundström molemmat vielä alkusyksyllä SDP:n jäseniä, ennen kuin loikkasivat kansandemokraattien riveihin.¹⁵⁶

Maalaisliitossa varsinkin puolueen kansanedustajat olivat huolissaan kommunisteista ja siitä, ettei näihin saisi suhtautua "aivan huolettomasti". SN-seurassa maalaisliittolaisista mukana olivat sekä Urho Kekkonen että Yrjö Schildt, joista varsinkin Kekkonen esiintyi puolueen sisällä omana oppositionaan. Kekkosen lähtökohtana oli suunnanmuutos vasemmalle yhteiskunnallisen tilanteen mukaisesti ja näissä merkeissä hän piti ensin syyskuisen radiopuheensa ja lopulta meni myös mukaan SN-seuraan. Idea vasemmistosuuntauksesta ei välttämättä ollut kuitenkaan Kekkosen oma, sillä **Ilkka Herlinin** mukaan Kustaa Vilkuna ja Kaarlo Hillilä kehoittivat Kekkosta tuomaan julki mielipiteensä¹⁵⁷. Kekkonen myös pyrki ottamaan kommunistit mukaan hallitusvastuuseen, josta Hella Wuolijoki tie-

¹⁵⁵ Valpo II, Mauri Ryömän hmp 3498 d, "Kalle Nurmen" tiedotus 20.10.1944. KA.

¹⁵⁶ Riska 1988, 61; Soikkanen 1991, 15; Rentola 1994, 462.

¹⁵⁷ Suomi 1986, 493; Herlin 1993, 216. Ks. myös Hokkanen 1996, 160.

dotti edelleen Paasikivelle tämän valmistellessa SNS-hallitusta¹⁵⁸.

SN-seuran perustaminen ja Kekkonen mukanaolo koettiin varsin epämiellyttäväksi tilanteeksi maalaisliitossa, jossa "vanhan suunnan" kannatus vaikutti vahvana. Puolueen kansanedustajien keskuudessa seura yhdistettiin "linnakundeihin", kommunisteihin ja aina venäläisiin saakka. Yhteisenä nimittäjänä näille oli yhteiskuntajärjestykseen vaikuttaminen. Kyselipä puolueen kansanedustaja Juho Takala kertaalleen eduskuntaryhmän kokouksessa sitäkin "oliko Svento edes Suomen kansalainen?"¹⁵⁹. Maalaisliitossa myös käsiteltiin hyvin negatiivisesti SN-seuran taholta esiintyneitä vaatimuksia kollektivisoida maataloutta. Vaatimusten esittäjiksi nimettiin Yrjö Ruutu ja Max Sergelius. Selityksenä tämä kattaa sen, miksi maalaisliittolaisia ei kiinnostanut SN-seura ja miksi yhteiskuntajärjestykseen kaajoaminen oli esillä. Puolueessa ei myöskään ymmärretty kommunistien huomioimista, jota Kekkonen esitti marraskuussa perustellessaan hallitusvaihdoksen tarpeellisuutta. Perusteluihin huomioimiselle Kekkonen esitti sitä, että SN-seuran lehti leviää ympäri maata¹⁶⁰. Tukea antoivat Schildt, Hillilä ja Vilkuna, jotka Kekkonen tavoin katsoivat, ettei tilannekehityksen mukaisesti vanhan linjan politiikka voinut toimia Suomen poliittisen aseman ollessa vaakalaudalla.¹⁶¹

Vasta "SNS-hallituksen" muodostuminen sai maalaisliiton johtoryhmän tarkastamaan suhtautumista SN-seuraan ja puolue teki joulukuun alussa jäsenistolle selväksi, ettei lähtökohdaksi oteta SN-seuran jäsenyyttä valittaessa ehdokkaita "puoluevalintojen" suhteen.¹⁶² Lausuma kertoo, että puolueessa jouduttiin laajasti miettimään suhtautumista koko seuraan ja varsinkin ministeriksi valittua Kekosta kohtaan. Negatiivinen asenne SN-seuraan kuitenkin säilyi ja puolue antoi kentälle joulukuun järjestöneuvojien kokouksen jälkeen tie-

¹⁵⁸ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 47.

¹⁵⁹ Riska 1988, 61. Kansanedustajauransa Svento aloitti vuonna 1922.

¹⁶⁰ Maalaisliiton eduskuntaryhmän pk. 15.11.1944, 10-11, Kekkonen puheenvuoro. KMA.

¹⁶¹ Herlin 1993, 215-227; Hokkanen 1996, 163-164.

¹⁶² Hokkanen 1996, 175-177 - Maalaisliiton keskushallituksen työvaliokunnassa oli tosin keskusteltu puolueen jäsenistön suhteesta SN-seuraan ja lopputuloksena todettiin yksityisten jäsenten voivan liittyä harkintansa mukaan SN-seuran jäseneksi. Ks. maalaisliiton keskushallituksen työvaliokunnan pk. 17.10.1944, 10§, Suomi-Neuvostoliitto-seuran jäsenyys. KMA.

dotuksen, että SN-seuraan on suhtauduttava "kuin sitä ei olisikaan".¹⁶³

Ruotsalaisen kansanpuolueen ja kokoomuspuolueen johto oli maalaisliiton ja SDP:n johdon tavoin varpaillaan SN-seuran suhteen. RKP:n puolue-elimet eivät käsitelleet suhdettaan SN-seuraan, vaikka ruotsinkielisillä oli suhteellisen korkea osuus seuran keskusjohtokunnassa. Todennäköisesti tähän vaikuttivat puolueen vankat siteet länteen. Vaikutusta oli silläkin, etteivät Gartz ja Sergelius olleet puolueen jäseniä. Gartz tosin liittyi RKP:hen pian sen jälkeen kun hänet valittiin "SNS-hallitukseen". Sergelius puolestaan vierasti puoluetta ja hänet valittiin eduskuntaan vuoden 1945 vaaleissa ruotsalaisen vasemmiston listoilta. RKP oli kuitenkin suomalaisista puolueista ensimmäinen, joka virallisesti asettui Paasikiven linjan taakse katsoessaan vuoden 1945 vaaliohjelmassaan rauhanrakentamisen itäisen naapurimaan kanssa olevan osa Suomen ulkopoliittikkaa.¹⁶⁴

Kokoomuksen rooli sodanjälkeisessä poliittisessä elämässä oli vaikea, sillä puolueen linja nähtiin taantumuksellisena suomalaisen vasemmiston piirissä. SN-seurassa kokoomukseen suhtauduttiin tämän vuoksi jo alunperin torjuvasti. Poikkeuksen teki Paasikivi, joka oli ainoa kokoomuslainen seuran johtohenkilöistä. Kokoomuksen puoluejohto joutui silti muiden puolueiden tavoin ottamaan kantaa kokouksissaan seuraan. Asiakirjojen ensimmäinen merkintä seurasta löytyy välittömästi seuran perustamisen jälkeen 19. lokakuuta 1944. Tällöin sisäministeri Hillilä oli läsnä puolueen kokouksessa ilmoittaen puheillaan käyneen Ryömän ja Rikan, joiden puheista oli mahdollista arvioida miesten halu säilyttää Suomen itsenäisyys. Seuranneessa keskustelussa puolueen johtohahmot arvioivat seuran tavoitteiden hyvien ja luottamuksellisten suhteiden rakentajana olevan mahdottomia toteuttaa rehelliseltä pohjalta. Toisaalta todettiin, ettei seuran lakkauttamisestakaan ole mitään hyötyä. Hieman myöhemmin puolueen johto otti katkerana kantaa muodostettuun hallitukseen todeten, että Paasikivi oli ohittanut puolueen ja vienyt politikoinnillaan maan ulkopoliittikan suuntaukset selkeästi kohti itää. Samoin arvostelua herätti se, että yleensäkin hallitus muodostettiin SN-seuran jäsenistä.¹⁶⁵

¹⁶³ Hokkanen 1996, 163.

¹⁶⁴ Riska 1988, 59; von Bonsdorff 1994, 132, 141; Kinnunen 1995, 244-245.

¹⁶⁵ Kokoomuspuolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjat, 19.10. 1944, 1§. PTA; sama 31.10. 1944, 1§. PTA; sama 17.11.1944, 1§. PTA.

Puolueiden mukaiset käsitykset seurasivat myös lehdistöön, joissa varsin pitkälti epäiltiin SN-seuran toimintaa. Useissa lehdissä lähtökohtana oli ilmeisen selkeä seuran rinnastaminen yksinomaan kommunistiseksi puuhailuksi, vaikka keskusjohtokunnassa oli porvareita-kin. Asiallinen suhtautuminen seuraa kohtaan ilmeni porvarillisten ja sosialidemokraattisten lehtien sivuilla ainoastaan SN-seuran toiminnan alkutaipaleella, mutta epäluulot tuotiin esille jo hyvinkin nopeasti. Alaosastoihin suunnattu kritiikki ilmeni varsinkin porilaislehdissä, mutta joulukuusta alkaen kritiikki kohdistui koko seuraan. Erityisesti Vaasa ja pohjanmaalainen Lalli kyseenalaistivat koko seuran tarkoituksen. Tämä koettiin lehdissä aiheellisena ja siihen vaikutti Mauri Ryömän linjaveto SNS/Kansan Sanomissa. Molemmat lehdet näkivät seuran äärivasemmistolaisena yhdistyksenä, jossa poliittisilla kannanotoilla oli suuri sija. Jyrkän poliittisen linjan esittäminen antaa aihetta epäillä lehdissä vaikuttaneen vahvat 1930-lukulaiset oikeistoperinteet, mutta ainoiksi kannanotoiksi Vaasan ja Lallin mielipiteet eivät jääneet, sillä samansuuntaisia mielipiteitä esittivät myös jyväskyläläinen kokoomuslehti Sisä-Suomi sekä Kemin seudulla ilmestynvä maalaisliittolainen Pohjolan Sanomat.¹⁶⁶

Lisäpontta lehdistön epäilyille seuran luonteesta antoivat aseveliliiton lakkauttamisvaatimukset. Monissa lehdissä seuran vaatimus otettiin tyrmäävän masentuneesti vastaan ja yhä useammin kyseltiin mitä seura yleensäkin vaatimuksillaan aikoi. Jälleen Länsi-Suomen¹⁶⁷ lehdistö oli jyrkimmällä linjalla maalaisliittolaisen Ilkan ja Satakunnan Kansan johdolla. Seuran vaatimusta hämmästeltiin myös muualla. Oululainen Liitto totesi synkkään sävyyn, että vaatimuksen johdosta oli ilmiselvää, että seuran johto toimi jäsenistönsä selän takana. Kuopiolainen kokoomuslehti Savo osasi kertoa, että jo Neuvostoliitossakin tiedettiin SN-seuran vaatimuksista, jolloin "SN-seura itse herättää epäluuloja itäisestä naapurista vaa-

¹⁶⁶ Vaasa 2.12.1944, Veräjältä; Lalli 9.12.1944, pk. Mikä on tarkoitus?; Sisä-Suomi 14.12.1944, pk. Mikä on tarkoitus; Pohjolan Sanomat 24.12.1944, Suhteittemme hoitaminen.

¹⁶⁷ Kritiikin keskittyminen vahvasti Länsi-Suomeen ei ole sattumaa. Asiaa voi tarkastella lähemmin poliittisen alueen tutkimuksen kautta, jossa on Onni Rantalan mukaan huomioitava esimerkiksi maantieteelliset piirteet, historialliset perinteet ym. olosuhteet. Kuten Jukka Kulomaa on osoittanut (ks. liite 1) oli vuoden 1940 ystävyysseuran vahvin kannatus Länsi-Suomessa ja samoilla seuduilla ilmeni muutenkin vasemmistolainen mieliala, on tästä pääteltävä historian toistavan itseään SN-seuran suhteen. Edelleen on syytä huomioida Rantalan mukaisesti syyt tähän vasemmistolaisuuteen eli taustalla saattaa vaikuttaa esimerkiksi torpparipitoinen alue. Ks. tarkemmin Rantala 1967, 118-119 ja Kulomaa 1995, 78-82.

timuksillaan". Joensuussa Karjalan Maa kytki seuran vaatimuksen siihen, ettei yleensäkään seuralla ole oikeaa käsitystä etenkin sotasyllisyysskysymyksestä.¹⁶⁸ Asiaa ihmetteli myös Kauppalehti, jonka lukijakunta sai ynnättyä seuran ja siinä vaikuttaneiden kaupallisten jäsenten toiminnan.¹⁶⁹ Hariman ja Nysténin vastalauseiden esittäminen aseveliliiton lakkauttamisvaatimuksen yhteydessä sai ilmeisesti pontta lehden käsitellessä kysymystä.

Puoluetasolla aseveliliiton lakkauttaminen kohautti kaikkia, mutta erityisesti SDP:n keskuudesta on löydettävissä selviä masennuksen säkeitä tapahtuneeseen. Sosialidemokraattien riveissä asian katsottiin antavan ylimääräisiä "aseita" Neuvostoliitolle ja tapahtuneen jälkeen SN-seuran ja SKDL:n katsottiin toimivan Neuvostoliiton ohjeiden mukaan sen arvovaltaa hyväkseen käyttäen.¹⁷⁰

SN-seuran osalta kovin vaatimus ilmeni kuitenkin kokoomuksen Vaasa -lehden esittäessä ajatusta uudesta, "puhtaasta" kulttuurijärjestöstä. Lehden mukaan seuran teko oli puhtaan poliittinen ja näissä merkeissä se myös kiitteli pohjanmaan porvarillisten SN-seurojen keskuudessa esiintynyttä lakkauttamisvaatimuksen vastustusta. Vaasan mukaan osastot osoittivat vastustuksellaan ihailtavaa "suoraselkäisyyttä".¹⁷¹ Ajatus uudesta järjestöstä ei kuitenkaan ottanut tuulta alleen, sillä varsinaisia toimenpiteitä uuden seuran perustamiseksi ei aloitettu. Osa seuran porvarillisista jäsenistä alkoi kuitenkin vahvasti karttaa seuraa ja moni erosi koko toiminnasta. SN-seuran keskusjohtokunnan jäsenistä samansuuntaista linjamuutosta suoritti myös Urho Kekkonen, joka tietoisesti pyrki vähentämään aktiiviteettiään SN-seurassa.¹⁷² Epäluuloisuus ystävyyshanketta kohtaan ilmeni myös siten, että lehdistössä pyrittiin etsimään seuran todellista luonnetta. Selvimmän analyysin seuran tavoitteista toi julkisuuteen Lallissa nimimerkki Kalle-Kustaa helmikuun lopulla;

¹⁶⁸ Ilkka 17.1.1945, pk. Outo vaatimus; Liitto (ml.) 17.1.1945, pk. Asevelijärjestö lakkautettava?; Satakunnan Kansa 17.1.1945, Harhateillä oleva seura; Karjalan Maa (ml.) 18.1.1945, SNS:n vaatimukset; Savo 21.1.1945, pk. Väiriä todistuksia.

¹⁶⁹ Kauppalehti 12/1945, Outoja vaatimuksia; sama 21/1945, Aseveliliiton lakkauttaminen.

¹⁷⁰ Soikkanen 1991, 71.

¹⁷¹ Kinnunen 1995, 250. Kinnusen lähdeviitteenä on käytetty Vaasa-lehden 6.2. 1945 ilmestynyttä numeroa ja siinä ollutta Veräjältä -pakinaa.

¹⁷² Suomi 1988, 58; Kinnunen 1995, 85.

Mikäli hankkimamme tiedot ovat oikeita, on tämän järjestön tarkoitus tehdä Neuvostoliittoa tunnetuksi Suomessa, Suomea tunnetuksi Neuvostoliitossa - molempia parhailta puoliltaan. Ohjelma on erinomainen, mutta monet SN-seuran osastoista ovat toteuttaneet sitä toispuolisesti. Toisin sanoen; ovat esittäneet Neuvostoliiton suomalaisille hyvänä ja Suomen neuvostoliittolaisille pahana.¹⁷³

Vuoden 1945 vaalien lähetessä seuravastainen kritiikki väheni, mihin vaikutti eittämättä seuran selvä lokeroiminen kansandemokraattien ja kommunistien linjanvedon suuntaiseksi. Ainoaksi epäselväksi asiaksi porvarillis-sosialidemokraattisten lehtien taholta jäi SN-seuran vaatimus toiminnasta "Krimin julistuksen hengessä", mihin vaadittiin lisäselvitystä. Vaalien jälkeen aihetta katsottiin siitä näkökulmasta, että uudessa kansan valitsemissa eduskunnassa tuskin oli enää seuran lehden esittämiä hitleriläismielisiä poliitikkoja.¹⁷⁴ Lehdistön negatiivisen asenteen taustalla vaikutti todennäköinen uhka siitä, että vasemmisto voisi voittaa vaaleissa puolelleen lukuisan määrän kannattajia ja saada otteen eduskuntapaikoista. "Vanha suunta" vaikutti tässä mielessä ennakoiden, mutta samalla esitetyt syytökset seuratoiminnan tavoitteista antavat viitteitä siitä, että keskusseuran ja osastojen välillä ilmeisesti esiintyi suuriakin linjaeroja. Mikäli tämä pitää paikkansa, saattoi oululaisen Liiton toteamus keskusjohtoon toiminnasta jäsenistön selän takana olla hyvinkin osuva.

SN-seurassa arvostelu koettiin osana fasistista ilkivaltaa ja välirauhansopimuksen vastustamisena. Näkemykseen vaikutti se, että kritiikin esittäjät koettiin taantumuksellisina ja sota-aikaisen politiikan kannattajina. Vastine esitetyille väitteille esitettiin yksinomaan Kansan Sanomissa, eikä seuran keskusjohtokunta antanut lehdistön tai puolueiden mielipiteille minkäänlaista vastinetta. Osittainen syy hiljaisuuteen oli useiden keskusjohtokunnan jäsenten vaalivalmistelut; mikäli kantaa otettiin, se esiintyi muissa, tärkeämmiksi koetuissa tilaisuuksissa. Muutenkin seuran porvarillis-sosialidemokraattisen siiven jäsenistö oli hyväksynyt siirron vasemmalle ja valtiollisen poliisin kautta sisäpiirit tiesivät vasemmistohajaannuksesta. Siksi Kansan Sanomien annettiin Ryömän johdolla huseerata omatoimises-

¹⁷³ Lalli 20.2.1945, Mitä kuuluu - Nimimerkki Kalle-Kustaan taakse kätkeytyy Lallin päätoimittajana vuosina 1934-1962 ollut Iivari Kajanto, joka toimi maalaisliittolaisena kunnallispoliitikkona Kokemäellä saaden aina kunnallisneuvoksen arvon. Tiedot perustuvat tekijän puhelintiedusteluun Lallin toimitukselta 4.9.1997.

¹⁷⁴ Kansan Työ 24.3.1945, Aiheettomia vaatimuksia; Satakunnan Kansa 24.3.1945, Ulko-parlamentaarista painostusta.

ti ja sitä lehti tekikin. Saamansa seuravastaisen kritiikin lehti asetti osin poliisin syyksi, jonka toimintaa toivottiin korvattavaksi kansan omilla järjestyskaarteilla. Vaatimukseen vaikuttivat seuratoiminnan vastoinkäymiset, jotka koettiin Neuvostoliiton vastaisena ilkivaltana.¹⁷⁵ Tosin todellista ilkivaltaakin esiintyi, sillä SN-seuran toimitiloja poltettiin, seuran jäseniä pahoinpideltiin ja seuran lehden toimittamista tilaajille vaikeutettiin. Ongelmien suuruudesta kertoo jotain se, että jatkuvista vastoinkäymisistä tiedotettiin myös sisäministeri Hillilälle.¹⁷⁶

Kaikesta huolimatta valtiollinen poliisi oli hyvinkin lähellä seuralaisia, joskin päinvastaisesta syystä kuin seuran piirissä toivottiin. Keskusseuran tilanteen selkiytyttyä selvimmät raportit SN-seuran toiminnasta liittyvät osastoihin, joita valtiollisen poliisin paikalliset etsivät seurasivat mielialaraportoinnin muodossa. Huomiota kiinnitettiin erityisesti siihen, missä määrin seuran toiminta oli yhteydessä kommunistien toimintaan. Selvimmät tapaukset tulivat esille SKDL:n vaalivalmistelujen yhteydessä, sillä osastojen toiminta oli suurelta osin työläistaustaista ja monet olivat mukana useissa paikallisissa demokraattisissa järjestöissä. Valtiollisen poliisin raportointi ei tarkkaavaisuudestaan huolimatta koskettanut kuin muutamia SN-seuran osastoja keväällä 1945. Selvimmät merkinnät seuran suhteesta ääri-vasemmiston vaalitoimintaan tulivat Ykspihlajassa ja Tampereella, joissa etsivät joko toteisivat osaston keränneen rahaa kansandemokraattien vaalirahastoon tai luovuttaneen toimintansa keväällä 1945 SKDL:n vaalitoimistoksi.¹⁷⁷

SN-seuran saama julkinen vastaanotto kertoo hyvin paljon seuran mieltämisestä poliittiseksi yhdistykseksi, joka vahvistui kansan enemmistön keskuudessa viimeistään aseveliliiton lakkauttamisen yhteydessä. Tästä huolimatta jo pelkkä ennakoasenne oli hyvin laajoissa parlamentaarisisissa piireissä seuravastainen, vaikka seuran ulkopoliittiset toimintatavoitteet todettiin periaatteessa hyväksi. Ongelmana puolestaan oli SN-seuran mieltäminen yksinomaan ääri-vasemmistoa palvelevaksi yhdistykseksi. Oman lisänsä suhtautumiseen toi keskusseuralaisten poliittinen oppositioasenne, jonka vaikutus ilmeni puoluepoliittisella tasolla

¹⁷⁵ SNS/KS 22.12.1944, 1, Fasistista ilkivaltaa; sama 13.1.1945, pk. Tuloksia ja tehtäviä; sama 24.1.1945, pk. Sanat ja teot.

¹⁷⁶ Kinnunen 1995, 187, 401.

¹⁷⁷ Valpo II, amp II, E4 (SNS), 3. Vaasa, ilm. 17.1.1945, koskee Ykspihjalan osaston vuosikokousta. KA; sama, 4. Tampere II 6 11 b, Tampereen tilannekatsaus 20.1.-31.1.1945. KA.

SNS-hallituksen syntyessä. Näistä lähtökohdista käsin SN-seuraa välteltiin ja julkisuuteen ilmeni jatkuvasti käsityksiä seuran oudosta linjasta, jonka kuviteltiin palvelevan yksinomaan Neuvostoliittoa. Selvimmin tämän tuovat esille maakunnalliset ja paikalliset sanomalehdet, joiden rajut vastahyökkäykset kyseenalaistivat koko seuratoiminnan tarkoituksen. Tämä antaa myös vihjeitä siitä, ettei seuratoiminnan peruslinja ollut kovin selkeä paikallistasollakaan. Keskusseurassa ei silti kommentoitu Ryömän tekemisiä seuran lehdessä, joka oli ensisijainen kanava luomaan kansan enemmistölle kuvan vasemmistolaisesta yhdistyksestä. Myös tällä oli oma poliittinen merkityksensä, etenkin kun sisäministeri Hillilä saattoi tiedottaa SN-seuran porvarilliselle piirille valtiollisen poliisin tiedot suomalaisen vasemmiston hajaannuksesta. Vasemmiston sisäinen hajanaisuus oli siten etu niille seuralaisille, jotka edelleen kohdistivat huomiotaan suvereniteettiin, hyviin ulkopoliittisiin venäläissuhteisiin ja yhteiskunnallisen järjestyksen ylläpitoon.

2.4.2. VASEMMISTON POLIITTINEN KÄDENVÄÄNTÖ

Lokakuussa 1944 valtiolliseen politiikkaan nousi SKP, joka perustettiin lähes yhtäaikaisesti SN-seuran kanssa. Helsingissä 14.-15. lokakuuta pidetty perustava kokous järjestettiin yhtä salaisesti kuin koko puolueen uudelleenorganisointi välirauhansopimuksen jälkeen. Mukana kokouksessa oli lähes kolmekymmentä Suomen byroon asettamaa takuuvarmaa kommunistia. Saksalainen tutkija **Hermann Beyer-Thoma** on väitöskirjassaan osuvasti nimennyt ylösnousseen puolueen johdon "vuoden 1931 miesten liitoksi", sillä puolueen 12 hengen johdosta peräti 9 oli saanut puhdaslinjaisen koulutuksensa Neuvostoliitossa. Johtoryhmän miehitys oli sikäli erikoinen, ettei vuoden 1940 selkein vasemmistohahmo Mauri Ryömä kuulunut puolueyttimeen.¹⁷⁸

Ryömän syrjäyttäminen ei missään mielessä ollut sattumanvaraista, sillä kommunistien suunnitelmissa oli jo vuodesta 1934 alkaen ollut SKP-johtoinen kansanrintama. Tavoitetta pyrittiin toteuttamaan jo 1940, mutta tällöin ryömäläisvetoinen ystävyysseura oli onnistunut syrjäyttämään SKP:n lähes täydellisesti. Varmoihin, leniniläiseen linjaan perehtyneisiin kommunisteihin perustuen tilannetta pyrittiin nyt korjaamaan. Tavoitteena oli perustaa "virallinen" puolue löyhän organisaation omaavan SN-seuran oheen, jolloin kannattajakunnal-

¹⁷⁸ Beyer-Thoma 1990, 31.

le jäisi käsitys organisaatioiden eroavaisuuksista. Perustamiskokouksessa tavoitteen toi esille Hertta Kuusinen todetessaan seuran olevan "se piste, jonka avulla puhkaistaan rengas, joka on meitä vastaan". Lausunnon myötä ajatuksena oli hyödyntää SN-seuraa kommunistien vaikutusvallan lisäämiseksi. Huomio kohdistui erityisesti seuran porvaristoon, jolle suunniteltiin omaa osuutta SKP:n vaikutusvallan laajentamiseksi.¹⁷⁹

Näissä merkeissä kommunistit pyrkivät omimaan äärivasemmiston perinnön. Välittömästi Kuusisen jälkeen äänessä ollut tamperelainen Lauri Suosalo esitti suoraan laajapohjaisen puolueen perustamista, koska kommunistisen puolueen tarkoituksena oli palvella vain ydinryhmää. Suosalo ei kuitenkaan sanallakaan viitannut, tarkoittiko hän tässä yhteydessä nimenomaan SN-seuraa, joka oli ollut jo ennen Kuusisen puheenvuoroja jatkuvasti esillä. Selkeästi täysin uudesta joukkopuolueesta puhui pian Suosalon jälkeen pitkän linjan kommunistina pidettävä Kauko Heikkilä, joka ehdotti "joukkopuolueen perustamista niille, jotka eivät ole tyytyväisiä tannerilaiseen sosialidemokratiaan, mutta eivät ole myöskään valmiita kommunistiseen puolueeseen".¹⁸⁰

Tärkeintä paikallaolijoille oli nopea toiminnan ulottaminen eri puolille Suomea ja siksi ajatus uudesta puolueesta oli hyvinkin keskeinen. Tärkeää ei ollut edes järjestön nimi, vaan se että toimintaa saadaan nopeassa tahdissa myös huonosti organisoidulle maaseudulle¹⁸¹. Kommunistien kiirettä lisäsi se, että paikallaolijoiden mukaan ystävyysseura oli noussut entisenlaiseen toimintaan ainakin Kuopiossa, Lahdessa, Kotkassa, Turussa, Porissa, Vaasassa, Kokkolassa ja Tampereella. Paikallaolijoiden mukaan osastot olivat vahvasti kommunistitaustaisia, mikä mahdollistaisi niiden hyödyntämisen.¹⁸²

Kommunistien kansanrintamahankkeen ja sittemmin muodostetun SKDL:n lähtökohdat lyötiin selvästi lukkoon jo perustavassa kokouksessa. Vaikka organisaatio tuntui olevan vanhojen ystävyysseuran osastojen kautta hyvinkin toimiva, SKP:lle oli silti odotettavissa

¹⁷⁹ SKP:n maatakäsittävän edustajain kokouksen pk. 14-15.10.1944, 28-29. Ka.

¹⁸⁰ sama, 30-33. Ka.

¹⁸¹ Ks. SKP:n heikon maaseutukannatuksen taustoja Matti Lackmanin väitöskirjasta - Lackman, Matti: Taistelu talonpojasta. Suomen Kommunistisen Puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918-1939, 1985.

¹⁸² SKP:n maatakäsittävän edustajain kokouksen pk. 14-15.10.1944. Ka.

ongelmia. Ensinnäkin selväksi oli tehtävä heti alusta alkaen se, että neuvostoystävyyden ei saa tehdä SKP:ta tarpeettomaksi, kuten ystävyysseuran aikana oli käynyt. Toinen lähtökoh- ta oli ryömäläisten syrjäyttäminen ja tärkeimpänä kolmas, kaikkien vasemmistovoimien vetäminen aina SDP:n oppositiosta lähtien mukaan SKP-johtoiseen kansanrintamaan. Näis- tä kaksi viimeistä vaikuttivat uhkaavilta jo siinä mielessä, että vuonna 1940 ystävyysseu- ran ja kuutosten toiminta kulkivat osittain käsi kädessä¹⁸³.

SKP:n perustaminen tuli täytenä yllätyksenä ryömäläisille, jotka olivat suunnitelleet nos- tavansa ystävyysseuran entisenlaiseen toimintaan laajapohjaisista vaatimuksista huolimatta. Tieto kommunistipuolueen perustamisesta nosti kuitenkin raivonpuuskan. Mauri Ryömän ensimmäisiä sanoja SKP:n suhteen olivat "Mikä se on, mistä se tulee?", kuvaten osaltaan hyvin kommunistijohdon tuntemattomuutta. Lauri Vileniuskin otti asian esille myöhemmin todeten, että "puolue lähti liikkeelle illegaalisissa olosuhteissa. Puolueen perustamisesta ei edes Helsingissä tiedetty, ennen kuin nähtiin jonkun miehen salkku kainalossa liikkuvan ja sanovan, että puoluekokouksen tapainen on täällä olemassa".¹⁸⁴

Ryömäläisjohdon raivoa lisäsi se, että poliittisen puolueen tajuttiin olevan aina parempi vaihtoehto kannattajille kuin löyhän ja laajapohjaisen ystävyysorganisaation. Homma olisi voinut sujua mikäli entisellä pohjalla olisi jatkettu vielä 1944. Paasikiven ja porvarillisten piirien mukanaolo sen sijaan esti radikaalin liikkeen spontaanin toiminnan, johon varsinkin maaseudulla uskottiin seuran perustamisen liittyvän. Helsingissä majaillut ryömäläisjoukko sen sijaan joutui uhoamaan omaa voimaansa, saatuaan vielä kuulla olevansa kommunistien epäsuosiossa. Ryömä, Rikka ja Vilenius olivat kuitenkin sitä mieltä, että "heillä ovat jou- kot takanaan, joten he voivat tarpeen tullen heittää SKP-klikin vaikka yli laidan". Uhon kuullut Nils Albin Ekman kiikutti tästi tiedon valtiolliselle poliisille, joka sai samalla en- simmäisen konkreettisen tiedon vasemmiston hajanaisista suhteista.¹⁸⁵

Voimantunteen takana oli ystävyysseuran nimissä 8. lokakuuta järjestetty kokous, jossa 3000 seuralaista osoitti mielenkiintoaan. Myös Messuhallissa 15. lokakuuta pidetty ilta-

¹⁸³ Beyer-Thoma 1990, 27.

¹⁸⁴ Haataja 1988, 68; Rentola 1994, 492.

¹⁸⁵ Valpo II, Mauri Ryömän hmp 3498 d, "Kalle Nurmen" tiedotus valtiolliselle poliisille 20.10.1944. KA.

juhla antoi viitteitä siihen, että seuralla olisi suunnaton tulevaisuus edessään. Ryömäläiset olivat silti katkerasti yllättyneitä SKP:n noususta, sillä Mauri Ryömä oli ilmeisesti suunnitellut saavansa muodostetuksi ystävyyshankkeesta virallisen kommunistipuolueen. Tätä hän oli ehtinyt ajatella jo vankila-aikanaan kesästä 1940 lähtien¹⁸⁶. Jälkiviisuus oli silloin ymmärrettävän korostunutta ja ystävyysseuralaisten hankkeet lokakuun 1944 alussa viittasivat siihen, että sopivilla henkilövalinnoilla kyettäisiin pitämään venäläisten toivoma laajapohjainen seura edelleen ystävyysseuralaisten käsissä.

Molemmissa leireissä tilanteeseen suhtauduttiin hyvin ristiriitaisissa merkeissä. Ekmanin valtiolliselle poliisille toimittama lausunto kuvaa varsin hyvin tilannetta, sillä suomalaiselle vasemmistolle SKP:n tuntematon puoluejohto ei antanut vastapainoa nimivahvoille ryömäläisille. Hertta Kuusisen nimi toki tunnettiin Suomessa, mutta muuten SKP:n johtohenkilöt tunnettiin lähinnä vain rajan takana. Kommunisteille selvänä etuna olivat kuitenkin Kuusisen hyvät yhteydet Neuvostoliiton lähetystöön, jossa hän oli oleskellut talvisodan aikana. Toisaalta huomattavasti tärkeämpään elimeen, valvontakomissioon, SKP ei onnistunut saamaan kontaktia ennen marraskuuta. SN-seuralla sen sijaan oli toimintaperiaatteidensa mukaisesti mahdollisuus vaikuttaa molempiin suuntiin, joskin poliittisesti ongelmana oli seuran porvarijäsenten läsnäolo seuran virallisissa lähetystöissä. Muuten Mauri Ryömä oli kyllä tunnettu talvisodan aikaisen kirjeensä johdosta aina Moskovassa asti, joskin Ryömän oma tietoisuus tästä on kyseenalainen.¹⁸⁷

Poistaakseen ryömäläisten mahdollisen uhkaavan toiminnan, otti Ville Pessi asian esille kiertoteitse SKP:n ylösnousemusjuhlassa 1. marraskuuta. Pessi toi yleisön tietoon sen, ettei kommunistien nimissä saanut esittää mitä tahansa. Erityisenä pelkona vielä tuolloin oli, että SN-seura jäsenjoukkoineen ja järjestöineen olisi voinut saada puolueen sisälle enemmistön. Osittain siksi SKP:n toiminnallinen alku pohjautui luotettaviin kaaderikommunisteihin. Lisäksi ongelmaksi muodostui äkkijyrkkyys puolueen vanhan siiven kommunistien keskuudessa, jotka ihannoivat kaikessa Neuvostoliittoa. Heidän tavoitteissaan pikainen vallanotto oli ensisijainen pyrkimys, mutta varsinaiset puoluejohdon edustamat stalinistiset näkemykset olivat näille äkkijyrkille vieras käsite.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Rentola 1994, 218.

¹⁸⁷ Haataja 1988, 29; Nevakivi 1995, 91-92.

¹⁸⁸ Haataja 1988, 68-71.

SN-seuran ryömäläiset eivät kuitenkaan alistuneet syrjityn osaan. Tukea haettiin SN-seuran organisaatiosta, joka piti saada kuntoon nopeasti, mikäli SKP:lle aiottaisiin laittaa kamppoihin. Alaosastojen omatoiminen ja nopea perustaminen oli tässä mielessä positiivista, mutta ensimmäisessä kiertokirjeessä esitetty laajapohjaisuus oli vaikeampi asia kuten ala- osastoissa tapahtunut vastaanotto ilmensi. Seuran lehti sen sijaan tuli tässä mielessä tärkeäksi. Kansan Sanomien ensimmäinen ilmestyminen jo 13. marraskuuta oli melkoinen saavutus, joskin osastoille oli saatava tietoa seuran perusluonteesta. Ristiriidan selvittäminen kohdistui päätoimittaja Ryömään, joka otti poliittissävyyisen linjan lehden palstoilla alusta asti esille. Lehden yli 70 000:een yltänyt levikki nosti ryömäläisen linjan tunnetuksi ympäri maata ja SKP:n johto sai vielä marraskuussa Turusta raportin, jossa SN-seuraa pidettiin puolueena. Raportti oli laadittu lokakuun lopun tilannetta kuvaten, mutta kaikki tekijät viittasivat siihen että SKP:n oli tosissaan ryhdyttävä toimiin.¹⁸⁹

Ensimmäinen selvä SN-seuran vasemmistoon kohdistunut "isku" tapahtui välittömästi ylösnousemusjuhlan jälkeisenä päivänä SKP:n delegaation vieraillessa Zhdanovin luona. Tällöin ryömäläiset julistettiin SKP:n hankkeille vaarallisiksi vasemmistolaisiksi. Yhteydenotto poiki jatkoa marraskuun lopulla, jolloin kommunistit esittivät Ryömän Norja -hankkeet puoluevastaiseksi toiminnaksi. Samalla puolue aloitti taistelun "vasemmistolaisuutta" vastaan, joskaan ketään ei suoranaisesti nimetty. Sen sijaan SNS/Kansan Sanomien linjalle SKP ei voinut mitään, sillä puolueella ei ollut omaa lehteä.¹⁹⁰

Vasemmiston sisälle jäi kaksijakoinen juopa, joka esiintyi siitäkin huolimatta, että sekä kommunistit että Ryömä esittivät omilla tahoillaan täysin samanlaista, välirauhansopimuksen määrittelemään demokratiaan ja anti-tannerilaiseen linjaan rakentuvaa toimintaa. Vaaka kuitenkin kallistui pikkuhiljaa kommunistien puolelle, joita Zhdanov tuki kansanrintamaperiaatteensa mukaisesti. Suurista suunnitelmista huolimatta hanke oli hyvin pienen piirin käsissä, sillä SKP:n jäsenmäärä oli vuoden 1944 lopussa vajaat 3100 ja laajaksi joukkojärjestöksi tarkoitetun SKDL:n hieman yli 8000. Määrät eivät missään määrin vetäneet

¹⁸⁹ Rentola 1994, 492. Lehden levikistä Viitala 1970, 32.

¹⁹⁰ Riska 1988, 81; Rentola 1994, 504; Nevakivi 1995, 91 - Marraskuussa 1944 alkoi tosin ilmestyä Vapaa Sana, mutta sekin oli SKDL:n äänenkannattaja. Oman lehrensä SKP sai vasta vuoden 1946 alusta, jolloin Työkansan Sanomat perustettiin.

vertoja SN-seuran jäsenmäärälle, joka vuodenvaihteessa oli ylittänyt jo 70 000.¹⁹¹

Kansanrintamataktiikan mukaisesti Zhdanovin linja muovasi myös melko jäännöksettömästi suomalaisen äärivasemmiston kohtalon. Tuen keskittyessä kommunisteille, kyettiin SKP:n piirissä toteamaan jo alkuvuodesta 1945, ettei "ryömäläisyys" kykene nousemaan ainakaan vanhoissa merkeissä ystävyyspolitiikan kautta. Samaan tulokseen päätyi myös Ryömä, joka haki ja hyväksyttiin SKP:n jäseneksi tammikuun alussa¹⁹². Hakeutumista helpotti sekä Zhdanovin kehoitus että reaaliset syyt eli SN-seuran kautta jäävien vaikutusmahdollisuuksien minimalisoituminen. Samalla SKP:n johtoasemasta äärimmäisen vasemmiston keskuudessa tuli selviö. Puolue otti lähtökohdakseen avautumisen tiukasta kaaderipuolueesta, sillä tarkoituksena oli löytää puolueen ylimpään johtoon kansallisia voimia, koska julkisuuteen oli tihkunut tietoja kommunistijohdon pohjautumisesta pelkkään "moskovalaisuuteen" eli Neuvostoliitossa puoluekoulutuksensa saaneisiin kommunisteihin.¹⁹³

Vasemmistovaaran torjunnasta ei SKP kuitenkaan luopunut ja vanhoista ryömäläisistä silmätikuksi kohosi erityisesti Aimo Rikka, jonka jatkosodan aikainen toiminta SKP:n nimellä koettiin omatoimisena seikkailuna ja puoluevastaisena tekona. Menneisyytensä johdosta Rikka leimattiin äkkijyrkäksi, vaikka hänet hyväksyttiin jo vuoden 1944 puolella mukaan SKP:hen. Samaa muuttia sovitettiin SN-seuran puheenjohtaja Heloon, jonka SKP asetti syylliseksi aseveliliiiton jälkeen tapahtuneisiin porvarillisten jäsenten eroon SN-seurasta.¹⁹⁴

Vasemmistoleimoistaan huolimatta sekä Helo että Rikka kelpasivat tunnettavuutensa johdosta SKDL:n vaaliedokkaiksi. Samalla kommunistit saivat perusteita käyttää SN-seuran jäsenistöä "puolueettomina" vaalityöntekijöinä. Lähtökohtana oli SKP:n puolueoimikunnan antama kehoitus, joka sattuneista syistä annettiin vielä samana päivänä kuin Ryömä hyväk-

¹⁹¹ Rentola 1994, 637.

¹⁹² Ryömä ei ollut jäsenhakemuksensa perusteella järin innokas selvittämään aikaisempaa suhdettaan SKP:n kanssa. Hakemuksessa Ryömä ilmoitti olleensa vuodesta 1932 Stalinin linjoilla ja toimineensa vuodesta 1934 Suomen kommunistisen puolueen johdolla. Jäsenkirjaan liittymisvuodeksi merkittiin 1940, korostamaan koko ystävyysseuran toimintaa SKP:n edustajana. Ks. Rentola 642, alaviitteen 126 tiedot ja Haataja 1988, 29.

¹⁹³ Rentola 1986, 88; Haataja 1988, 29.

¹⁹⁴ Rentola 1994, 348-350; Nevakivi 1995, 97.

syttiin puolueen jäseneksi. Puoluetoimikunta kehoitti myös jäsenistöään hakeutumaan seuran toimintaan, jotta puolueen vaikutus seurassa kasvaisi.¹⁹⁵ Tarkoituksena oli paitsi varmistaa kommunistien oma etujoukkoasema seurassa, niin iskeä myös lopullisesti seuran kautta vaikuttanutta radikaalia työläisoppositiota. Työläisopposition hiljentämiseen SKP ei kyennyt, sillä vielä huhtikuun alussa pidetyissä SKP:n piirikokouksissa todettiin vasemmistolaisuuden vaikuttaneen vahvana erityisesti Porin ja Vaasan piirien SN-seuroissa. Huomattavasti paremmin onnistui seuran miehittäminen varsinkin piiritasolla, sillä alkukeväästä 1945 perustetut SN-seuran piirijärjestöt muodostettiin SKP:n piirijärjestöjen rajoja vastaaviksi ja piirisihteerit valittiin SKP:n jäsenistöstä.¹⁹⁶

Vaalien johdosta SKP:n aktiivinen toiminta näkyi keväällä ennenkaikkea SKDL:n piirissä, jota kommunistit pitivät enemmänkin kannatuspohjaa tavoittelevana liittona kuin itsenäisenä puolueena. Perusteita nimetä "puolueettomia" vaalityöntekijöitä SN-seurasta pohjautui ilmeisesti juuri näkemykseen SKDL:n liittoluonteesta, joka SN-seuran tavoin koettiin yhteistyöjärjestönä. Yhteisen linjan rakentuminen näkyi myös lehdistössä, sillä vaalien alla SNS/Kansan Sanomat kirjoitti avoimesti kansandemokraattien ehdokkaista. Vapaa Sana puolestaan otti avoimen positiivisen kannan SN-seuraan jo tammikuussa seuran joutuessa vastaamaan aseveliliittoon kohdistuneista lakkauttamisvaatimuksista.¹⁹⁷

Vaalien jälkeen SN-seuran poliittisävyiset vaatimukset katosivat julkisuudesta. Jälkikäteen SKDL:n äänenkannattaja Vapaa Sana yritti korjata seuran osuutta vaalien suhteen ilmoittamalla seuran toiminnan tukeneen SKDL:n vaalivoittoa, mutta samalla korostamalla sitä, ettei seura ole varsinainen "poliittis-parlamentaarinen järjestö, mutta paljon enemmän kuin kahden maan kulttuuri- ja taloussuhteita edistävä klubi".¹⁹⁸ Toteamuksella lehti pyrki esittämään vähintäänkin sen, että seuran tehtävät ovat edelleen kesken.

Selittelyä seuran roolista jatkoi myös Mauri Ryömä, joka "keinotekoisesti" syntyneen SKP-jäsenyytensä johdosta joutui ottamaan SKP:n puoluenevoston kokouksessa huhtikuussa kan-

¹⁹⁵ SKP:n puoluetoimikunnan pk. 2.1.1945, 3§, Ka; sama 13.2.1945, 8§, Ka.

¹⁹⁶ Haataja 1988, 104-105; Kinnunen 1995, 165.

¹⁹⁷ Vapaa Sana 18.1.1945, pk. SN-seura hyökkäysten kohteena; sama 25.1.1945, pk. Oikeaan suuntaan.

¹⁹⁸ Vapaa Sana 29.3.1945, pk. SNS ja vaalit.

taa sekä seuran toimintaan että sen linjaan. Ryömän kertoman mukaan;

*"SN-seura on omiaan reservien kokoajana ja kasvattajana... maantieteelliset ja historialliset olosuhteet ovat antaneet SN-seuralle sen poliittisen merkityksen... SN-seura on rai-vannut tietä puolueetyölle... Ne ohjelmakohdat, jotka SN-seuran poliittisessa työssä ovat pohjana... ovat samoja mitkä ovat oleellisia puolueen työssä ja ohjelmassa... puolueen kontrolli SN-seuraan nähden on ollut vankkumaton."*¹⁹⁹

Ystävyyshankkeiden ja kommunistien yhteisen linjan korostamisella oli tärkeä tehtävä SKP:n kannalta varsinkin reservien kokoajana, kuten Ryömä tässä vaiheessa jo suhteellisen oikeaoppisesti esitti. Toisaalta Ryömän esittämä puolueen kontrolli SN-seurassa ei ollut toteutunut, kuten piirijärjestötasolla todettiin huhtikuun alussa tapahtuneen. Myös itse kokouksessa ilmeni kärkevää kritiikkiä kommunistien toimintaa kohtaan, sillä porilainen Martti Terho totesi SN-seuraa puoltavasti; "syksyllä oli esillä se käsitys, että SNS oli kärkenä, joka lähti jylläämään... eikä muuta tarvitakaan". Lausunto kyseenalaisti SKP:n tarpeellisuuden nostoen Terhon kommunistijohdon silmissä äkkijyrkäksi.²⁰⁰

Muutamista vasemmistolaisista mielipiteistä huolimatta SKP oli onnistunut menestyksekkäästi johdattelemaan SN-seuran oikeille raiteille. Kaikki tuli esille periaatteessa jo kansanedustajaksi valitun Ryömän puheesta, mutta kommunistit asettivat puolueenvoston kokouksessa seuralle vielä lisätavoitteita. Ensisijaiseksi asetettiin seuran jäsenkunnassa toimivat virkamiehet, joiden toivottiin "valtaavan" ne toimet, jotka puhdistettaisiin taantumusvastaisessa taistelussa. Hyvänä lisänä esitettiin seuran lehdistön laajentamista perustamalla erityinen ruotsinkielinen ystävyyspolitiikkaan keskittyvä sanomalehti.²⁰¹ Esitykset sopivat hyvin kommunistien lähiajan tavoitteisiin, mutta kokouksessa ne jäivät lähinnä ehdotusasteelle.

SKP:n puolueenvoston kokous oli hyvin onnistunut kuromaan sitä kuilua umpeen, jonka olemassaoloa kommunistit pelkäsivät suuresti vielä syksyllä suhteessaan ryömäläisiin. Ryö-

¹⁹⁹ SKP:n puolueenvoston pk. 18.-19.4.1945, 31-33, 12§, Mauri Ryömän selostus SN-seuran työstä. Ka.

²⁰⁰ Haataja 1988, 104-105.

²⁰¹ SKP:n puolueenvoston pk. 18.-19.4.1945, 17§, Martti Janhunen: Kaaderikysymyksestä. Ka; sama, 21§, Valkaman puheenvuoro. Ka.

män puhekin paljasti kommunistien merkityksen kasvaneen SN-seurassa, mutta äkkijyrkkyyden esiintymisen myötä on helppo todeta, ettei syksyinen ristiriita SN-seuran vasemmiston ja SKP:n välillä silti ollut täydellisesti kadonnut. Aina löytyi jostain liian vasemmalla olevia seuralaisia, vaikka ketään ei julkisesti nimetty. Ei edes Ryömää, johon helposti SKP:n syyttävä sormi olisi syksyllä voinut osoittaa. Nimeämättömyys perustui SKP:n taktiikkaan, sillä nimivahvat joukot oli saatava mukaan puolueeseen keinolla tai toisella. Ryömän osalta asia oli mutkaton Zhdanovin kehoittaessa tätä puolueen jäseneksi. Sen toteutuminen johti pikkuhiljaa SN-seuran vasemmistojäsenet SKP-myönteiselle linjalle, joka näkyi **Kyösti Skytän** esittämien arvelujen mukaisesti ensimmäisen kerran nimenomaan aseveliliiton lakkauttamisen yhteydessä. Silti SKP:n joukkotyö SN-seurassa oli vasta alkuvaiheessa ja seuran oikeansuuntainen johdattelu kansanrintamataktiikan osatekijäksi korostui myöhemmin SKP:n ottaessa aggressiivisemmän roolin poliittisissa pyrkimyksissään.

3. VASTATUULEN VAIKUTUKSISTA UUDEN SUUNNAN TIIVISTÄMISEEN 1945/1946-1948

3.1. KOHTI YHDEN SUUNNAN YSTÄVYYTTÄ

3.1.1. TOIMINTAA KRIMIN JULISTUKSEN NOJALLA

Maaliskuun 1945 vaalit hiljensivät hetkiseksi julkisessa elämässä käydyn poliittisen kahinan ja Paasikiven 17. huhtikuuta nimittämä uusi hallitus otti edeltäjänsä mukaisesti huomioon vaatimukset demokratiasta toimiessaan maan suurimpien puolueiden varassa. Vaalien lopputulos oli helpotus kansan enemmistölle, sillä kaikkein radikaaleimmissa katupuheissa esiintyneet Klim Voroshilovien saapuminen Helsinkiin ei toteutunut eikä SKDL:n parlamentaarinen kannatus riittänyt edes maan suurimman puolueen paikkaan. Kaikki nämä tukivat SN-seuran porvarillis-sosialidemokraattisen siiven tavoitteiden toteutumista. Tärkeintä oli suvereniteetin varmistaminen omilla toimilla ja vaalit olivat paras tulos osoittamaan uuden suunnan menestyksen. Tyytyväisyys ilmeni myös Neuvostoliitossa, jossa vaalien lopputulos antoi aiheita käsitykseen, että Suomessa pyritään tosissaan muuttamaan suhteita kohti maiden välistä ystävyyttä. Muutoksen nähtiin olevan perujaan nimenomaan SN-seurasta, "uusdemokratian" kärjestä, jota varsinkin kuuluisa Suomen asiain kommentaattori J. Iljinski korosti

kommentoidessaan Suomen vaalituloksia.²⁰²

Sen sijaan SN-seuran johtoon jäänyt vasemmistosiipi tavoitteli edelleen välirauhansopimuksen täydellistä toteuttamista ja vaalien lopputuloksen nähtiin olevan vain osatavoite sopimuksen täyttämiseksi. SN-seuran keskusjohtokunta otti uudeksi toimintatavoitteekseen Krimin sopimuksen, jonka toteuttamista oli korostettu välittömästi vaalien jälkeen. Sopimuksen mukaisesti Suomen odotettiin hävittävän fasismin täydellisesti ja siirtyvän kohti demokraattista kehitystä.²⁰³ Tavoitteen mukaisesti toivotut mielialojen "todelliset" muutokset eivät olleet toteutuneet vaalien myötä, vaan "taantumuksella" koettiin edelleen olevan vankka kannatus, jonka seuran vasemmistosiipi eittämättä koki edelleen poliittisena uhkana. Muutosmahdollisuuksia edisti kuitenkin seuran keskusjohtokunnan jäsenistön vahva vaikutus hallituksessa ja yleensäkin politiikassa, sillä rakenteellisesti Paasikiven muodostama uusi hallitus ei järin paljon eronnut edeltäjästään. Vahvana voimatekijänä mukana tosin oli SKDL, jonka huomioimisen myötä politiikan lähtökohdat pyrittiin pitämään suomalaisten käsissä.

SKDL:n hallitusvastuu muokkasi osaltaan SKP:n ja SN-seuran linjaa. Perusteita tähän antoi kommunistien vahva osuus seurassa, mutta myös hallitusvastuun mukanaan tuoma hillittyä toimintaa edellyttävä linja. Radikaaleihin toimenpiteisiin ei SKP:lla ollut varaa, mutta toisaalta puoluejohdon näkemyksiin vahvasti vaikuttanut Otto-Wille Kuusinen korosti tyttärelleen Hertalle huhtikuussa 1945 kansanvoimien vallan varmistamista nimenomaan hallituspolitiikan avulla. Kuusisten laskelmien mukaan valta olisi vahvistettavissa jo vuoden 1945 loppuun mennessä. Optimismia lisäsi Tsekkoslovakian esimerkki, jossa kommunistit olivat menestyneet hallituspolitiikassa loistavasti.²⁰⁴ Tavoitetta tuki myös kolmen suuren "blokin" nopea muodostaminen, antaen uutta uskoa lisäksi ystävyyspolitiikan hyödyntämiseen, kuten huhtikuiset puoluekokoukset osoittivat.

SKP:llä oli selvästi vaalimenestyksen ja hallitusvastuun myötä kovat tavoitteet, jotka leimasivat SN-seuran toimintaa yhä poliittisesti. Reaalista lähtökohtaa toki optimismin ohella löytyi SN-seuran hyödyntämiseksi, sillä aseveliliiton onnistunut kaataminen, kommunistien "johtavan" aseman muodostuminen seuratoiminnan eri tasoilla sekä seuran jäsenmäärän

²⁰² Jussila 1990, 79, 90.

²⁰³ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 21.3.1945, 12§. SNSA. KA.

²⁰⁴ Rentola 1986, 92; Beyer-Thoma 1990, 89-91.

nousu huhtikuisen SNS/Kansan Sanomien mukaisesti yli 100 000:n mahdollistivat suuret suunnitelmat.²⁰⁵

SN-seuran jäsenistölle keskusseuran asettamaa Krimin sopimukseen liittyvää tavoitetta selvitettiin tarkemmin 22.-23. huhtikuuta pidetyssä vuosikokouksessa, jonne kutsuvieraina saapui ministeri Pavel Orlovin johdolla useita venäläisiä lähetystöneuvoksia sekä suomalaisia poliitikkoja hallituspuolueiden edustajina. Kokouksessa vaadittiin Mauri Ryömän selostaman Krimin julistuksen pohjalta koululaitoksen, virkamiehistön ja muiden yhteiskunnallisten toimialojen puhdistamista sekä poliisin ja armeijan demokratisointia. Lisäksi seura antoi julkilausuman muodossa tunnustuksensa eduskunnan kolmelle suurimmalle puolueelle, joiden todettiin omaksuneen SN-seuran tärkeimmät päämäärät toteuttaessaan maan sisäiset olot ystävyyspolitiikkaa tukevalle perustalle.²⁰⁶

Vaalien tasatessa huomattavasti yhteiskunnan poliittisia voimasuhteita ja seuran jäsenistön saatua selvät toimintaohjeet seuran vuosikokouksessa, ilmenivät myös ensimmäiset puhdistusvaatimukset liittyen koululaitoksen demokratisointiin ja kouluhuoneistojen luovuttamiseen seuran toimitiloiksi. Lähtökohta vaatimuksille oli otollinen, sillä SN-seuran puheenjohtajana jatkanut Johan Helo toimi Paasikiven hallituksessa opetusministerinä. Helon ministeriyden toivottiin muuttavan erityisesti opettajakuntaa, "entisistä taantumuksellisista" kohti avomieliempiä opettajia, jotka huomioivat opetuksessaan myös Neuvostoliiton. Opettajakuntaan liitetyt vaatimukset eivät olleet järjestelmällisiä siinä mielessä, että SN-seuran keskusjohtokunta olisi niitä tukenut, mutta silti monilla paikkakunnilla vetoomuksien allekirjoittajat esiintyivät nimenomaan SN-seuran nimissä. Seuran sotkeutuminen koulupolitiikkaan ei ollut ilonaihe kouluhallitukselle, joka teki SN-seuralle huomautuksen sopimattomasta menettelystä. Tämä tehosi, eikä käytännön toimenpiteitä opettajakunnan muuttamiseksi esiintynyt.²⁰⁷

Koululaitoksen rinnalla SN-seura toi esille välirauhansopimuksen 13. artiklan mukaisen sota-

²⁰⁵ SNS/KS 25.4.1945, SN-seuran vuosikokouksen puheita ja alustuksia.

²⁰⁶ SN-seuran vuosikokouksen pk. 22.-23.4.1945, 8, 24§: Ryömän toimintasuunnitelma. SNSA. KA; muista vaatimuksista: sama 9, 26-28§. SNSA. KA.

²⁰⁷ Rantala Jukka: Sopimaton lasten kasvattajaksi. Opettajiin kohdistuneet poliittiset puhdistuspyrkimykset Suomessa 1944-1948, 1997, 73-78, 123-135 - Koulukysymys nousi esille vielä vuonna 1946, "punaisen valpon" rekrytoitua useita etsiviä SN-seuran vasemmiston riveistä.

syyllisyyskysymyksen, joka nousi esille ensin eduskunnassa SKDL:n edustajien esittäessä huhtikuussa 1945 aloitetta kansan tuomioistuimen perustamiseksi. SN-seurassa sotasyyllisyyskysymyksen edistämistä ajettiin toukokuusta alkaen, sillä ilmapiirin puhdistaminen nähtiin seuran etujen mukaisena. Ensimmäisen seuratasoisen vaatimuksen esitti Hakaniemen osasto, joka kohdisti nopeita toimenpiteitä vaativan vetoomuksen eduskunnalle ja hallitukselle²⁰⁸. Vetoomuksen mukaisen vastauksen esitti seuralaisille oikeusministeri Urho Kekkonen, joka toukokuun lopussa pidetyssä SN-seuran juhlatilaisuudessa selosti ministeriön tutkineen sotarikoksia helmikuusta alkaen. Väli rauhansopimukseen vedoten Kekkonen myös totesi syytettyjen joutuvan ajallaan vastuuseen teoistaan.²⁰⁹

Kekkonen vakuutteluista huolimatta sotasyyllisyyskysymykseen liittyvät toimet olivat jäissä lähes läpi kesän. Paasikivi kyllä keskusteli eri tahojen kanssa koko ajan ja hallitukselle tehtiin asiasta välikysymys heinäkuussa, mutta hitaista toimenpiteistä johtuen kansalaisyhteiskunnalla alkoi kyteä toiminnanhalu.²¹⁰ Selvimmin tämä näkyi aluksi SN-seurassa, jonka toimesta järjestettiin heinäkuun alussa kansalaisyhteiskunnan kokous Helsingin Hesperianpuistossa. Mukana oli näkemyksiensä esittäjiä SKP:n ja SKDL:n ohella ruotsalaisesta vasemmistosta, Suomen Rauhanliitosta sekä SN-seurasta. SN-seuran edustajana ja tapahtuman keskeisenä tekijänä toimi seuran ruotsinkielistä siipeä edustanut tohtori Ole Eklund, jonka sanoma paikalla olleille 2000-3000 hengelle oli selvä:

"Me emme saa tinkiä vaatimuksistamme, että puhdistus on toimeenpantava yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta. Nämä tunteet eivät ole koston tunteita niitä kohtaan, jotka ovat ratsastaneet toisella hevosella. SN-seuran etujen mukaista on, että ilma puhdistetaan. Näiden piirien toiminta on ollut omiaan estämään SN-seuran pyrkimyksiä".²¹¹

SN-seuran esiinmarssi oli vasta alkua lukuisille kansalaisyhteiskunnallaisille kokouksille, joille pontta SN-seuran osalta antoi SNS/Kansan Sanomat. Lehti nimesi sotasyyllisyyskysymyksen ratkaisemisen

²⁰⁸ Rautkallio 1981, 79; Kinnunen 1995, 87.

²⁰⁹ Urho Kekkonen juhlapuhe SN-seuran tilaisuudessa 31.5.1945. UKpk 152, Puheita ja käsikirjoituksia, 3. TPA.

²¹⁰ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 161-175.

²¹¹ SNS/KS 4.7.1945, Tri Ole Eklund: Sotasyyllisyyskysymyksen ratkaisua vaaditaan.

"kansamme demokraattisen tahdon koetinkiveksi".²¹² Sotasyllisyysasian ratkaisun siirtymistä kaduille edesauttoi myös sisäministeri Yrjö Leinon 4. heinäkuuta eduskunnassa esittämä syytös pääesikunnan järjestelmällisestä sotkeutumisesta keväällä ensi kertaa tiedostettuun ase-
kätöntään. Paljastus sai demokraattisen rintaman järjestämään eri puolilla Suomea mielenosoituksia varsinkin heinä-elokuun aikana. SN-seura esiintyi järjestelyissä erittäin aktiivisesti ollen aina heinäkuun puoliväliin asti kansalaiskokouksien pääjärjestelijä. Mukana seuran järjestämissä tapahtumissa oli erilaisia kansandemokraattisia järjestöjä, mutta SKP sen sijaan pysytteli sivussa pitkälle heinäkuun loppuun.²¹³

Kommunistien passiivisuuden taustalla vaikutti kesällä 1945 monta seikkaa. Keskeisimpiä olivat kansanrintamahankkeet, joille sotasyllisyyskysymyksen ratkaisun kuviteltiin tuovan lisämahdollisuuksia ainakin joulun alla pidettäviin kunnallisvaaleihin. Toisaalta SKDL:n hallitusvastuu merkitsi myös sitä, että tiettyä varovaisuutta oli ylläpidettävä; etenkin äkkijyrkkiä ja anarkistisia aineksia ei kansalaiskokouksien onnistumisen johdosta saanut laskea valloilleen. Ja vaikka kokouksissa oli ollut mukana kansandemokraattisia järjestöjä niin silti ne olivat mukana "vain" SN-seuran järjestämissä tilaisuuksissa. Tämän arveltiin riittävän, sillä SKP:n puoluetoimikunta oli todennut "SN-seuran poliittisen linjan olevan oikea" jo kesäkuun puolivälissä. Vaikka lähteistä käsin tämä tuntuu jäävän irralliseksi, oli SN-seuran osastoissa ilmeisesti esiintynyt hyvinkin kovaa kritiikkiä seuran vuosikokouksen mukaisten vaatimusten johdosta. Tyytyväisyytensä johdosta puolue otti kesän alussa lähtökohdaksi sen, että SKP tarkkailisi SN-seuraa, "mutta ei holhoten ja asioihin sekaantuen, vaan auttaen ja sivulta päin".²¹⁴

Sivulta päin toteutettava taktiikka ilmeni SKP:n osalta vasta heinäkuun puolivälissä, jolloin kommunistit antoivat tukensa SN-seuran aloittamille kansalaiskokouksille. SKP:n aktiivisuuden takana vaikutti pääsääntöisesti tieto siitä, että liittoutuneet olivat päässeet yhteisymmärrykseen sotarikos- ja sotasyllisyyskäsitteiden määrittelyssä. Asian selkiytyessä puolue otti kansalaiskokousten järjestämisen omiin käsiinsä.²¹⁵

²¹² SNS/KS 4.7.1945, Demokratian koetinkivi: Välikysymys eduskunnassa on ilahduttava sanoma demokraattiselle kansallemme.

²¹³ Leppänen 1994, 106-107.

²¹⁴ SKP:n puoluetoimikunnan pk. 14.6.1945, 1, 2§. Ka.

²¹⁵ Beyer-Thoma 1990, 110-113; Leppänen 1994, 108.

Kommunistivetoisissa kokouksissa SN-seuralle varattiin luonnollisesti oma paikkansa, sillä seura oli aktiivisuudellaan esittänyt selkeät periaatteensa sotasyllisyyskysymykseen. Eri puolella Suomea järjestetyissä kansalaiskokouksissa järjestyspuolesta vastasivat lähes yksinomaan kunkin paikkakunnan SKP:n, SKDL:n ja SN-seuran paikallisosastot. Suurin voimainnäyte annettiin 9. elokuuta, jonka kommunistit julistivat yleiseksi mielenosoituspäiväksi. Päivän saldosta SNS/Kansan Sanomien raportti antaa mahtavan kuvan toteamalla pelkästään Helsingissä kokoontuneen 35 000 mielenosoittajaa. Lehden arvion mukaan myös Tampereella ja Turussa oli toistakymmentätuhatta mielenosoittajaa ja lisäksi tuhansittain ihmisiä arviointiin keränneen Lahden, Kotkan ja Oulun vastaavat tapahtumat.²¹⁶

Mielenosoitus oli äärimmäisen vasemmiston mahtavimpia näytöksiä ja niiden ohella esiintyi vielä muutamia huomionarvoisia seikkoja. Ensinnäkin muutamilla paikkakunnilla esiintyi uhkaus yleislakosta, jotka eivät olleet SKP:n suunnitelmassa, vaan taustalla vaikuttivat muut vasemmistovoimat. Toiseksi "punaiseksi Valpoksi" toukokuussa muuttunut valtiollinen poliisi tuki elokuun tilannekatsauksissa kansan *enemmistön* vaatimusten pikaista toteuttamista. On silti epäilyttävää oliko sotasyllisyyteen liittyvissä kokouksissa kuitenkaan kansan enemmistöä, koska kansandemokraattien maaliskuinen vaalikannatus jäi korkeintaan neljäsosaan kansasta. Lisäksi asia jäi kesken yli kuukaudeksi, sillä eduskunta päätti sotasyllisyyslain käyttöönnotosta vasta 11. syyskuuta.²¹⁷

Mielenosoituksen toimivuudesta ei siten näkynyt välittömästi mitään merkkejä. SN-seuran osastoille "turha" keikka antoi mietittävää. Osittaista omatoimisuutta oli havaittavissa elokuun aikana ainakin niissä osastoissa, jotka jo elokuun aikana lähestyivät oikeusministeri Kekkonen puoluetta, maalaisliittoa. Kirjeissä toivottiin sotasyllisyysasian käsittelyä mahdollisuuksien mukaan. Jonkinasteista huolenaihetta esiintyi siis maaseudulla, mutta osastojen

²¹⁶ SNS/KS 15.8.1945, Sotasyllisyyskysymys on saatava ratkaisuun - Kansan Sanomien ohella myös Vapaa Sana ilmoitti Helsingissä kokoontuneen 35 000 mielenosoittajaa, mutta Suomen Sosialidemokraatin arvio oli "parikymmentätuhatta henkeä". Tiedot tulevat esiin Veli-Pekka Leppäsen tutkimuksesta, jossa Leppänen on esittänyt Vapaan Sanan valokuvaa tulkiten "tiedon olevan suhteellisen oikea", vaikka samalla hän toteaa, että suoranaista vahvistusta on vaikea lukumäärälle antaa. Ks. Leppänen 1994, 112, 115-116.

²¹⁷ Leppänen 1994, 116-117.

toiminnan motiiveja maalaisliiton pöytäkirjat eivät kerro.²¹⁸ Astetta radikaalimpaa menettelyä toivottiin Kuopion SN-seuran paikallisosaston kokouksessa elokuun lopussa, jossa esitettiin erityistuomioistuimen perustamista sotasyllisten tuomitsemiseksi. Vaatimus jäi kuitenkin osaston sisäiseksi mielipiteeksi.²¹⁹

Alaosastojen mahdollisuudet vaikuttaa sotasyllisyyskysymyksen ratkaisuun eivät missään muodossa nousseet kansalaiskokouksien järjestämistä suuremmiksi vaikutuksiksi valtakunnanpolitiikassa, joskin painostuspolitiikalla tehtiin hallituspiireille selväksi demokraattiseksi luonnehdittavien kansalaisten halu saada asia päätökseen. Sotasyllisyyskysymyksen sijaan osastoissa nousi loppuvuodesta 1945 ratkaistavaksi asekatkentaan syyllistyneiden seuralaisten tuomitseminen tavalla tai toisella. Keskeiseksi likapyykin pesu nousi jo senkin johdosta, että kätkentä luokiteltiin väli- rauhansopimuksen vastaiseksi teoksi ja tilannetekijöistä johtuen se yhdistettiin sotasyllisyyden veroiseksi asiaksi, kuten SNS/Kansan Sanomat antoi ymmärtää jo syyskuussa. Lehden näkemyksen mukaan maassa toimi huomattavan salainen fasistijärjestö, joka oli kaiken takana. Tämä lisäsi kuohuntaa seuran jäsenistön keskuudessa, johon lääkkeeksi seuran johto antoi piirijärjestöille suosituksen erottaa asekatkentaan sekaantuneet seuralaiset alaosastoista.²²⁰ Puhdistus myös poiki vuoden 1946 alkuun mennessä useita erottamisia, kuten osastojen tapausraportoinnista keskusjohtokunnalle ilmenee.²²¹

SN-seuran keskusjohtokunnan kannanotot sotasyllisyyskysymykseen ja asekatkentaan eivät kansalaiskokouksista huolimatta olleet kovin voimakkaita, joskin niiden vaikutus julkisuudessa antoi selkeän kuvan seuran tavoitteellisesta toiminnasta sotasyllisysoikeudenkäynnin suorittamisesta mahdollisimman ankarin ehdoin. Tämä tuli lopullisesti ilmi eduskunnan hyväksyessä sotasyllisyyslain syyskuussa, jonka nojalla oikeudenkäynti aloitettiin 15. marraskuuta. Oikeudenkäynnin ensivaiheen ratkaisuksi tuli se, että osa syytetyistä vapautettiin puolustuksen pyynnöstä. Tämä sai SN-seuran keskusjohtokunnan vasemmistolaiset nousemaan

²¹⁸ Maalaisliiton eduskuntaryhmän asiakirjat, pk. 7.8.1945, 14, SN-seuran Kankaanpään ja Karttulan osastojen kirjeet; sama pk. 23.8.1945, 36-37, SN-seuran Köyliön, Läyliäisten ja Merikarvian osastojen kirjeet. KMA.

²¹⁹ SN-seuran Kuopion osasto, pk. 28.8.1945, 3§: Sotasyllisten rankaiseminen ja erityistuomioistuimen perustaminen tätä varten. SVSI.

²²⁰ SNS/KS 26.9.1945, Asekatköt; SN-seuran kirjeenvaihto, kiertokirjeet: Kiertokirje n:o 21, 19.11.1945 piirijärjestöille. SNSA. KA.

²²¹ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 17.1.1946, 19-20§. SNSA. KA.

takajaloilleen. Sen keskuudesta valittiin valittömästi päätöksen tultua julkisuuteen lähetystö, joka kävi oikeuskansleri Toivo Tarjanteen ja oikeusministeri Urho Kekkosen luona esittämässä oman näkemyksensä toteutetun sotasyllisyysprosessin vaikutuksesta vaarantamassa maan aseman demokraattisten kansakuntien silmissä. Lähetystöön kuuluivat seuran keskusjohtokunnasta Hella Wuolijoki sekä Mauri Ryömä. Mukana lähetystössä olivat myös pääsihteeri Aimo Rikka ja SNS/Kansan Sanomien päätoimittajana keväästä lähtien toiminut kommunisti Paavo Kivikoski.²²²

Demokraattisen rintaman aktiivinen painostus tuotti lopulta tunnetun tuloksen, sillä oikeudenkäynti sotasyllisiä vastaan saatiin päätökseen helmikuussa 1946.²²³ SN-seuran osalta oikeudenkäynnin tulos varmasti tyydytti seuran vasemmistolaisia²²⁴, mutta muuten seuran keskusjohtokunnan on oletettava jakaantuneen kysymyksessä, sillä kohdistuihan asiaan liittynyt kritiikki osittain niitä jäseniä vastaan, jotka samanaikaisesti vaikuttivat hallituksessa. Ilmeisesti tämän johdosta keskusjohtokunnan kokouksista ei löydy merkintöjä asian tiimoilta. Yleisemmin ottaen SN-seuran toiminta oli omiaan vahvistamaan sitä Neuvostoliitolle suunnattua näkemystä, että myös uusi hallitus toimi siten kuin demokraattinen toiminta vaati. Erityisen ylpeä tästä oli Mauri Ryömä, joka keväällä 1946 oli mieltänyt SN-seuran hallitukseen verrattavana järjestönä, jolta hallitus oli saanut ulkopoliittista oppia²²⁵.

Toiminta sotasyllisyyskysymyksen takana merkitsikin seuralle edelleen demokratian uskärkenä esiintymistä ulospäin, mutta kesän ja syksyn aikana esitetyt vaatimukset kävivät niin hyvin yhteen kärkkäästi politiikassa toimineiden kommunistien kanssa, että tällä oli omat sivuvaikutuksensa seuran jäsenistössä. Varsinkin sosialidemokraatit alkoivat loppuvuodesta 1945 suhtautua ynseästi ystävyshankkeisiin. Tämän johdosta SN-seuran pääsihteeri Aimo Rikka otti yhteyttä SDP:n johtoon tiedustellen oliko puolue antanut jäsenistölleen kehoituksen karttaa SN-seuran toimintaa. Vastaus oli kielteinen, mutta poliittiset ristiriidat

²²² SN-seuran vuosikertomus 1945, 26. SNSA. KA.

²²³ Rautkallio 1981, 298.

²²⁴ Ainakaan mitään suurta tyytymättömyyttä ei päässyt julkisuuteen SN-seuran osalta, vaikka vielä huhtikuussa 1946 seuran vuosikokouksessa asian otti esille Raunistulan SN-seuran kokousedustaja Paul Vigell. Hänen mukaansa tuomiot olivat mitättömiä verrattaessa tapahtumia vuoden 1918 kuolemanrangaistuksiin. Ks. SN-seuran edustajakokous 19.-22.4.1946, ensimmäinen kokouspäivä, 31-32. SNSA. KA.

²²⁵ Kinnunen 1995, 82.

olivat selvästi vaikuttamassa SN-seuran toimintaan.²²⁶

3.1.2. SKP PAINOTTA A TOIMINTAANSA

SKP:n aktiivinen toiminta SN-seurassa nosti vuoden 1945 aikana seura-asiat entistä enemmän esille eri puoluetasoilla. Kevät ja kesä olivat suuntaa antavia siinä mielessä, että SN-seuran käyttöarvolla oli merkitystä joukkojen kokoajana, vaikka välitöntä merkitystä "puhdistusten" toteuttamiseksi ei heti saatu. Asia nousi esille SKP:n 7. edustajakokouksessa lokakuun lopulla, jolloin lähtökohdaksi otettiin puolueen ja SN-seuran toiminnan yhteennivominen kansanrintamataktiikan toteuttamiseksi. Oman merkityksensä ystävyyspolitiikan korostumiselle antoi myös SKP:n saama ensimmäinen suora yhteys neuvostojohtoon puolueen uudelleenperustamisen jälkeen. Tämän mahdollisti SN-seuran kulttuurivaltuuskunta, johon kommunistijohdosta kuuluivat Hertta Kuusinen ja Ville Pessi²²⁷. Matka oli myös poliittisesti merkittävä, sillä sen yhteydessä Stalin myöntyi pidentämään sotakorvausmaksujen aikataulua. Taloudellisen helpotuksen ohella Stalinin vieraskoreus edusti ilmeisesti suoraa rohkaisua SKP-johdolle, joka ei kuitenkaan ollut poikkeustapaus neuvostojohdon suunnitelmissa, sillä samoihin aikoihin Neuvostoliitto auttoi myös muita naapurimaitaan kuten Unkaria, Romaniaa ja Bulgariaa.²²⁸

Etuoikeutettuna kulttuurivaltuuskunnan matkalla oli myös Mauri Ryömä, joka tammikuisesta puoluejäsenyydestään huolimatta ei kuulunut SKP:n ydinjoukkoon. Painolastina olivat vanhat poliittiset harharetket ja siitä kummunnut epäluottamus. Edustajakokoukseen Ryömä oli päättänyt kutsuvieraana, edustamaan SN-seuraa. Taustalla vaikutti kuitenkin Otto-Wille Kuusisen Ryömälle antama luottamus²²⁹. Olihan suorastaan hämmästyttävää, että talvisodan alla ainoana suomalaisena Kuusiselle tukensa antanut Ryömä ei istunut puoluejohdossa! Kutsun tarkoitus tehtiin Ryömälle hyvin pian kokouksen avauksen jälkeen selväksi, sillä Ryömää

²²⁶ SN-seuran puhemieshistorian pöytäkirja 20.11.1945, 6§. SNSA. KA; Kinnunen 1995, 240.

²²⁷ SN-seuran vuosikertomus 1945, 40-41. SNSA. KA.

²²⁸ Haataja 1988, 72, 128-129.

²²⁹ Rentola 1986, 88.

ehdotettiin puoluetoimikunnan jäseneksi vastualueenaan SN-seura.²³⁰ Varsinaisia johtotehtäviä jäsenyys ei merkinnyt, mutta tehtävien myötä Ryömä saatiin entistä tiiviimmin mukaan puolueen toimintaan. Merkitystä Ryömän näkyvyydellä oli myös joukkoliikkeen saavuttamiseksi.

Kokouksessa SN-seuran kohtaloa soviteltiin muutenkin monin tavoin. Edustajista seuran tilanteen nosti ensimmäisenä esille Ville Pessi, joka alustuksessaan selvitti seuran roolia kansandemokraattisessa rintamassa. Pessin mukaan seuran tärkein tehtävä oli kansan uudelleenkasvatus ja venäläisvihän poistaminen siitäkin huolimatta, että seurassa toimii "joitakin yksityisiä naamioituja vastustajia". Tämän tarkemmin Pessi ei selvittänyt miten venäläisviha olisi käytännössä ilmennyt, mutta mahdollisesti kyseessä oli juuri Stalinin rohkaisun tulosta edistää SKP:n toimia neuvostoystävyyden kehittämiseksi. Sen sijaan Pessi korosti myös ongelmalliseksi kohonnutta seuran työläisjärjestöluonnetta, jonka poistamiseksi hän esitti seuran toiminnan laajentamista myös muiden kansankerroksien joukkoon.²³¹ Avaus oli periaatteessa paradoksaalinen siinä mielessä, että tätä seurassa oli pyritty toteuttamaan alusta alkaen.

Selvyyttä Pessin vaatimuksille toi SN-seuran keskusjohtokunnan ja SKP:n puoluetoimikunnan jäsen Jaakko Parkkari, jonka mukaan joukkojärjestötoimintaa niin puolueessa, SKDL:ssa, SN-seurassa kuin muissakin vastaavissa järjestöissä suorittavat aina samat toverit ja tapahtumissa on mukana aina samat puhujat, samat aiheet ja sama yleisö. Ongelma oli polttava kertoen kansanrintamataktiikan pysähtyneen paikoilleen. Syynä Parkkari näki puolueen hallitusvastuun, mikä ei edistänyt kenttäväen innokkuutta.²³²

Lauri Haatajan mukaan kokous oli hengeltään avoin ja vapaa, sillä myös vasemmistoäkkijyrkkien annettiin puhua. Mahdollisuuden tullessa esitti Lauri Vilenius puoluejohtoa arvos-televia näkemyksiä todetessaan puolueen aloittaneen toimintansa syksyllä 1944 liian maltillisesti, jonka johdosta taantumus oli saanut ylimääräistä toivoa. Sisäministeri Yrjö Leino

²³⁰ SKP:n VII edustajakokouksen avauspöytäkirja 19.10.1945, 15§. Ka.

²³¹ SKP:n VII edustajakokouksen yleiskeskustelu 19.-23.10.1945, 18, Ville Pessi: SN-Seura. Ka.

²³² SKP:n VII edustajakokouksen yleiskeskustelu 19.-23.10.1945, liite 12, 43, Jaakko Paakkarin puhe. Ka.

puolestaan esitti julkistamattomaksi jääneessä alustuksessaan kritiikkiä neuvostojärjestelmää kohtaan. Puoluejohto koki tämänsuuntaiset lausunnot epävarmuuden osoituksina ja Ville Pessi puolusteli puolueen linjaa sisäpoliittisten tekijöiden avulla. Haatajan mukaan pitäytyminen sisäpolitiikassa, ei ulkopoliitiikassa, jota muutamat innokkaimmat esittivät, merkitsi vasemmistovaaran ehkäisyä. Pessin mukaan puolueen ote ensisijainen, eikä niskurointia sallittaisi.²³³

Ratkaisuksi kokouksessa nousi joukkoliike, mitä ei määritelty sen tarkemmin. SN-seuran osalta otettu linja ja kokouksessa Ryömään osoitettu luottamus sen sijaan näkyi jo seuran sotasyllisyyslähetyksen osalta, joka kävi marraskuun lopulla oikeusministeriössä esittämässä näkemyksensä asian hoitamisesta. Lähetysten ydinjoukon muodosti SN-seuran puhemiehistö, jonka piirissä mitä ilmeisemmin koko hanke suunniteltiin. Ennen käyntiä Ryömä kuitenkin esitti tapaamissuunnitelut SKP:n puolueoimikunnalle, mikä antaa aihetta vähintäänkin näkemukseen, että tuoreena puolueoimikunnan jäsenenä Ryömä kävi kysymässä lupaa toiminnalle.²³⁴

SKP:lla ei ollut mitään lähetystä vastaan, koska puolueoimikunnassa oli muutenkin suunniteltu yleislakkoa vastaamaan jäsenistön toimintatarvetta. Lakkohanke kuitenkin hautautui alkuunsa, sillä puolueoimikunnassa eriävän mielipiteensä esitti Hertta Kuusinen. Kuusisen näkemyksen mukaan hallitusvastuu oli kaiken toiminnan tärkein osa-alue edettäessä kohti taantumuksen kaatamista ja kansanvallan yliotetta.²³⁵

Yleislakon sijaan SKP järjesti Helsingin Messuhalliin 21. marraskuuta kansalaiskokouksen, jossa keskityttiin sodan kärsimysten muisteluihin. Kokouksen tavoitteena oli painostaa sotasyllisyyskysymyksen ratkaisua kansalaistasolta käsin, mutta ongelmana oli jälleen kerran suunnaton pelko radikalismien esiintymisestä puolueen nimissä. Suurin pelko kohdistui Entisten Sotilaiden Toverikuntien Liiton barrikadilinjaan. Radikalismien tukahduttamiseksi Ryömä esitti upseerikerhon perustamista SN-seuran yhteyteen, jonka valmistelu aloitettiin vä-

²³³ Haataja 1988, 122-126. Lähteenään Leinon "julkistamattomaan" alustukseen Haataja on käyttänyt SKP:n VII edustajakokouksen liitettä n:o 10.

²³⁴ SKP:n puolueoimikunnan pk. 19.11.1945, 1§. Ka.

²³⁵ Haataja 1988, 138-139; Beyer-Thoma 1990, 89, 133.

littömästi.²³⁶

Toiminnallaan Mauri Ryömä osoittautui juuri sellaiseksi puolueen jäseneksi, joita SKP toivoi saavansa SN-seuraan; idearikas ja ulospäinsuuntautuva sekä puoluejohdolle seuran tilanteesta raportoiva. Ryömän tavalla toimivilla jäsenillä SKP kykeni toisaalta tiivistämään johtosemaansa ystävyyspolitiikassa, mutta seuran "holhous" pyrittiin pitämään vain niissä seikoissa, jotka edistivät SKP:n kansanrintamapyrkimyksiä. Ryömän toiminta sopi hyvin myös yhteen Ville Pessin edustajakokouksen lausumaan; SN-seuraa ei ollut tarkoitus miehittää täydellisesti omilla jäsenillä, vaan tavoitteena oli antaa laajojen kansalaispiirien osallistua seuran toimintaan. Upseerikerhon perustaminen kävi hyvin tavoitteen mukaisesta esimerkistä.

SKP:n taktiikka joukkojärjestyön johdossa tuntui purevan hyvin varsinkin vasemmistolaisuutta vastaan, sillä Entisten Sotilaiden Toverikuntien Liittoa esitettiin lakkautettavaksi, koska se ei edennyt rintamamiesten parissa²³⁷. Liekö syynä ollut SN-seuran upseerijaoston perustamisen suuntaaminen myös aliupseeristolle, mutta samansuuntaista vasemmistojyrkkyyden vähenemistä oli havaittavissa helmikuussa 1946 SN-seurassa, josta puoluetoimikunnalle antoi tilanneraportin Paavo Kivikoski. Raportissaan Kivikoski myös totesi, että sosialidemokraattien osuus seurassa oli mitätön.²³⁸

Kivikosken raportti merkitsi SKP:n ja ystävyyspolitiikan kehityksen kannalta hyvin paljon. Ensinnäkin se osoitti, ettei puolue ollut kyennyt laajentamaan seuran toimintaa siihen väestönosaan, jota SKP piti myötämielisenä omien hankkeidensa kannalta. Toisaalta raportti loi selvän kuvan siitä, että SN-seuran toiminnassa on jotain vikaa. Asia korostui, koska SKP:n ydinjohto otti linjakseen jo maaliskuussa 1946 sen, että lähiaikoina on syytä tiivistää yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa. Tavoitetta edistivät Neuvostoliitosta saapuneet emigranttikommunistit, joiden ydinjoukko saapui Suomeen vuoden 1946 alussa. Heidän vaikutuksen-

²³⁶ Haataja 1988, 139 - Upseerikerhon perustamisesta tarkemmin SNS/Kansan Sanomat 28.11.1945, Suomen upseereille ja aliupseereille! - Artikkelista, jonka allekirjoitti pääsihteeri Aimo Rikka, käy ilmi, että kerhon tarkoituksena oli armeijan demokratisointi ja pyrkimys kehittää Suomen ja Neuvostoliiton upseeriston rauhanomaista yhteistyötä.

²³⁷ Rentola 1986, 106.

²³⁸ SKP:n puoluetoimikunnan pk. 18.2.1946, 1-2, 5§. Ka.

sa SKP:n politiikkaan merkitsi lisääntyvää oikeaoppisuuden ja yhtenäisyyden korostamista.²³⁹

Oikeaoppisuus edellytti puolueen sisäisiä puhdistuksia ja lopullista irtiottoa äkkijyrkkyydestä. Rivien tuli näyttää ulospäin maltilliselta, koska tavoitellun kansanrintaman seuraava vaihe tuli olla yhteinen työväenpuolue, jossa SKDL olisi kaiken pohja. Suunnitelmaan mietittiin tukijoukkoja aina edistyspuolueen oppositiosta ja maalaisliitosta. Laajennuspyrkimykset nousivat ajankohtaiseksi myös sen johdosta, että kevät 1946 toi mukanaan kommunisteille useita suurvoittoja, joista merkittävimpiä olivat sotasyllisyyskysymyksen ratkeaminen ja Mauno Pekkalan saaminen pääministeriksi.²⁴⁰

Sisäisissä puhdistuksissa tulilinjalle joutui ensimmäisenä SN-seuran pääsihteeri Aimo Rikka, joka SKP:n piirissä oli leimautunut vasemmistolaiseksi omatoimisista otteista ja puolueen nimen väärinkäytöstä jo jatkosodan aikana. Tämä ei voinut olla vaikuttamatta, mutta aluksi Rikan näkyvimmäksi synniksi nostettiin ainoastaan se, että mies ei osannut venäjää. Toisaalta takana vaikutti puolueen halu saada yhteydet Neuvostoliittoon, jotka kulttuurivaltuuskunnan matkan jälkeen olivat jälleen tukossa. Tilanne oli ongelmallinen, sillä puolueessa oli jo pidemmän aikaa huomioitu se, että SN-seuralle kyllä riitti rahaa Neuvostoliitosta, mutta ei SKP:lle.²⁴¹ Puhdistuspyrkimysten mukaisesti SKP alkoi aktiivisesti miettiä Rikan syrjäyttämistä, joka jäi kuitenkin muiden tavoitteiden painaessa päälle taka-alalle hetkiseksi.

Kansanrintaman laajentamiseksi Hertta Kuusinen ja Mauri Ryömä kohdistivat suunnitelman-
sa sosialidemokraattien suuntaan, josta mukaan laskettiin oikeilla menetelmillä saatavan so-
sialidemokraattien riveissä vaikuttaneet "hoipertelijat". Katseet kohdistuivat erityisesti SN-
seuraan, koska seura piti vuosikokouksensa huhtikuun lopulla. Näissä merkeissä Kuusinen
ja Ryömä pyysivät venäjänkielentaitoista Sylvi-Kyllikki Kilpeä mukaan seurajohtoon, tarjo-
ten tälle pääsiäisen jälkeen aina seuran puheenjohtajuutta. Kilpeen päädyttiin, koska tämä oli
juuri samanaikaisesti esiintynyt kirkkaimpana SDP-johdon vastaisena tähtenä. Lisäksi Kilpi
oli jo talvisodan jälkeen osoittanut tietystä määrin "mielenkiintoaan" Neuvostoliittoa kohtaan
toimimalla Itämeren piiri -nimisessä kulttuuriyhdistyksessä, joka tosin talvisodan aikana oli

²³⁹ Haataja 1988, 143-144; Leppänen 1994, 190-193.

²⁴⁰ Haataja 1988, 143, 160.

²⁴¹ Haataja 1988, 144, 159.

luonut lähinnä vastapainoa ystävyysseuralle.²⁴²

SN-seuran vuosikokouksessa Kilven esittäminen puheenjohtajaehdokkaana nosti kuitenkin esille ankaran opposition, jonka SKP leimasi tapojensa mukaan vasemmistolaisuudeksi. Oppositio olisi halunnut johtoon joko Ryömän, Kuusisen tai Bruno Jalanderin. Paikallaolleiden vasemmistoedustajien oppositioasenne ilmeni myös siten, että valittavaan keskusjohtoon vaadittiin vähintään kahtatoista työläisedustajaa, mikä olisi merkinnyt työväestön enemmistöasemaa. Vaatijoiden keskuudessa esiintyi vasemmistolaisuus niin kovana, että kaikkein "hurjapäisimmät" eivät edes lukeneet Ryömää tai Kuusista kelvollisiksi työläisten edustajiksi.²⁴³ Vastustuksesta huolimatta Kilpi valittiin seuran puheenjohtajaksi SKP:n etupyrkimysten mukaisesti.²⁴⁴

SN-seuran yllättävä linja otettiin esille välittömästi seuraavassa SKP:n puoluetoimikunnan kokouksessa. Tällöin todettiin, ettei puolue ollut valmistellut ennakoasetelmista huolimatta riittävästi seuran toimintaa. Tähän päätettiin tehdä muutos ja pyrkiä laajentamaan seuran edustus pohjaa edelleen muista puolueista. Lisäksi seuraan toivottiin saatavan sivistyneistöä työväenluokkaisen jäsenistön rinnalle.²⁴⁵

Välittömästi päätöksen jälkeen SKP:n järjestösihteeri Martti Malmberg lähetti puolueen piiri-sihteereille kiertokirjeen, jossa korostettiin puolueen ja seuran suhteen tiivistämistä, jotta puolue saa läheisemmän suhteen niihin väestöpiireihin, jotka ovat seuran kautta rakentamassa demokraattista Suomea.²⁴⁶ Taustalla vaikutti Neuvostoliiton toivomus, sillä NKP oli vakavasti huolestunut siitä, ettei Suomessa kyetty ratkaisemaan maan demokraattisten voimien yhteistyötä. Selvät ohjeet tiukemmasta linjasta saivat huhtikuussa Moskovassa vierailleet Hertta Kuusinen ja Ville Pessi.²⁴⁷ Suomen osalta asia korostui, koska Itä-Euroopassa kommunistipuolueet olivat kyenneet menestyksekkäästi muodostamaan kansanrintamia.

²⁴² Soikkanen 1991, 157; Kalemaa 1992, 232.

²⁴³ Kinnunen 1995, 234 - Tiedot perustuvat Hertta Kuusisen kirjeeseen isälleen.

²⁴⁴ SN-seuran II vuosikokouksen päätöspöytäkirja 19.-22.4.1946, 53§. SNSA. KA.

²⁴⁵ SKP:n puoluetoimikunnan pk. 6.5.1946, 1-3§. Ka.

²⁴⁶ SKP:n kiertokirjeitä 9.5.1946, Yhteenveto SN-seuran kokouksesta. Ka.

²⁴⁷ Beyer-Thoma 1990, 141; Kinnunen 1995, 234.

Ohjeiden mukaisesti SKP aloitti hyökkäyksen taantumuksellista linjaa vastaan. Tavoitteena oli muodostaa kansanliike, jolla toteutettaisiin fasististen järjestöjen lakkauttaminen ja virkamiehistön puhdistus. Taktiikka kohdistui vahvasti sosialidemokraatteihin, joista kommunistit toivoivat saavansa syrjäytetyksi oikeistojohdon. Hanke koettiin mahdolliseksi, koska SDP oli julkistanut pitävänsä puoluekokouksen kesäkuun puolivälissä.²⁴⁸

Suunnitelmia edistivät suunnattomasti vappuna tapahtuneet mellakat, joissa ylioppilaat olivat parjanneet Stalinia ja eräs neuvostoedustaja oli joutunut pommihyökkäyksen kohteeksi. Valvontakomission venäläiset olivat tapahtuneesta raivoissaan ja ilmaisivat tämän nootin muodossa pääministeri Pekkalalle.²⁴⁹ Kommunistit päättivät käyttää tilaisuutta hyväkseen ja SN-seuran tiimoilta tuli tukea puhemiehistön päättäessä lähettää sisäministeriöön vetoomuksen, jolla venäläisvastainen "huhukampanja" saataisiin kuriin.²⁵⁰ Se, missä mielessä vetoomuksella oli välitöntä vaikutusta, jää kuitenkin hämärän valoon. Tunnetumpia sen sijaan olivat kesäkuiset "torimellakat", joissa vasemmistolähetystöt vaativat vapputunnelmiin ja välirauhansopimukseen vedoten "taantumuksellisten" henkilöiden erottamisia ja sosialisoinnin toteuttamista. Parlamentaarisen demokratiaan luottaneet puolueet ottivat mielenosoitusten aikana jyrkän puhdistusten ja kommunismin vastaisen kannan.²⁵¹

SKP:n rooli liikehtimisten taustalla kuvasi hyvin puolueen kaksinaista roolia; toisaalta oltiin vallassa, mutta toisaalta valtaa vailla. Kesäkuiset reaktiot ulottuivat aina ystävyyspolitiikkaan saakka, jossa SN-seuran spontaani toiminta oli lopahtanut laajapohjaisuuden tavoittelussa Aimo Rikan ja SKP:n havaintojen mukaisesti jo aiemmin. Silti kommunistit tavoittelivat valtapyrkimystensä mukaisesti seuran johdattelua edelleen eteenpäin, kohti lopullista voittoa.

²⁴⁸ Haataja 1988, 147, 153.

²⁴⁹ Haataja 1988, 146.

²⁵⁰ SN-seuran puhemiehistön pk. 7.5.1946, 9§. SNSA. KA.

²⁵¹ Haataja 1988, 152.

3.2. YSTÄVYYSPOLITIIKAN SEESTYMINEN

3.2.1. "OLLAAN KUIN SEURAA EI OLISI OLEMSSAKAAN"

SN-seuran toiminnan läheinen kytkeytyminen muun "demokraattisen" rintaman linjoille nosti koko ajan epäilyjä seuran kommunistisuudesta. Osittain tähän vaikutti yleinen venäläisvastainen asenne sekä syytteet siitä, että SN-seura omii venäläissuhteiden hoitamisen itselleen. Varsinkin sosialidemokraattien piirissä neuvostoystävyyden nähtiin merkittäväksi, mutta puolue jäi jatkuvasti paitsioon kommunistien aktiivisuuden kääntyessä puoluetta vastaan²⁵². Luottamuspuola näkyi myös maalaisliiton suhtautumisessa seuraan, jossa korrekta kanssakäymistä Neuvostoliiton suuntaan painottanut Kekkonen johtama siipi edusti jatkuvasti puolueen oppositiota. Molempien puolueiden pääsääntöiseksi linjaksi jäi SN-seuran asettaminen syrjään omasta poliittisesta toiminnastaan, vaikka varsinkin sosialidemokraattien vasemmistosiivessä esiintyi myös neuvostoystävyyden kannatusta.²⁵³

Käytännössä SN-seuran toimintaa ei käsitelty puoluetasolla muualla kuin SKP:n piirissä, mikä kertoo hyvin paljon seuraan kohdistuneista epäluuloista. Näin ainakin siinä mielessä, että neuvostosuhteet koettiin kyllä muuten tärkeiksi jo valvontakomission läsnäolon vaikutuksesta. SN-seuran huomioiminen julkisuudessa jäi kokonaisuudessaan vähäiseksi, sillä vasemmistolehdetkin pyrkivät huomioimaan seuran toiminnan vain kulttuuritasolla. Päinvastainen kirjoittelu esiintyi pienimuotoisesti vielä kesän 1945 osalta, jolloin kokoomuslehdet Satakunnan Kansan ja Uusi Suomi käsitelivät seuratilannetta palstoillaan. Artikkelit eivät olleet mitenkään innostavia SN-seuran toiminnalle, sillä Satakunnan Kansa väitti SNS/Kansan Sanomien juttuja tekaistuksi ja Uuden Suomen pakinoitsija Timo siteerasi pienviljelijäpuolueen johtajana toimineen Eino Yliruusin väitteitä seuran kommunistisuudesta sekä heikosta kannatuksesta.²⁵⁴ Väitteitä täydensi sosialidemokraattinen Hämeen Kansa, joka lopukesästä epäili sitä, oliko seura sittenkään saavuttanut sen aseman, mikä sille perustamisvaiheessa oli tarkoitettu. Lehden mukaan SN-seura oli muodostunut pelkäksi äärimmäisen

²⁵² Kinnunen 1995, 240.

²⁵³ Soikkanen 1991, 153; Hokkanen 1996, 154-155.

²⁵⁴ Satakunnan Kansa 10.6.1945, Vääristelevän kirjoittelun vaarat; Uusi Suomi 19.8.1945, Timo: Heidän laatunsa aletaan huomata. Uuden Suomen nimimerkin Timo taakse kätkeytyy kansanedustaja J. W. Tuura - Ks. Salminen 1979, 23.

vasemmiston toimintasaraksi, joskin seuran lehden linjan todettiin muuttuneen kaikesta huolimatta yhä enemmän kulttuurijulkaisuksi.²⁵⁵

Yllättävänä voidaan kuitenkin pitää sitä, ettei lehdistö ottanut kantaa seuran osuuteen sotasyllisyyskysymykseen liittyvien kansalaiskokousten yhteydessä, jotka toisaalta olivat arka aihe koko kansakunnalle. Hiljaisuuden taustalla vaikutti seuran ilmeinen lokeroiminen kommunistien apujärjestöksi, mitä edesauttoi seuran keskeisten porvarijäsenten toiminta Paasikiven kolmannessa hallituksessa. Yksilötasolla tämä näkyi ainakin siinä mielessä, että SN-seuran keskusjohtokunnan porvarijäsenet vähensivät selvästi osallistumistaan johtokunnan kokouksiin vuoden 1945 aikana²⁵⁶. Vaikka SN-seuran osallisuutta sotasyllisyysasian aikana ei käsitelty julkisen sanan palstoilla, otti lehdistö silti kantaa asiaan. Kritiikki oli sen verran kärjistynyttä, että valvontakomission venäläiset ärähtivät asiasta hallitukselle. Seurauksena Neuvostoliiton huomioonottamista jatkuvasti korostaneet Kekkonen ja Paasikivi joutuivat selvittämään tiedotusvälineiden edustajille sitä, ettei ulko- ja sisäpolitiikan rajaa saa vetää kiinni toisiinsa.²⁵⁷

Epäluuloinen suhtautuminen alkoi näkyä myös SN-seuran järjestämissä tilaisuuksissa. Selvin osoitus oli syyskuussa 1945 pidetty välirauhansopimuksen vuosipäivä, jonka kunniaksi järjestettyyn tilaisuuteen kutsuttiin kaikkien hallituspuolueiden edustajia ja kansalaisia eri järjestöistä. Tilaisuuteen saapuivat kuitenkin vain isäntien ohella SKDL:n ja sen erikoisjärjestöjen edustajia sekä SAK:n johtohahmoja. Suunniteltu kunnia-arvoisa ja koko kansalle tarkoitettu tapahtuma jämähti minimiin, sillä poissaolollaan loistivat hallituspuolueet Maalaisliitto, SDP ja RKP, mikä huomioitiin aina kansandemokraattien riveissä asti.²⁵⁸

Samoihin aikoihin seuran jäsenmäärän suhteen tehtiin ensimmäisiä selviä johtopäätöksiä. Seuran oman vuosikertomuksen mukaan jäsenmäärä oli vuoden 1945 lopussa jo 170 000, jakautuen lähes 700 alaosastoon. Määrää nosti useiden järjestöjen liittyminen SN-seuran jä-

²⁵⁵ Hämeen Kansa 31.8.1945, SN-seuran toiminta ja jäsenistö.

²⁵⁶ SN-seuran vuosikertomus 1945, 21. SNSA. KA.

²⁵⁷ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 277-278; Suomi 1986, 110-111.

²⁵⁸ SKDL:n toimintakertomus 29.10.1944-31.12.1945, 9-10. Ka.

seniksi.²⁵⁹ Alaosastojen toimivuus oli kuitenkin kyseenalainen, mitä kesäinen sanomalehtikirjoittelu jo osaltaan sivusi. Seuran omat asiakirjat vahvistavat kuvaa, sillä Pohjanmaan ja Kotkan piirijärjestöt huomioivat saman reaktion. Pohjanmaalla seuran "demokraattisten työläispiirien" toiminnan todettiin olevan epäreilua suhteessa porvarijäseniin, jotka vetäytyivät toiminnasta. Kotkan piirissä puolestaan todettiin vasemmistolaisten esiintyvän seuran tilaisuuksissa liiaksi puoluemiehinä, jolloin seuran toiminta saavutti vain poliitikkoja sivistyneistön ja porvariston osanoton jäädessä heikoksi.²⁶⁰

Vuoden 1946 osalta osastojen jäsenkato oli ilmeinen muuallakin johtaen tietyillä paikkakunnilla osastojen täydelliseen nuukahtamiseen²⁶¹. Samansuuntaisia havaintoja tekivät valpon etsivät, jotka keskittyivät toimensa mukaisesti etsimään "demokratian" vastaista toimintaa. Valpon mukaan ongelmat SN-seuran osastojen osalta keskittyivät pääsääntöisesti Pohjanmaalle, jossa "oikeistososialidemokraatit" ja muut porvarilliset piirit vielä myöhemminkin valloittivat SN-seuran osastoja eivätkä kutsuneet osastoja koolle.²⁶²

Jäsenkadon myötä seuran toiminta ohjautui entistä suuremmassa määrin kulttuurista toimintaa kohtaan. Vaikka kommunistien tiedostettiin toimivan seuratoiminnan poliittisten tavoitteiden takana, ei seuran kohdistettu vuosina 1946-1947 läheskään samanlaista kritiikkiä ja suoranaista ilkivaltaa, jota oli esiintynyt seuran perustamisvaiheen jälkeen. Sanomalehdetkin hiljenivät lukuunottamatta maalaisliittolaisen "oikean siiven" -lehden Lallin otsikointia kesällä 1946, jolloin lehti esitti ivailevaan sävyyn SN-seuran nukkuvan. Otsikon ohella artikkelissa todettiin seuran toiminta väljähtyneeksi, koska seuralaisilla oli muita kiireitä muualla. Samoihin aikoihin myös SNS/Kansan Sanomat otti kantaa lahtelaisen edis-

²⁵⁹ SN-seuran vuosikertomus 1945, 6. SNSA. KA - Mukana olivat mm. SAK ja TUL, Helsingin Jyry ja raittiusyhdistys Koitto.

²⁶⁰ SN-seuran Pohjanmaan piirijärjestön toimintakertomus 1.4.-22.8.1945. Ka; SN-seuran Kotkan piirijärjestön neuvottelukokouksen pk. 9.12.1945. Ka.

²⁶¹ Vuonna 1947 SN-seuran alaosastoilla suoritettiin kyselyä seuratoiminnan toimivuudesta. Ilmeni että seuralla oli muutamia piirejä, joissa oli varsin paljon "nukkuvia" osastoja. Ks. esim Työväen arkistosta löytyvät SN-seuran Turun piirin jäsenraportit 1947-1948 sekä Forssan alapiirin toimintakertomus 1948.

²⁶² Valpo II amp II, E4 (SNS), ko. 16, 1. mappi (nimetön), ilmoitus 12.12.1945, SN-seuran toiminta Ahvenanmaalla laantunutta. KA; sama, ko. 16, 2. Kuopio, 19.6.1946 Vaasassa tarkoitus perustaa fasistinen SNS:n osasto. KA. Pohjanmaan sosialidemokraattien toiminnasta ks. Soikkanen 1991, 315.

tyslehden Etelä-Suomen Sanomien väitteisiin "seuran linjasta, jossa kaikki poliittiset vastustajat nähdään fasistisina". Kansan Sanomat kumosi väitteet todeten tämänytylliset kirjoitukset seuralle epämiellyttävänä julkisuutena.²⁶³

Osittaisesti lievän julkisen kritiikin taustatekijänä on pidettävä seuran huhtikuista vuosikokousta, jolloin seuran keskusjohtokuntaa päätettiin laajentaa 34 henkilöön. Mukaan tuli runsaasti kulttuuritaustan omaavia henkilöitä ja puheenjohtajaksi valittiin edellä esitetyn mukaisesti Sylvi-Kyllikki Kilpi.²⁶⁴ Keskusjohtokunnan laajuus ja varsinaisten poliitikkojen määrän suhteellinen väheneminen tiivistä käsityksiä seuran kulttuurisesta luonteesta. Tyytyväisyyttä Kilven valintaan ilmeni myös SDP:n riveistä, sillä K.-A. Fagerholm oli mielissään sosialidemokraatin noustessa seuran johtoon. Samalla Fagerholm odotti SN-seuralta aivan uudenlaista otetta ystävyyspolitiikassa. Odotukset jäivät väliaikaisiksi kommunistien aloittaessa torimellakat kesäkuussa ja Kilven loikatessa jo syksyllä 1946 kansandemokraattien riveihin.²⁶⁵

Vuosikokous, jossa oli edustettuna vain 260 osastoa, antoi hämmästelystä aiheutta seuran vanhoille porvarikonkareille²⁶⁶. Keskusjohtokunnan laajennuksen taustalla sekä J.K. Paasikivi että Urho Kekkonen arvioivat vaikuttaneen kommunistien halun ilmaista yhteistyöhalukkuuttaan.²⁶⁷ Kesäkuiset tapahtumat kuitenkin kertoivat arvion olevan väärän ja epäluulot jäivät edelleen kytemään. Samalla ratkesi Paasikiven lopullinen kanta kommunistien toimintaan. Enää hän ei korostanut kommunistien täydellistä huomioonottamista, vaikka vilpittömät ystävyysuhteet johtivat hänet edelleen jonkinasteiseen yhteistyöhön kaikkien puolueiden kanssa. Paasikiven määriteltyä kommunistien linjan vilpilliseksi, "kaikessa puhdistushalukkuudessa jatkuvaan välirauhansopimuksen artikloihin vetoavaksi toiminnaksi", ja osaltaan Neuvostoliittoa vahingoittavaksi kansan kuvitellessa itänaapurin toimineen kaiken mellakoinnin takana, totesi hän päiväkirjassaan ensimmäisten vastareaktioiden tarpeellisuuden. Paasikiven mielestä välirauhansopimus oli täytetty, eikä sen huomioiminen tehnyt muuta kuin

²⁶³ SNS/KS 24.7.1946, Etelä-Suomen Sanomat ja SNS; Lalli 31.7.1946, Nukkuuko SN-seura?

²⁶⁴ SN-seuran II vuosikokouksen päätöspöytäkirja 19.-22.4.1946, 54§. SNSA. KA.

²⁶⁵ Soikkanen 1991, 186; Kalemaa 1992, 232.

²⁶⁶ Kinnunen 1995, 181.

²⁶⁷ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 311.

hallaa sisäiselle järjestykselle. Pelkona esiintyneen demagogian vaikuttaessa kommunistien "torimellakoiden" yhteydessä, otti Paasikivi yhteyttä Fagerholmiin ja Kekkoeseen vastatoimenpiteiden järjestämiseksi. Keskustelu tehoi lähes välittömästi sosialidemokraattien osalta, sillä SDP:n kesäkuinen puoluekokous päättyi oikeistososialidemokraattien selvään selätysvoittoon puolueen vasemmistosta. Samalla SKP:n hankkeet jäivät jälleen kerran vain suunnitelmien asteelle.²⁶⁸

Tapahtumien jälkimainingeista on korostettava varsinkin SDP:n toimintaa vuoden 1946 lopulta ja 1947 alusta. Puolueen toiminta alkoi kesän jälkeen hiljalleen suuntautua "Jo riittää" -kampanjointiin. Ensimmäinen esimerkki oli puolueen uusi asennoituminen Neuvostoliittoon, josta puoluetoimikunta antoi ohjeensa ensin sosialidemokraattiselle lehdistölle. Ohjeiden mukaisesti puolueen ja Neuvostoliiton suhdetta oli huomioitava lehdistössä tarkemmin.²⁶⁹ Toimenpiteellä turvattiin ensin oma selusta, jonka jälkeen päästiin iskemään suoraan kommunisteihin. Osansa sai myös SN-seura, sillä kylmän sodan lisätessä vaikutustaan siirtyi SDP vähitellen länsisuuntautuneiden joukkoon. Vuoden 1946 lopulla sosialidemokraatit suunnittelivat SN-seuran vastaista kampanjaa lehdistössään toteutettavaksi, jonka johdosta mikkeliäinen Vapaus julkaisi tammikuun 1947 alussa artikkelin "Pohjola-Norden ja SN-seura". Kiertoartikkeliksi suunniteltu kirjoitus kertoi SN-seuran leimaantuneen poliittisesti ja "pyrkivän tukahduttamaan sen kansanliikkeen, joka takavuosina yritti asiallisesti suhtautua Neuvostoliittoon". Koska seuran linja koettiin vahingolliseksi kehoitettiin kirjoituksessa tukemaan SN-seuran sijasta Pohjola-Norden -yhdistystä.²⁷⁰

Samalla päättyi SN-seuran hetkellinen julkinen liennytysvaihe. Painavimman vastauksen artikkelille antoi kansandemokraattien Vapaa Sana ja siinä nimimerkillä "Hapan" kirjoittanut Raoul Palmgren. Palmgrenin mukaan sosialidemokraattien kannanotto oli Suomen ja Neuvostoliiton suhteita tukahduttava. Myös Kansan Sanomien oli pakko ottaa kantaa. Lehden mukaan sosialidemokraattien taholta esitetty syyte liittyi propagandaan, jonka taustalla vaikuttivat valtiovallan antamat tukirahat. SN-seuran osalta summa oli lehden mukaan vähentynyt, joten ilmeisesti Pohjola-Nordenin koettiin "syövän" osaltaan seuralle "varattua" valtionapua. Toisaalta lehti myönsi Vapaus -lehden kirjoitukseen viitaten, että seura oli

²⁶⁸ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 311, 323; Soikkanen 1991, 159, 162.

²⁶⁹ SDP:n puoluetoimikunnan pk. 1.10.1946, 23§, 146. TA.

²⁷⁰ Vapaus 8.1.1947, Pohjola-Norden ja SN-seura.

epäonnistunut yrittäessään levittää tietoja itsestään ja toimistaan ulkopuolelle.²⁷¹ Läntisen vaihtoehdon noustessa esille joutui SN-seura ensimmäistä kertaa ottamaan kylmän sodan esiinnousun tosiasiana. Huolenaiheelle oli myös syynsä, joista suurimmaksi nousi tiedostetuksi koettu valvontakomission lähenevä poistuminen maasta Pariisin rauhankonferenssin saatua sovituksi rauhanehtojen lopulliset muodot.

3.2.2. SISÄISEN LINJAVEDON KAKSINAISET PYRKIMYKSET

Kesästä 1946 alkaen SN-seurassa kannatuspohjan kavenemista pyrittiin estämään muuttamalla seuran linjaa entistä enemmän kulttuurisuhteiden suuntaan. Seuran keskusjohtokunnassa suunnanmuutoksen muokkaamisen otti ensimmäisenä esille tuore johtokunnan jäsen, eversti Into Ahonen. Ahonen, jonka yhteydet Urho Kekkoseen olivat läheiset²⁷², esiintyi varsinkin heinä-elokuussa vahvasti seuran poliittisen luonteen muuttamiseksi. Muutosvaatimukset olivat tähdellisiä varsinkin sen johdosta, että seura oli leimautunut päinvastaisista pyrkimyksistä huolimatta yhden suunnan tavoittelijaksi, jolloin porvaripiirit olivat omanneet laajavaiikutteisen kielteisen asenteen seuran toimintaan.

Ahosen menetelmät seuran toiminnan uudelleensuuntaamiseksi olivat selvät; ensinnäkin poliittinen linja on puhdistettava siten, ettei SNS/Kansan Sanomat lainkaan käsittele poliittisia kysymyksiä. Toiseksi Ahonen painotti heinäkuussa seuran upseerijaoston kehittämistä. Tämä on mielenkiintoinen yksityiskohta, koska se puhuu sen puolesta, että aiemmin perustettu upseerijaosto ei ottanut tulta alleen. Ahosen mukaan ongelmana oli se, että upseeristo tunsii asemansa hyvin arkaluontoiseksi ja turvattomaksi, mihin eittämättä vaikutti valvontakomission läheisyys. Kolmas asia minkä Ahonen toi esille seuran keskusjohtokunnalle, oli Pariisin rauhanneuvottelujen asioiden käsittely alaosastoissa, jotka julkilausumin olivat ottaneet kantaa asioihin. Ahosen mukaan kysymys oli yksinomaan poliittinen ja seuralle arkaluontoinen, joten sen käsittely pitäisi ohittaa kokonaan.²⁷³

²⁷¹ Vapaa Sana 14.1.1947, Hapan: Minkä kansanliikkeen SN-seura pyrki tukahduttamaan?; SNS/KS 15.1.1947, pk. Tietämättömyyden vastarinta.

²⁷² Ks. tarkemmin Suomi 1988, 58-59 ja Kinnunen 1995, 150.

²⁷³ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 2.7.1946, 11§. SNSA. KA; sama 6.8.1946, 12§. SNSA. KA.

Pöytäkirjojen mukaan keskustelua linjamuutoksesta syntyi vain SNS/Kansan Sanomien osalta, koskien lehden merkityksen varmistamista kulttuurilehtenä. Lisäksi todettiin, ettei Kansan Sanomat voi olla poliittisesti täysin puolueeton. Näkemystä perusteltiin sillä, että maamme sisäisessä kehityksessä on vaiheita, joita on aika ajoin vedettävä esille.²⁷⁴ Lausunnon myötä on todettavissa, että Ahosen esityksille vastapainoa olivat asettamassa keskusjohtokunnan vasemmistolaiset. Arviota tukee se, että lehden linjan muutostoimet aloitettiin välittömästi puhemiehistössä. Toimia edisti lehden heikko levikki, jonka todettiin laskeneen vajaan 12 000:n, vaikka seurassa todettiin olevan 160 000 jäsentä. Ongelmaksi koettiin myös lehden nimi, joka oli hyvin läheinen SKP:n Työkansan Sanomien kanssa. Päätökseksi jäi nimen muuttaminen SNS-lehdeksi. Muutos toteutettiin vuoden 1947 alusta.²⁷⁵

Ahosen esittämistä muutosvaatimuksista ainakin upseerijaoston kehittämiseen paneuduttiin syksyllä 1946 SN-seuran järjestäessä upseereille erityisiä valistuspäiviä²⁷⁶. Muutosta seuratoimintaan haki myös Sylvi-Kyllikki Kilpi, joka puheenjohtajana keskittyi tosissaan Suomen ja Neuvostoliiton välisten kulttuuristen suhteiden kehittämiseen alusta alkaen. Ongelmaksi Kilpi kuitenkin koki Mauri Ryömän ja Hertta Kuusisen jatkuvan linjavedon vasemmalle. Kertaalleen Kilpi jopa yllätti kaksikon keskustelemasta seuran keskusjohtokunnan jäsenistä ikäänkuin koko seura olisi SKP:n puolueosasto.²⁷⁷ Eikä Kilpi ollut seuran keskeisistä jäsenistä ainoa joka sai kuulla seuran omaavan oman värinsä. Samaa todettiin Paasikivelle, jolle asiaa valittelivat sekä sosialidemokraatti Uno Takki että professori E. Leikola loppuvuodesta 1946. Molempien huolenaiheet liittyivät kommunistien toimintaan, jonka koettiin vaikuttavan maan neuvostosuhteisiin negatiivisesti. Sekä Takin että Leikolan mielestä kansa haluaa silti olla kosketuksissa itänaapuriin. Kantaa tilanteeseen Paasikivi otti päiväkirjansa mukaisesti vain Leikolan vieraillessa, jota hän kehoitti liittymään SN-seuraan. Samalla Paasikivi totesi "seuran olevan paras väline toistaiseksi toimia".²⁷⁸

Vaikka kommunistit pyrkivät jatkuvasti dominoimaan seuran toimintaa, eivät hekään voi-

²⁷⁴ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 2.7.1946, 12§. SNSA. KA.

²⁷⁵ SN-seuran puhemiehistön pk. 17.7.1946, liite. SNSA. KA; SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 1.10.1946, 4§. SNSA. KA.

²⁷⁶ Tekijän puhelinhaastattelu eversti evp. Vilho Tervasmäen kanssa 20.8.1997.

²⁷⁷ Kalemaa 1992, 283-286.

²⁷⁸ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 375-376, 396.

neet olla varmoja seuran linjan varmistamisesta puolueelle mieluisaksi. Syksyllä 1946 SKP:n puoluetoimikunta totesi jälleen sosialidemokraattien puuttuvan seurasta²⁷⁹. Tilanne ei ollut muuttunut mihinkään keväisistä suunnitelmista saada seurasta laajapohjainen ja SKP-ve-toinen järjestö. Saman huomasi kesällä 1945 sotasyllisyyskokousten yhteydessä äänessä ollut Ole Eklund, joka teroitti syksyllä 1946 pitämässään juhlapuheessa vasemmistoainesten ylivahvaa osuutta seurassa. Eklundin mukaan seuraa ei oltu tarkoitettu pelkästään vasemmistolaisille, vaan koko kansalle. Puheessaan hän korosti myös sitä, että seuran tulisi jättää sisäpoliittinen asennoituminen toiminnan ulkopuolelle.²⁸⁰

Seuratoiminnan hajanaisuus huomioitiin siis eri puolilla. Merkittävyyttä huomiointiin antoi se, että nyt myös muut kuin kommunistit olivat äänessä. Silti Ahosen, Kilven ja Eklundin tavoitteet jäivät keskeneräisiksi SKP:n painottaessa jälleen omaa toimintaansa ystävyyspolitiikassa syksystä 1946 alkaen. Taustalla vaikuttivat edelleen puhdistustoimenpiteet, jotka olivat jääneet keskeneräisiksi. Katseet käännettiin erityisesti Aimo Rikkaan, joka oli jo alku-kevällä joutunut silmätikuksi. Nyt mentiin astetta pidemmälle, sillä SKP:n puoluetoimikunta totesi Rikan tekevän aivan liian paljon hänelle kuulumatonta työtä. Samalla huomioitiin se, että seuran piirissä toimineet puoluejäsenet eivät olleet yhteydessä puolueen keskustoi-mistoon. Esille tuotiin myös SN-seuran toiminta, jonka kommunistit kokivat liian puolue-maiseksi. On mahdotonta sanoa miksi juuri syksyllä SKP:ssa painotettiin seuran väitettyä puolue-maisuutta, sillä lähteistä käsin asia ei tule esille. Oliko Eklundin puheen painopiste mahdollisesti "vasemmistolaisessa" seuratoiminnassa, jonka kommunistit kokivat jatkuvana uhkana? Joka tapauksessa puolue-maisuuden kommunistit leimasivat syyksi siihen, että seura-toimintaa kartettiin kaikissa yhteiskuntaluokissa paitsi työväestön keskuudessa.²⁸¹

Syytösten myötä Rikan niskoille kaadettiin seuratoiminnan epäonnistuminen, mutta SKP:n linja suosi muutenkin sisäisiä puhdistuksia. Tämän koki myös Rikan vanha aisapari Mauri Ryömä, joka vastusti jyrkän linjan esilleottamista. Ryömän mukaan kyse oli stalinismin sisäänmarssista, jonka maahan toivat Neuvostoliitosta saapuneet "oikeaoppiset". Samaa mieltä oli syytetyksi joutunut sisäministeri Yrjö Leino, joka joutui puoluekokouksissa selvittämään pohjoismaista demokratiaa ja suomalaisen lainsäädännön edesottamuksia. Ryö-

²⁷⁹ SKP:n puoluetoimikunnan pk. 7.10.1946, 6§. Ka.

²⁸⁰ SNS/KS 13.11.1946, Ole Eklundin poliittinen testamentti.

²⁸¹ SKP:n puoluetoimikunnan pk. 7.10.1946, 6§. Ka.

män osalta kapinointi puoluejohdon auktoriteettia vastaan ilmeni jättäytymällä pois työstä. Vastalauseen merkittävyyttä korosti se, että Ryömä oli vuoden 1946 alusta alkaen toiminut SKP:n oman lehden, Työkansan Sanomien, päätoimittajana. Aimo Aaltosen mielestä Ryömän oli silti jatkettava puolueen lehtityössä.²⁸² SKP:n tekemällä päätöksellä Ryömä jatkoikin Työkansan Sanomissa, mutta vielä joulukuussa 1946 puoluetoimikunnassa esitettiin Ryömällä olevan liikaa töitä mm. SN-seurassa, josta hänet pitäisi vapauttaa.²⁸³

Samoihin aikoihin seuran sisäisten ongelmien kanssa SKP pyrki pääsemään eroon ns. nordismista eli Skandinaavisten maiden puolustusliitosta, johon myös SN-seuran lopullinen "valtaaminen" liittyi. Tavoitteena oli saada pidettyä Suomi ulkopuolella kaikista mahdollisista puolustussopimuksista lukuunottamatta Neuvostoliiton kanssa solmittavia sopimuksia. Tavoitteen varmistamiseksi SKP pyrki synnyttämään joukkoliikkeen aina hallitustasolta kansalaistasolle saakka ja tässä mielessä SN-seuran osuus korostui. Päärintamaksi muodostui kuitenkin ensihätään SKDL:oon kuuluvan pääministeri Mauno Pekkalan painostaminen Neuvostoliiton ulkopoliitiikan aktiiviseksi tukijaksi. Hankkeet kuitenkin kilpistyivät Pekkalan jatkuvaan sairasteluun, estäen kommunistien tehokkaimmat yhteydenotot.²⁸⁴ SN-seuran osalta tapahtui sen sijaan selvää edistystä, sillä alkuvuodesta 1947 Aimo Rikan tekemisiin keskityttiin tosissaan.

SN-seura koettiin sen verran tärkeäksi tekijäksi, että SKP:n poliittinen jaosto halusi sen kylmän sodan kynnyksellä ja nordismin estämiseksi takuuvarmasti omien hankkeidensa taakse. Päätöksiä Rikan syrjäyttämisestä tehtiin selväsanaisesti ensi kerran tammikuussa, jolloin Martti Malmbergille ja Ville Pessille annettiin ensin tehtäväksi etsiä sopivia vahvistuksia SN-seuran johtoon. Tuloksia haluttiin nopeasti ja poliittisen jaoston kokoontuessa toistamiseen tammikuussa käsiteltiin kokouksessa SN-seuran sihteerin ja valistussihteerin paikan täyttämistä poliittisesti vahvoilla ja luotettavilla ehdokkailla. Pääsihteeriksi suunniteltiin Kusti Kuloa, joka myöhemmiltä vaiheiltaan tunnetaan SKDL:n puheenjohtajana. Koska puolue halusi suorittaa kaiken kuitenkin salaisesti, ilman seuran leimaamista entistä vahvemmin

²⁸² Haataja 1988, 144-145, 182-183.

²⁸³ SKP:n puoluetoimikunnan pk. 16.12.1946, 5§. Ka.

²⁸⁴ Haataja 1988, 196-197.

kommunistiseksi, päädyttiin asiasta myös keskustelemaan suoraan Rikan kanssa.²⁸⁵

Vaihdoista ei päästy samantien selvyyteen, mutta Rikan syrjäyttäminen pääsihteerin virasta eteni koko ajan. Silti SKP:ssa katsottiin, ettei Rikkaa voi täysin syrjäyttää seurasta. Hänet haluttiin pitää ainakin seuran keskusjohtokunnan jäsenenä, millä oli mahdollista peittää puolueen dominointipyrkimykset. Radikaaleihin toimenpiteisiin ei muutenkaan ollut varaa juuri alkuvuodesta, sillä sosialidemokraattien omat kampanjat olivat samanaikaisesti kohdistuneet SN-seuraan. SN-seuran merkitys silti nousi jatkuvasti kommunistien silmissä, eikä tähän vaikuttanut vähiten se, että helmikuun alussa allekirjoitetun Pariisin rauhansopimuksen katsottiin olevan selostamisen arvoinen asia. Lisäksi sen nähtiin edistävän neuvostomyönteisyyttä, jos sopimusta selostetaan kansalle nimenomaan SN-seuran taholta.²⁸⁶

Järin suurta ihastusta SN-seuran taholta hankkeisiin ei omattu, vaikka SNS-lehti julkaisi jo ennen SKP:n suunnitelmia Suomen Rauhanpuolustajien puheenjohtajan Felix Iversenin kirjoituksen Pariisin sopimuksen oletetuista vaikutuksista²⁸⁷. **Lauri Haatajan** mukaan emigrantikommunistien ja SKP-johdon toiminta koettiin SN-seurassa "vääräsuuntaisena" neuvostoystävyytensä, joka ei soveltuisi suomalaiseen parlamentarismiin "koska asioita ei katsella Suomen kannalta". Tätä valittelivat varsinkin kansandemokraattien johtohenkilöt aina Mauno Pekkala myöten, mutta myös SN-seurassa asiaa kritisoiitiin esittämällä keväällä huhunpoikasta tulevasta presidentistä, joka kommunistien omatoimisuuden johdosta saattaisi olla itse Otto-Wille Kuusinen.²⁸⁸

Rikan kohtaloksi koitui lopulta kevään 1947 voitonpäivä, jota SN-seura ei viettänyt.²⁸⁹ Taphtuman ohittamisen jälkeen SKP:n puolueoimikunnassa Ville Pessi esitti SN-seuran pääsihteerin vaihtoa. Paikalla oli myös Rikka, joka puolustautui esittämällä ettei puhtaasti kommunistisin voimin seurasta saada ikinä kansalaisjärjestöä. Rikan mukaan viitteitä paremmasta oli jo olemassa, sillä seuran puheenjohtaja Kilpi oli jo tehnyt ehdotuksen, että

²⁸⁵ SKP:n poliittisen jaoston pk. 15.1.1947, 6§. Ka; sama 20.1.1947, 6§. Ka.

²⁸⁶ SKP:n poliittisen jaoston pk. 30.1.1947, 2§. Ka; sama 17.2.1947, 1§. Ka.

²⁸⁷ SNS-lehti 12.2.1947, Rauha poistaa kansamme häpeän.

²⁸⁸ Haataja 1988, 197. Haatajan esittämä "huhu" on sikäli outo, ettei hän itsekään vahvista väitteen alkuperää.

²⁸⁹ Haataja 1988, 183.

sosialidemokraatit otetaan mukaan seuran johtoon. Samaan syssyyn Hertta Kuusinen totesi, että osa seuran talouselämän edustajista on sellaisia, jotka eivät edistä maamme taloudellisten suhteiden parantumista. Samalla Kuusinen totesi seuran toiminnan olevan usealla paikakunnalla passiivista, osin koska anglosaksiset seurat kilpailevat porvarijäsenistä. Rikan puolustuspuheen ja Kuusisen tilanneselvityksen jälkeen Pessi kuitenkin jatkoi uuden pääsihteerin asettamista. Pessin suosikki oli Toivo Karvonen.²⁹⁰

Rikan vaihdos ja Karvosen nimitys suoritettiin samassa SN-seuran kokouksessa elokuussa. Syynä Rikan pyytämään "eroon", joksi sitä virallisesti nimitettiin, ilmoitettiin keskusjohtokunnassa opiskelu.²⁹¹ Rikka siirtyi eronpyyntönsä jälkeen Suomalais-Neuvostoliittolaisen kauppakamarin pääsihteeriksi. Jälkikäteen hän on todennut eronpyyntönsä syynä vaikuttaneen SKP:n liian voimakkaan otteen seuratoiminnassa. Sama koski Aune Laurikaista, joka vetäytyi yhtäaikaaisesti Rikan kanssa pois SN-seuran valistussihteerin paikalta. Rikan osalta ristiriita kommunistien kanssa jatkui vuoteen 1952, jolloin hän erosi myös SKP:sta.²⁹² Kesän 1947 jälkeen SN-seurasta oli puhdistettu viimeiset ryömäläiset, joksi myös Laurikainen vuoden 1940 Kansan Sanomien toimittajana on luettavissa. Ryömä puolestaan oli liukunut SKP:n linjoille huomattavasti aikaisemmin, vaikka hän välillä esitti lievää vastarintaa puolueen toimia vastaan.

Tilalle valittu Karvonen ilmoitti ensitöikseen päätöksen uudesta valistussihteeristä, johon hän nimitti Betty Maria Peltosen. Molemmat olivat taattuja Neuvostoliiton ystäviä ja vankilakoulut käyneitä uskollisia puolueen jäseniä SKP:n maanalaiselta kaudelta.²⁹³ Silti Karvonen ei ollut mikään puhdas pulmunen puoluejohdon silmissä, sillä hänet oli talvisodan aikana leimattu "oikeistoliukujaksi". Tahra haittasi siinä määrin, ettei Karvoselle tahtonut löytyä luottamustehtäviä lainkaan SKP:sta. Ehdolla puolue toimikuntaan hän oli jo vuonna 1945. Ajan peittäessä vanhat haavat ja Karvosen jo 1920-luvulla osoittama aktiiviteetti ystävyysuhteiden hoitamisessa kelpasivat kuitenkin jälleen. Uskottuna puolueen miehenä hän pysyi valintansa

²⁹⁰ SKP:n puolue toimikunnan pk. 4.6.1947, 1§. Ka.

²⁹¹ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 21.8.1947, 7§. SNSA. KA.

²⁹² Aimo Rikan haastattelu 39/1987, 32. Ka.

²⁹³ Kinnunen 1995, 236. Ks. myös Betty Maria Peltosen haastattelu 11/1983, 85. Ka.

jälkeen SN-seurassa, eikä haparoinut jatkossakaan.²⁹⁴

Karvosen valinnalla oli jälleen omat puolensa SN-seuran johdossa. Varsinkin Sylvi-Kyllikki Kilpi onnistui hyvin pian pettymään Karvosen intoon hoidella asioita ohi seuran keskusjohdon ja vain SKP:n kanssa neuvotellen. Kilpi nimitti uutta pääsihteeriä "todelliseksi salaneuvokseksi", jolle Hertta Kuusinen oli suurempi auktoriteetti kuin seuran puheenjohtaja. Karvosen oman linjan johdosta Kilpi pyrki itse vaikuttamaan seuratoiminnan laajentamiseen aina sosialidemokraateista porvareihin, lähimpien kommunistien erottamiseen SN-seuran toimistosta²⁹⁵ ja muokkaamaan seuran harrastustoimintaan ulottuvasta linjasta, mm. opintoohjelmista, pois kaiken NKP:n vaikutuksen. Tukea tuli Into Ahoselta, joka neuvotteli seurapohjan laajennuksesta oikeistolaisten poliitikkojen ja teollisuusjohtajien kanssa. Vaikutukset jäivät silti minimaalisiksi ja Kilven lämmin työsuhte Ahosen kanssa päättyi parin vuoden päästä, kommunistien pudottaessa Mauri Ryömän johdolla Ahosen pois seuran puhemiehistöstä vuoden 1949 vuosikokouksessa.²⁹⁶

Puhdistusten jälkeen SN-seura tuli tiukasti SKP:n valvontaan, joka kykeni Karvosen avulla lopultakin kontrolloimaan SN-seuran keskeisimpiä tasoja. Samalla seuran toiminnan kaksijakoisuus tuli hyvin esiin; toisaalla vaikuttivat kommunistien tavoitteet ja toisaalla seuran muut jäsenet tekivät kaikkensa saavuttaakseen seuran toiminnan sisältä käsin sensuuntaiseksi, että kansalaisjärjestöluonne voisi toimia SN-seurassa muissakin yhteiskuntaluokissa kuin työväestön ääri laidassa. Jatkuvat ongelmat vaikuttivat silti seuran pohjan laajentamisessa, sillä Suomen Sosialidemokraatti esitti jo elokuussa 1947 seuran kelpaavan vain entisille fasisisteille, jotka seuran avulla ovat peittäneet jälkensä ja kommunisteille²⁹⁷. Neuvostovastaisen kampanjan katku leijui ilmassa, sillä ensimmäiset merkit mahdollisesta maiden välien tiivistämisestä olivat jo esillä. Lisää tuli seuraavana vuonna, jolloin YYA-sopimuksen muotoilu vaikutti SN-seurankin toiminnassa.

²⁹⁴ SKP VII edustajakokouksen pk. 19-23.10.1945, 15§. Ka; Rentola 1994, 79, 94, 186, 192-193.

²⁹⁵ Kenkää sai ainakin Aarno Mod, 1930-luvulla ja jatkosodan aikana Moskovassa oleillut kommunisti. Potkujen syy oli hyvin selkeä osoitus Kilven vastenmielisyydestä kommunisteja (eikä välttämättä ainoastaan suomalaisia kommunisteja) kohtaan, sillä Kilpi epäili Modia vakoojaksi. Modin taustoista Rentola 1994, 454-455.

²⁹⁶ Kalemaa 1992, 285-287.

²⁹⁷ Ssd. 24.8.1947, pk. Omat koirat.

3.3. SN-SEURA VALTIOLLISTEN YHTEYKSIEN RAKENTAJANA

SN-seuran laajapohjainen, eri puolueisiin ja yhteiskunnallisiin aloihin perehtynyt keskusjohdunkunta näytteli merkittävää roolia maamme ulkopoliittisten suhteiden rakentamisessa Neuvostoliiton kanssa jo vuosina 1944-1945. Oman vaikutuksensa tähän toi seuralaisten laaja osanotto Paasikiven hallituksissa, mutta myös se, että SN-seura oli ensimmäinen järjestö, joka tosissaan pyrki kehittämään maiden välisiä suhteita välirauhansopimuksen määrittelemällä tasolla. Tämän johdosta seuran pyrkimykset saivat erityisluonteisen aseman ensin valvontakomissiossa ja näkyivät myöhemmin aina neuvostolehdistössä saakka²⁹⁸. Seuran edellyttämän demokratisoitumisen toteutuminen eduskunnassa ja sotasyllisyyskysymyksen ratkaisujen ohella aikaa jäi vielä kehittää Suomen ja Neuvostoliiton välisiä taloudellis-kulttuurisia suhteita sekä keskittyä ulkopoliittiseen kasvatustehtävään, joka näkyi vahvimmin keväällä 1948.

Jo niinkin aikaisessa vaiheessa kuin lokakuussa 1944 SN-seurassa kiinnitettiin huomiota taloudellisiin kysymyksiin perustamalla seuran yhteyteen kauppa- ja teollisuusjaosto, jonka perustamista edisti seuran piirissä vahvasti alusta alkaen vaikuttanut Suomen Ulkomaankauppaliitto. Sen piiristä saatiin jaostoon keskeisimmät taustahahmot, joista kauppaneuvos S. A. Harima valittiin marraskuun 1944 lopulla jaostosta toimikunnaksi muuttaneen elimen puheenjohtajaksi. Tehtäväkseen toimikunta sai laatia suunnitelmia Suomen ja Neuvostoliiton taloudellisen vuorovaikutuksen edistämiseksi.²⁹⁹

Taloussuhteet eivät olleet yksinomaan esillä SN-seurassa, vaan niistä puhuttiin välittömästi sodan jälkeen myös hallitustasolla sekä valvontakomissiossa. Keskeiseksi puheenaiheeksi Suomen ja venäläisten valvontakomission edustajien kanssa kauppasuhteet nousivat maaliskuun alussa 1945, sillä johtavat hallituspoliitikot olivat suunnitelleet kauppaneuvotteluja Englannin kanssa. Zhdanov kuitenkin tiedusteli pääministeri Paasikiveltä, onko Suomella aiomuksena varata jotakin Neuvostoliiton kauppaa varten? Paasikiven mukaan suomalaisten kaupankäynnin keskipisteenä tulee olemaan Neuvostoliitto kauppanministeri Åke Gartzin ollessa asiassa keskeisin henkilö. Kauppasuhteiden käsittelyyn palattiin vielä huhtikuussa, ennenkuin toukokuussa hallituksen ulkoasiainvaliokunta päätettiin lähettää Moskovaan neu-

²⁹⁸ Jussila 1990, 79-80.

²⁹⁹ Viitala 1970, 35.

vottelemaan kaupallisista suhteista.³⁰⁰ Ministereistä matkaan lähtivät SDP:n Reinhold Svento ja RKP:n Gartz, joista on huomattava, että molemmat olivat mukana SN-seuran perustamistilaisuudessa nimenomaan kauppakamarin puolelta ja yhteyksissä seuran tavoitteisiin. Se miten SN-seura kauppa- ja teollisuuspiirit tukivat kaksikon edesottamuksia, ei selkene lähteistä, mutta on oletettava, että osa neuvottelun ideoista on lähtöisin jo näistä piireistä.

Valtiollisten yhteyksien rakentamisessa kaikkein keskeisin rooli SN-seuralla oli ns. kulttuuri-
valtuuskunnassa, jonka seura lähetti Moskovaan lokakuussa 1945. Valtuuskunta, jonka ko-
koamisen suoritti yksinomaan SN-seura, tavoitteli ensisijaisesti yhteyden saavuttamista Neu-
vostoliiton kulttuurielimien kanssa. Koska Suomella ei vielä suunnitelmien alkuvaiheessa ke-
sällä 1945 ollut varsinaisia diplomaattisuhteita Moskovaan, päätettiin yrittää palauttaa suh-
teet ja ottaa mukaan poliitikkoja. Kulttuurivaltuuskunnan matkasta oli keskusteltu myös
SKP:n ja valvontakomission tapaamisissa, joissa pääsihteeri Ville Pessi ilmoitti matkahaluk-
kuutensa.³⁰¹

Alunperin tarkoituksena oli lähteä matkaan jo kesällä juuri diplomaattisuhteiden palauttami-
seksi, mutta valtuuskunnan matka siirtyi ironisesti juuri niiden puuttumisen johdosta syk-
syyn. Virallisesti maiden väliset suhteet palautettiin sotaedeltävälle tasolle 6. elokuuta
1945, mutta valtuuskunta ei päässyt matkaan tämän jälkeen aloitetun sotasyllisyysoikeuden-
käynnin johdosta, jossa valtuuskuntaan valittujen kansanedustajien ja poliitikkojen tuli olla
läsnä.³⁰²

Matkaan päästiin vasta 17. syyskuuta. Ainoana porvaripoliitikkona mukana oli Urho Kek-
konen, jolle matka kieltämättä avasi loistavan mahdollisuuden luoda ensimmäisenä porvaril-
listen puolueiden edustajana suhteita venäläisiin paikan päällä. Samaa kontaktinhakuisuutta
ilmeni äärimmäisen vasemmiston joukoissa, sillä mukana olivat Ville Pessi, Mauri Ryömä,
Johan Helo, Hertta Kuusinen ja Hella Wuolijoki. SKP-läisille matkan tärkeys ilmeni siinä
mielessä, että SKP sai matkan johdosta ensimmäiset suorat kontaktit Moskovaan. Silti
pääpaino matkan järjestelyissä oli nimenomaan kulttuuristen suhteiden rakentamisessa
tärkeimmän kosketuskohteen ollessa Yleisneuvostoliittolainen ulkomaisten kulttuurisuhteiden

³⁰⁰ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 119, 141, 145; Nevakivi 1995, 192.

³⁰¹ Kinnunen 1995, 89.

³⁰² Kinnunen 1995, 90.

edistämisseura (VOKS). Valtuuskunnan 15-jäseniseen porukkaan mahtui edellä mainittujen ohella myös Helon vaimo Lullan Helo, viisi kulttuurialan asiantuntijaa sekä SN-seuran valtuuttamina kaksi Suomen työväenluokan edustajaa.³⁰³

Lähetystön huippukohdaksi muodostui tapaaminen neuvostojohdon, Stalinin ja Molotovin, kanssa 8. lokakuuta. Tapaamisen tuloksena oli kahden vuoden pidennys sotakorvaussuorituksiin sekä teollisuustuotteiden viennin varmistaminen Neuvostoliittoon sotakorvaussuoritusten jälkeenkin. Lieko sattumaa vai suoranaista poliittista peliä, sillä tapaamiskutsu ei ollut ennalta sovittua, eikä se koskenut koko valtuuskuntaa, koska oikeusministerinä toiminut valtuuskunnan ainoa porvarillinen jäsen Urho Kekkonen joutui palaamaan Suomeen jo ennen neuvostojohdon tapaamista. Sen sijaan Kekkonenkin oli mukana tapaamassa Otto-Wille Kuusista, joka puolestaan painotti matkalaisille aina porvaristoon ulottuvan kansalaisrintaman saamista uuden ulkopoliittisen suunnan taakse.³⁰⁴ Pelivaraa jäi ainakin tapaamisten johdosta valtuuskunnan vasemmistolaisille ja matkan merkitystä korosti myös SNS/Kansan Sanomat, joka uhraisi lähes yhden numeron pelkkään matkan käsittelyyn.³⁰⁵

Stalinin tapaamisen ohella kulttuurivaltuuskunta sai ainakin periaatteessa sovittua vuorovai-
kutuksesta VOKSin kanssa, kuten Johan Helo yhteenvedossaan seuran keskusjohtokunnalle totesi matkan jälkeen.³⁰⁶ Hyvät uutiset miellyttivät myös Paasikiveä, joka sai tiedon tapahtuneesta välittömästi.³⁰⁷ Viimeistään kulttuurivaltuuskunnan muodostaminen kertoi myös ulospäin, miten SN-seura todellisuudessa kykenee vaikuttamaan Suomen tilanteeseen toimissaan oikein.

SN-seuran hyvien suhteiden kehittäminen pääsi hyvään vauhtiin varsinkin taloudellisella alalla kulttuurivaltuuskunnan jälkeen, sillä alkuvuodesta 1946 taloudellisten suhteiden toimivuutta Neuvostoliiton kanssa käsiteltiin myös Kansan Sanomien palstoilla. Lehdessä esitettiin kysymys siitä, onko kaupallisten suhteiden kehittämisessä asetettu ensisijaiseksi suh-

³⁰³ SN-seuran vuosikertomus 1945, 40-41. SNSA. KA.

³⁰⁴ Suomi 1988, 118-120.

³⁰⁵ SNS/KS 17.10.1945, passim.

³⁰⁶ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 18.10.1945, 24§. SNSA. KA.

³⁰⁷ Paasikiven päiväkirjat I, 1985, 231.

teiden kehittäminen Neuvostoliiton kanssa? Samalla Kansan Sanomat kritisoi sitä, että Suomen kaupalliset intressit ovat suuntautuneet pikemminkin länteen kuin itään, jolloin myös Suomen ja Neuvostoliiton väliset hyvät poliittiset suhteet joutuvat kyseenalaisiksi.³⁰⁸

Kaupalliset suhteet nousivat esille myös seuran keskusjohtokunnassa, jossa todettiin SN-seuran kauppaja- ja teollisuustoimikunnan kokoustavan kerran viikossa ja ylläpitävän jatkuvasti kosketuksia Suomessa oleviin Neuvostoliiton kaupallisiin edustustoihin.³⁰⁹ Suhteiden ylläpitäminen johti ensin neuvostoliittolaiseen teollisuusnäyttelyyn ja sen jälkeen Suomalais-neuvostoliittolaisen kauppakamarin perustamiseen. Alustava kokous perustamisen tiimoilta pidettiin 6. kesäkuuta, jossa paikalla SN-seuran puitteilta oli SN-seuran teollisuustoimikunta.³¹⁰ Kauppakamarin perustaminen hyväksyttiin valtioneuvostossa 2. elokuuta ja kamarin ensimmäiseksi puheenjohtajaksi nimettiin S.A. Harima, joka oli vahvasti hankkeen takana muutenkin.³¹¹

Kaupallisten suhteiden parantaminen oli ollut esillä myös venäläisten tavoitteissa, sillä valvontakomission Pavel Orlov oli ehdottanut kahdenkeskisissä keskusteluissa Moskovon lähettiläs Cay Sundströmille huhtikuun alussa Neuvostoliiton olevan halukas solmimaan Suomen kanssa pitkäaikaisen "taloudellisen ja ystävyyden sopimuksen" sekä edelleen antanut ymmärtää puolustusliittoajatuksen olevan mahdollinen. Sundström kertoi venäläisten ajatuksesta vastavalitulle presidentti Paasikivelle toden myös sen, että Neuvostoliitto oli Orlovin mukaan halukas avustamaan SN-seuraa. Orlovin puheet viittaavat vahvasti siihen, että suomalaisia vähintäänkin testattiin ajatuksella. Oman merkityksensä tähän antoivat suomalaisten neuvottelut viljakaupoista venäläisten kanssa, jotka olivat suomalaisille taloudelliselta näkökannalta varsin tärkeitä. Huhtikuun puoliväliin mennessä Paasikivi oli päätenyt ratkaisuun, jossa taloudellinen ja kulttuurinen yhteistyö hyväksyttiin, mutta puolustusliiton suhteen oli varovaisia, eikä asiaa haluttu nostaa esille ennen lopullista rauhansopimusta.³¹²

³⁰⁸ SNS/KS 20.3.1946, pk. Kaupalliset suhteet Neuvostoliittoon.

³⁰⁹ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 22.3.1946, 8§. SNSA. KA.

³¹⁰ SN-seuran vuosikertomus 1946, 8. SNSA. KA.

³¹¹ Keskinen 1987, 88.

³¹² Paasikiven päiväkirjat I 1985, 293, 295.

Itse asiassa Orlovin esittämä ajatus ystävyyssopimuksesta ei ollut ensimmäistä kertaa esillä, sillä Zdanov oli esittänyt presidentti Mannerheimille ja pääministeri Paasikivelle ystävyyssopimusta ensin alkuvuodesta 1945 jatkaen keskustelua toukokuussa.³¹³ Asia nousi esille myös Kansan Sanomien palstoilla, jossa helsinkiläinen toimittaja Pekka Nortamo esitti keskinäisen ystävyys- ja avunantosopimuksen solmimista. Nortamon kirjoitus viittasi ensisijaisesti sotilasliittoon. Samansuuntainen ajatus oli Mauri Ryömällä, joka otti seuran keskuudessa esille puolustussopimuksen 25. huhtikuuta 1945, täsmälleen samana päivänä kuin Nortamon teksti julkaistiin.³¹⁴ Ystävyyssopimus ei kuitenkaan ottanut tulta alleen, koska Neuvostoliiton ollessa yhä sodassa, ei ollut mitään mieltä mennä allekirjoittamaan maata uudestaan sotarintamille.

Ystävyys- ja avunantohankkeiden seuraava vaihe löytyy kuitenkin edelleen SN-seuran piiristä. Kyse oli vuoden 1947 alusta ja Pariisin rauhansopimuksesta. Rauhan kunniaksi SNS-lehti julkaisi juhlanumeron, johon seuran kunniapuheenjohtaja, presidentti Paasikivi antoi seuraavan haastattelun;

"Jos joku tulevaisuudessa pyrkisi Neuvostoliiton kimppuun meidän alueemme lävitse, niin meidän on yhdessä Neuvostoliiton kanssa tapeltava hyökkääjää vastaan niin kauan kuin jaksamme... Ei ole kysymys jostain ohimenevästä konjuktuurista vaan ulkopolitiikkamme peruslinjasta".³¹⁵

Paasikiven sanoma oli selvä, mutta yllättävä etenkin ulkomaille. Paasikiven mukaan Suomen puolueettomuuden jälkeen seuraava vaihtoehto oli taistelu Neuvostoliiton rinnalla. Tätä hän itse piti ainoana reaalisenä vaihtoehtona. Päiväkirjojensa mukaan vasemmistolehdet kyllä ymmärsivät Paasikiven lausunnon, mutta oikeistolehdissä siihen suhtauduttiin epäluuloisesti.³¹⁶

³¹³ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 153; Nevakivi 1995, 251.

³¹⁴ Viitala 1990, 100 - On hieman epämääräistä, missä yhteydessä Ryömä toi julki Viitalan esittämän sopimusajatuksen. Ainakaan seuran puhemiehistön tai keskusjohtokunnan pöytäkirjoissa ei ole merkintää sopimukseen viittaavasta keskustelusta.

³¹⁵ SNS-lehti 12.2.1947, Tasavallan Presidentti Juho Kusti Paasikivi: SN-seuralla on iankaikkinen tehtävä.

³¹⁶ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 417.

Ulkomailla Paasikiven haastattelu sai sanansijaa etenkin Ruotsissa, mutta myös Yhdysvaltain lähetystössä, jossa lähettiläs Hamilton oli vasta tammikuussa luokitellut Paasikiven "venäläisvastaiseen ryhmään, joka kuitenkin esiintyi Neuvostoliiton suhteen uskollisesti venäläisten vaatimat velvollisuudet täyttäen". Näkemyksen johdosta Suomi luokiteltiin jatkossa realiteetteihin tukeutuvaksi maaksi, jonka on pakko huomioida Neuvostoliitto. Aikaisemmin lähetystö oli määritellyt Suomen Neuvostoliiton kommunistiseksi satelliitiksi, kuten **Raymond J. Ylitalo** on kirjoittanut. Hamiltonin Suomen tuntemuksen kehittyminen antoikin Washingtoniin oikean kuvan Suomen tavoitteista, mikä varmistettiin ulkoministerinä toimineelta Carl Enckelliltä. Enckellin kertomusten mukaan Yhdysvaltain lähetystö päättyi lopputulokseen, että artikkelin tarkoituksena oli nimenomaan keskinäisen avunantosopimuksen estäminen.³¹⁷

Itse asiassa Paasikiven lausunto oli juuri sellainen, jonka vain vanha diplomaatti kykeni antamaan. Sanavalinta tyydytti silti vain häntä itseään, sillä Neuvostoliiton Helsingin lähetystössä Paasikiven antama lausunto tulkittiin annetuksi "vastoin hänen todellista haluaan".³¹⁸

Sisäpolitiikassa varsinkin SKP kiinnostui Paasikiven sanoista siinä määrin että alkoi **Lauri Haatajan** mukaan välittömästi valmistella puolustusliittoasiaa. Haataja on esittänyt, että SN-seuran syksyllä 1947 keräämä ystävyysadressi lokakuun vallankumouksen 30-vuotispäivän kunniaksi sekä 7.11.-6.12. viettämä ystävyyskuukausi olivat osa neuvostomyönteistä propagandaa, jossa korostettiin Stalinin osuutta Suomen itsenäisyyden takaajana. Näkemyksen poliittista taustaa tukee tietysti määrin se, että puolisen miljoonaa allekirjoitusta saavuttaneen ystävyysadressin keruu alkoi vasta kun SN-seuran pääsihteeriksi saatiin SKP:n uskottu, Toivo Karvonen.³¹⁹ Toisaalta SKDL:n piirisihteerien kokouksessa tuotiin esille pettymys nimikeruun huonoon tulokseen³²⁰, jossa taustalla vaikuttivat todennäköisesti lukuisat vastoin-

³¹⁷ Ylitalo 1978, 40-43, 55-56 - Enckell oli vedonnut vuoden 1939 tapahtumiin, jolloin Paasikivi oli todennut Stalinille, että Suomi kyllä puolustaa omia alueitaan hyökkäyksen sattuessa, eikä mitään erikoisjärjestelyjä olisi tarpeen suorittaa.

³¹⁸ Nevakivi 1995, 148.

³¹⁹ Haataja 1988, 224; Kinnunen 1995, 94.

³²⁰ SKDL:n ja SKP:n piirisihteerien yhteisen neuvottelukokouksen pk. 25.10-26.10.1947, II kokouspäivä, piirisihteerin E. Leinosen (Kajaani) puheenvuoro. Ka.

käymiset nimenomaan kansalaistasolla³²¹. Adressikampanjaa tai ystävyydenkuukautta ei kuitenkaan voida täydellisesti yhdistää minkäänlaisiin poliittisiin pyrkimyksiin, sillä lähdeaineisto ei osoita todisteita etenkin Haatajan olettamuksille.

Syksystä 1947 tuli silti merkittävä maan ulkopoliitikalle, sillä pääministerinä toiminut kansandemokraatti Mauno Pekkala, joka oli myös SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen, esitti Moskovassa Suomen ja Neuvostoliiton välisen poliittis-kulttuurisen sopimuksen solmimista. SN-seuran puheenjohtaja Sylvi-Kyllikki Kilpi tiesi aloitteesta, mutta hankkeet jäivät pöydälle aina tammikuuhun 1948, jolloin Kilpi esitti SN-seuran puhemiehistölle erityisen kulttuurisopimuksen solmimista maiden välille³²². Seurassa sopimus kyllä hyväksyttiin, mutta lopulta se hautautui poliittisten näkökulmien taustalle. Kilpi yritti saada asiansa esille vielä Urho Kekkosen kautta, mutta lopulta hanketta ei käsitelty edes Kekkosen avustuksella Suomen valtuuskunnan vieraillessa Moskovassa huhtikuussa 1948.³²³

SN-seura oli omien pyrkimystensä mukaisesti myös aktiivisesti puolustamassa sopimuksen allekirjoittamista, ottaen suoranaisesti tulevan YYA-sopimuksen selostamiskampanjan tehtäväkseen. Oman kuvansa tästä antaa Toivo Karvosen toiminta, sillä hän lupasi SKP:lle seuran tekävän selostustyötä sopimuksen puolesta. Tehtävä annettiin seuran piirien ja alaosastojen hoidettavaksi³²⁴ ja eri puolilla Suomea järjestettiin tiedotustilaisuuksia alkuvuodesta ja erityisesti maaliskuusta 1948 alkaen.³²⁵ Keskeisiä asioita seuran tilaisuuksissa oli korostaa so-

³²¹ Vastoinkäymisiä selvittävät parhaiten punaiseksi poliittisen värinsä mukaisesti nimetyt valtiollisen poliisin tilannekatsaukset, joissa on selvitetty kansalaisten suhtautumista SN-seuralaisten nimienkeruuseen. Vaikka valpon raportointi ei ole kattava ajatellen koko maan tilannetta, on sen antama kuva tekijän mukaan riittävä selvittämään suhteellisen laajaakin vastustusta seuran syksyiseen toimintaan vuodelta 1947. Ks. Valpo II, amp II, E4, ko 16, 2. mappi (nimetön) raportti 13.11.1947 (Savonlinna, Vuoksenlaakso); sama 30.11.1947 (Jyväskylä); 24.10.1947 (Kangasniemi); 7.10.1947 (Lapua). KA. Ks. myös Kinnunen 1995, 96. Kinnusen mukaan adressi otettiin suuremmilta osin myönteisesti vastaan koko maassa ja määrätietoista vastustusta esiintyi vain seuran Forssan alapiirissä sekä Vuoksenlaaksossa ja edelleen Lahden sekä Vaasan piireissä.

³²² SN-seuran puhemiehistön pk. 20.1.1948, 5§. SNSA. KA.

³²³ Kalemaa 1992, 265-267; Kinnunen 1995, 96-97.

³²⁴ SN-seuran kirjeenvaihto, kiertokirjeet: kiertokirje n:o 9, 10.3.1948. SNSA. KA.

³²⁵ SKP:n puoluetuomikunnan pk. 1.3.1948, 3-4, 4§, Ka; SN-seuran vuosikertomus 1948, 1-2. SNSA. KA.

pimuksen tukevan rauhantahtoisuutta ja sen sopusointuisuutta YK-sopimukseen nähden. Sama linja oli esillä SNS-lehdessä, jossa Sylvi-Kyllikki Kilpi esitti sopimuksen torjuvan hyökkäykset Neuvostoliittoa vastaan. Tohtori Ensio Hiitonen puolestaan esitti samassa lehdessä sopimuksen täyttävän "sen sotilaallisen tyhjiön, joka yleensä on kiinnostanut vieraita sotavoimia". Seuralaisten vahva panos näkyi myös Työkansan Sanomien sivuilla sekä radiossa.³²⁶

Kova sopimuksen puolestapuhuminen tuotti tunnetun tuloksen ja YYA-sopimus allekirjoitettiin huhtikuussa 1948. Jälkipuintia silti riitti vielä kesään saakka, sillä SNS-lehdessä annettiin huhtikuussa ymmärtää, että osa seuran parlamentaarikkojäsenistä puolusti sopimusta kyllä seurassa, mutta eduskunnassa puolestaan esitettiin sopimusta vastustavia näkemyksiä. Samansuuntainen kehitys oli vaikuttanut seuran ruotsalaisjaostossa, jossa sopimukseen oli suhtauduttu "hyvin kylmästi"³²⁷. Yleisen levottomuuden lietsojana oletettua "sotilassopimusta" pidettiin varsinkin SDP:n piirissä, mutta toisaalta puolueen puolueoimikunta otti sen asenteen, että kaikesta voi toki neuvotella. Julkisuudessa oli muutenkin hyvin hiljaista sopimusneuvottelujen ollessa vielä kesken, vaikka kaikki poliittisen korkeapaineen merkit olivat ilmassa. Hiljaisuuden etuna toisaalta oli se, että lehdistö ei hyökännyt SN-seuraa vastaan tämän tilaisuuksissa.³²⁸ Lopullinen tyytyväisyys YYA-sopimusta kohtaan esitettiin vielä kesäkuun alussa, jolloin SNS-lehti korosti sopimuksen 5. artiklan palvelevan parhaiten seuran toimialaa ilmentäessään myös seuran toivomaa kulttuurisuhteiden kehittämistä.³²⁹

Tyytyväisyyteen seuralaisilla oli myös syynsä, sillä YYA-sopimus edisti merkittävästi kokonaisuudessaan SN-seuran tavoitteita Suomen ja Neuvostoliiton välien parantamisessa. Osuutensa neuvostoystävyyden parantamisessa oli esiintynyt jo vuonna 1945 kulttuuri-
valtuuskunnan saavutettua myönteisiä poliittisia lopputuloksia, vaikka ne osin tulivat täytenä yllätyksenä Stalinin ottaessa sotakorvaukset omatoimisesti esille. Kaikkinaisuudessaan voi

³²⁶ SNS-lehti 3.3.1948, S-K. Kilpi: NL ystävyys- ja avunantosopimus; sama 10.3. 1948, YYA-sopimuksesta; tri Hiitonen: YYA estää Suomen sotilaallisen tyhjiön; Työkansan Sanomat 2.3.1948: Ystävyys- ja avunantosopimukset...; sama 5.3.1948, Ystävyyssopimus edullinen Suomelle taloudellisesti.

³²⁷ Haataja 1988, 256.

³²⁸ Heikkinen 1979, 86; Soikkanen 1991, 227-233.

³²⁹ SNS-lehti 28.4.1948, pk. Ystävyys- ja avunantosopimus eduskuntakäsittelyssä; sama 2.6.1948, pk. Tehtävä.

todeta SN-seuran edistäneen suunnattomasti omalla laaja-alaisella toiminnallaan maiden vä-
lien kehittymistä, joista taloussuhteiden kehittäminen antoi lähtökohtia varsinkin 1950-luvul-
la ilmenneille hyvälle idänkaupan edellytyksille. SN-seuran omalle toiminnalle varsinkin
syksy 1947 ja kevät 1948 olivat ilmiselvää piristysruiske, sillä vajaan puolen miljoonan nimen
keräys syksyiseen adressiin oli mahdollista vain piiri- ja osastotoiminnan aktivoituessa
huippuunsa. Silti neuvostovastaisuus kyti hiljalleen koko ajan, näkyen parhaiten vuoden
1948 vaalien ja Fagerholmin vähemmistöhallituksen nimittämisen jälkeen.

4. KYLMÄN SODAN KYSEENALAISTAVA ILMAPIIRI 1948/1949-1952

4.1. YSTÄVYYSSUHTEET KOETUKSELLA

4.1.1. NEUVOSTOVASTAISUUS NOSTETAAN ESIIN

Kansainvälispoliittiset tapahtumat antoivat esimakua kommunisteille keväällä 1948 siitä, että
valvontakomission poistumisesta huolimatta kansandemokratian rakentaminen olisi mahdol-
lista. Ensisijaisesti tähän vaikutti YYA-sopimuksen toteutuminen, mutta myös Tsekkoslova-
kiassa onnistunut kansannousu. Tapahtumien johdosta SKP:ssa kasvanut yleisoptimismi an-
toi kommunistien vastustajille vahvoja käsityksiä vallankaappauksen mahdollisuudesta. Julki-
nen sana oli vielä YYA-sopimusneuvottelujen alla hyvinkin hiljaa "huhuista", mutta vä-
littömästi sopimuksen solmimisen jälkeen sisäpolitiikassa alkoi kuohua siinä määrin, että
myös SKP uskoi kaappausmahdollisuuksiin, tosin taantumuksellisten ja länsimielisten piirien
toteuttamana³³⁰.

Vallankaappausuhujen todenmukaisuudesta ovat useat tutkijat koettaneet ottaa selvyyttä,
mutta ongelmana on ollut SKP:n omien arkistojen parin viikon mittainen "musta aukko".³³¹
Suoranaista liikehdintää ilmeni silti molemmin puolin, mihin myös SN-seura antoi oman
osuutensa seuran puhemieshistorian todetessa jo 16. huhtikuuta seuraan kohdistuvan valheellisen
uutisoinnin³³². Koska SN-seuran, SKP:n tai yleensäkin käytetyissä lähteissä ei ole mitään tä-

³³⁰ Haataja 1988, 232-234.

³³¹ Ks. esim. Haataja 1988, 235.

³³² SN-seuran puhemieshistorian pk. 16.4.1948, 3§. SNSA. KA.

hän viittaavaa, on oletettava että kansalaistasolla kuohui siinä määrin, että huolenaiheella oli syynsä. Samaa valheellisen uutisoinnin puutetta ihmetteli Paasikivi, joka vastaanotti kommunistien lähetystön 20. huhtikuuta. Lähetystön mukaan viranomaisten, sanomalehtien ja porvarillisten sekä sosialidemokraattisen puolueen toiminta oli paikkapaikoin ohittanut kansalaisten luottamuksen. Kommunistit vetosivat väkivaltaisuuksien estämiseen ja vaativat lailisuuden pikaista palauttamista. Paasikivi keskusteli asiasta vielä samana iltana Fagerholmin kanssa, joka totesi sen, ettei mistään laittomuuksista oltu aikaisemmin puhuttu edes kommunistilehdissä. Fagerholmin mukaan kommunistien huolenaiheen aiheuttajana oli kansan viha, joka oltiin vasta nyt tajuttu.³³³

Epäluuloisen suhtautumisen takana oli SN-seura, joka kaikessa hiljaisuudessa oli suorittanut piiritasolla ilmeisen salaisen operaation. Viitteitä tähän antaa ainoastaan seuran Turun piirissä säilytetty pääsihteeri Toivo Karvosen kirje maaliskuun alusta, jossa hän toivoi piirisihteerien raportoivan seuravastaisista mielialoista. Karvonen halusi erityisesti tietää millä tavalla ja miltä taholta seuravastainen toiminta ilmeni sekä sen, oliko seuran porvarillisia ja sivistyneistöön kuuluvia jäseniä uhkailtu.³³⁴ Kaikki liittyi epäilemättä YYA-sopimuksen vastaisen mielialan kartoittamiseen ja mahdollisesti aseeksi myöhempään vaalikamppailuun.

Vaikka YYA-sopimuksen uskottiin kommunistien piirissä vahvistavan Suomen ja Neuvostoliiton suhteita edelleen, eivät lähikuukausien tapahtumat kuitenkaan olleet kovin imartelevia sisäpoliittisen kehityksen kannalta. Lähestyvien vaalien johdosta SKP koetti tehdä kaikkensa saadakseen hegemonian sekä torjuakseen kommunismin- ja neuvostovastaiset mielialat. Toukokuun 1948 alussa puolue päätti antaa nimeämänsä valhepropagandan torjumisen SN-seuran tehtäväksi³³⁵. Jo jonkun aikaa puolueen stalinistien mukaan hoipertelijaksi leimattu sisäministeri Yrjö Leino antoi hegemoniapyrkimyksille lisäväriä luovuttamalla ns. Zhdanovin vangit vuonna 1947 Neuvostoliittoon. Leinon tapausta puitiin perustuslakivaliokunnassa yhtäaikaista vaalikamppailun alkuvaiheessa ja SKP käynnisti sisäministerin erottamisen yhteydessä ns. Leino-lakot. Hankkeella saatiin joukot sopivasti liikkeelle ja SKP:n johto oli innoissaan, mutta innostus laantui hyvin pian lakkojen kääntäessä mielialat kommunisteja vastaan. SKP

³³³ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 599-600.

³³⁴ SN-seuran Turun piiri, kirjeenvaihto 1948, 3.3.1948: T. Karvonen piirisihteereille henkilökohtaisesti. TA.

³³⁵ SKP:n puolueoimikunnan pk. 3.5.1948, 1§. Ka.

leimasi vastustuksen "uuslapualaiseksi kansanliikkeeksi", jossa mukana esitettiin viihtyvän myös sosialidemokraattien.³³⁶

Kommunistien aktiivinen ote johti täydelliseen suunnanmuutokseen ensin SKDL:n hävitessä vaaleissa ja Fagerholmin muodostaessa heinäkuun lopulla sosialidemokraattisen vähemmistöhallituksen. Hallituksen kokoonpano lisäsi huolenaihetta sekä äärivasemmiston että SN-seuran riveissä, jossa ongelmaksi nostettiin se, ettei hallitukseen kuulu yhtään seuran jäsentä³³⁷. Samansuuntaiset näkemykset huolestuttivat seuran porvarijäsenistä Kekkosta, joka totesi elokuussa ulkopoliitiikan kärsivän sisäpoliittisesta suuntauksesta. Ongelmaksi nousi Kekkosen arvion mukaan se, että kommunistien jatkuva esiintyminen hallitusta vastaan johtaa Neuvostoliiton tarkkailemaan vain äärimmäisen vasemmiston mielipiteitä. Arvio oli oikea, sillä tähän kommunistit juuri pyrkivät. SKP:ssa suorasanaisemmin hanketta ajoi Mauri Ryömä, joka ilmoitti puoluejohdolle Fagerholmin hallituksen rikkovan välirauhan ja rauhansopimuksen vastaista luonnetta. Ratkaisuksi Ryömä esitti kommunisteille tuttua joukkoliikettä. Samalla hän vaati myös SN-seuran toiminnan piristämistä ja ohjaamista hallitusta vastaan.³³⁸

Seuraukset olivat hyvin tunnetut, sillä jo elokuussa neuvostolehdistö arvosteli Suomen hallituksen kokoonpanoa, viitaten nimenomaan sota-aikaisiin mielialoihin ja kertaalleen jopa vuoden 1939 tapahtumiin. SN-seurassa asia otettiin luonnollisesti myös esille, sillä neuvostolehdistön osallistuminen Suomen sisäisiin asioihin koettiin seurassa arvovaltakysymyksenä. Seuran kannanotto näkyi SNS-lehden palstoilla, jossa elokuun puolivälin jälkeen kehoitettiin "tekemään jotain syntyneen epäluottamuksen hälventämiseksi".³³⁹

Samanaikaisesti SN-seuran omissa riveissä ilmeni hajanaisuutta, ainakin mikäli valtiollisen poliisin raportointiin on uskomista. Jossain vaiheessa eversti Into Ahonen oli ottanut esille seuran pääsihteerin vaihdon, osoittaen toimenpiteellään sen, että myös joku muu kuin puheenjohtaja Sylvi-Kyllikki Kilpi oli suivaantunut seuran johtoportaan kommunistien toi-

³³⁶ Haataja 1988, 237, 266-267; Leppänen 1994, 406.

³³⁷ SN-seuran vuosikertomus 1948, 2. SNSA. KA.

³³⁸ Haataja 1988, 300; Suomi 1986, 384, 391-392.

³³⁹ SNS-lehti 18.8.1948, Vakavaa; Soikkanen 1991, 278-280.

mintaan. Valpon mukaan Ahonen oli esittänyt kapteeni Valto Kallamaata seuran uudeksi pääsihteeriksi. Kallamaa oli tosin ilmoittanut, ettei hän halua ottaa tehtävää vastaan, koska hän halusi pysytellä politiikan ulkopuolella. Valtiollisen poliisin mukaan Kallamaa oli tunnettu AKS-taustoistaan ja Ahosenkin pitäisi olla tästä tietoinen. Ahosen hankkeet olivat valpon mukaan olleet esillä jo toukokuussa, mutta varsinainen raportointi tehtiin vasta elokuussa.³⁴⁰

Asian pitäminen poissa julkisuudesta antoi seuralle ainakin hengähdysaikaa, sillä seuran osuus entisten IKL- ja AKS-aktiivien "piilopaikkana" nousi esille uudestaan jo syyskuussa. Kyse oli entisestä AKS-johtaja Vilho Helasesta, joka oli pidätetty "uuslapualaisaallon" nimeämisen yhteydessä keväällä 1948. Helasen syksyisessä oikeudenkäynnissä esille nousi SN-seuran häneen ulottama ns. ottopoikavärväys; Valpon johdossa ollut Otto Brusiin tarjosi Helaselle SN-seuran jäsenyyttä, jonka Brusiin totesi takaavan Helasen henkilökohtaisen vapauden ja koskemattomuuden. Helanen ei kuitenkaan suostunut, koska hän näki seuran kommunistisena. Taka-ajatuksena Brusiinilla oli, että Helanen tukisi poliisin toimintaa ilmiantamalla entisiä oikeistoaktiiveja.³⁴¹ Asian tultua ilmi joutui Brusiin eroamaan SN-seurasta, jossa hän toimi parhaillaan SNS-lehden päätoimittajana.³⁴²

Brusiinin eroa edisti neuvostoliittolaisen kulttuurijärjestö VOKSin puheenjohtaja professori Kemenovin lausunnot Brusiinin esittämistä neuvostovastaisista kannanotoista, jotka Kemenovin mukaan ilmenivät erityisesti seuran lehden palstoilla. **Kalevi Kalemaan** mukaan Kemenovin kannanotto oli tuotu SN-seuran johdon tietoisuuteen jo kesällä, eikä Sylvi-Kyllikki Kilpi ollut järin innostunut venäläisten röyhkeyteen puuttua seuran asioihin. Julkisuuteen Kemenovin lausunnot tuotiin vasta Brusiinin eron yhteydessä, jolloin tarkoituksena oli paikata SN-seuran osalta maiden alati huononevia suhteita³⁴³. Seuran sisäinen kamppailu jatkui välittömästi Brusiinin erottua, sillä uudeksi päätoimittajaksi valittiin SKP:hen lukeutuva Kaisu-Mirjami Rydberg. Erityisesti Into Ahonen toi julki näkemyksensä päätoimittajan epä-

³⁴⁰ Valpo II, amp II, E4, ko 16, 2 mappi (nimetön), ilm. n:o 1534, 17.8.1948. Koskee SN-seuran pääsihteeriehdokas Valto Kallamaata.

³⁴¹ Haataja 1997, 286-287.

³⁴² SN-seuran puhemiehien pk. 23.9.1948, 3§. SNSA. KA.

³⁴³ HS 25.9.1948, pk. SN-seuran kriisi.

onnistuneesta valinnasta, johon Ahosen mukaan tuli valita joku muu kuin kommunisti.³⁴⁴

Brusiinin tapauksen nostattaessa jonkinlaisen poliittisen sensaation koki SN-seuran johto olevansa hyökkäysten kohteena. Seuran helsinkiläinen Kallion I. osasto antoi Työkansan Sanomille julkilausuman, jossa se totesi sanomalehdistön luovan julkisuudessa vääristelevää kuvaa siitä, että seurassa olisi poliittisia erimielisyyksiä³⁴⁵. Samalla seuran toiminta suuntautui keväiseen tapaan lisääntyvissä määrin ulkopoliittisiin suhdanteisiin ja neuvostovastaisuuden esittämiseen. Kansanedustajan roolissa Sylvi-Kyllikki Kilpi totesi eduskunnassa 5. lokakuuta, että Fagerholmin hallituksen asettaminen oli heikentänyt sodan jälkeen rakennettua luottamusta Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Hän korosti kuinka poliittiset suhdanteet vaikuttivat heikkenevästi paitsi taloussuhteisiin, niin myös kulttuurisuhteisiin.³⁴⁶

Neuvostovastaisuuden esittämisestä seura-aktiivit saivat selvät ohjeet pääsihteeri Toivo Karvoselta, joka lähetti eri puolille 22-kohtaisen kirjeen siitä, miten neuvostovastainen propaganda on torjuttava. Ohjeissa esitettiin seurattavan sitä, miten Neuvostoliittoa häpäisevät, suunnitelmallisesti esiintyvät kysymykset on seuran tilaisuuksissa torjuttava. Kirjeen mukaan kysymykset pohjautuvat kuulopuheisiin tai esitetään "kansa puhuu" -sävyyn ja koskevat mm. demokratian ja diktatuurin suhdetta, olematonta monipuoluejärjestelmää, Neuvostoliiton sodankäyntiä "siinä mielessä, että valtio korostaa rauhantahtoisuuttaan" tai sitä, miksi työmies ei voi vaihtaa työpaikkaa. Kysymysten esiintymisen parhaaksi torjuntakeinoksi esitettiin puheajan rajoittamista, mutta samalla ohjeet antavat selvät vastausvaihtoehdot aina tsaarin hallituksen syrjäyttämisestä kansantahtoon ja Neuvostoliiton demokratian korostamiseen siten, että vaaleissa mukana ovat kommunistipuolueen lisäksi nuorisoliitot, ammatilliset järjestöt ja kulttuurijärjestöt.³⁴⁷

Neuvostovastaisuuden esittämisessä SN-seura aloitti sanomalehtien, kirjallisuuden ja muiden julkisten tiedotteiden rekisteröinnin omaan arkistoonsa, jonne vuoden 1948 aikana kerättiin

³⁴⁴ Kalemaa 1992, 290-291.

³⁴⁵ Työkansan Sanomat 3.10.1948, SN-seuran työn vahingoittaminen vääristellyillä lehtikirjoituksilla.

³⁴⁶ Kinnunen 1995, 103.

³⁴⁷ SN-seura, neuvostovastaiset kirjoitukset; Kuinka neuvostovastainen propaganda on torjuttava (päiväämätön kiertokirje). SNSA. KA.

varsinkin sanomalehdistä artikkeleita sekä neuvostovastaisista kirjoituksista että päinvastaisista, neuvostovastaisuuden tukahduttamista korostavia artikkeleita.³⁴⁸ Eräänlaisena perusteluna neuvostovastaisuuden esittämisessä oli se, että SN-seura koki kaiken neuvostokritiikin ulkomailta saapuvaksi propagandaksi ja kuten Toivo Karvonen loppuvuodesta 1949 totesi, olivat hänen mielestään kaiken neuvostovastaisuuden taustalla anglo-amerikkalaisen imperialismin lisäksi suomalainen kapitalismi sekä fasismi.³⁴⁹

Paitsi syytösten ja suoranaisten valheiden esittämisessä SN-seura toimi myös käytännössä vuoden 1949 aikana neuvostovastaisiksi kokemiaan piirejä vastaan. Omalle toiminnalle suurena voittona koettiin YYA-sopimus, jonka nähtiin sekä vakauttavan maan kansalliset olot rauhanomaisuudessaan että mahdollistavan Suomen talouspoliittisen toiminnan siinä mielessä, että "Atlantin liitto uhkasi sitä".³⁵⁰ YYA-sopimuksen ensimmäisen vuosipäivän vietossa näkyi seuran omaksuma linja hyvin selvästi, kuten **Raymond J. Ylitalon** muistelmista ilmenee. Yhdysvaltain suurlähetystössä työskennellyt Ylitalo osallistui 7. huhtikuuta 1949 SN-seuran järjestämään kutsutilaisuuteen todeten, että vaikka paikalla oli maan johtoa aina tasavallan presidentti J.K. Paasikivestä alkaen eduskunnan puhemies Urho Kekkoseen ja useisiin Neuvostoliiton ja kansandemokraattisten maiden edustajiin, ei yhtään Fagerholmin hallituksen ministeriä ollut kutsuttujen joukossa. Sen sijaan paikalla oli useita suomalaisia kommunisteja ja näiden kannattajia. Ylitalon mukaan tapahtunut oli yksinomaan SN-seuran syytä, eivätkä venäläiset olleet hallituksen ohittamisen takana. Osasyynsä saattoi tosin olla se, että Neuvostoliiton lähettiläs oli juhlaa edeltävänä päivänä pitänyt vastaanoton, jossa mukana oli osa hallituksen keskeisistä jäsenistä.³⁵¹

Seuran kutsutilaisuudessa entinen pääministeri, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen Mauno

³⁴⁸ SN-seura, neuvostovastaiset kirjoitukset. Esimerkkinä syksyisistä kirjoituksista esitettäköön kansandemokraattisen Hämeen Yhteistyön artikkeli 17.9.1948; Eikö mitään sulkua Neuvostoliiton vastaiselle kiihoitukselle maassamme? Artikkelin mukaan pääkaupunkiseudun porvarilliset ja sosialidemokraattiset lehtimiehet ovat asettuneet kylmän sodan osalta länsimaisten sodanlietsojien puolelle. SNSA. KA.

³⁴⁹ SN-seura, neuvostovastaiset kirjoitukset, tiedote vuodelta 1949; Neuvostovastaisen propagandan muodoista Suomessa (päiväämätön). SNSA. KA.

³⁵⁰ SN-seuran kirjeenvaihto, kiertokirjeet; kiertokirje n:o 11b 5.3.1949, YYA-sopimus on SN-seuran päämäärille suunnaton voitto. SNSA. KA.

³⁵¹ Ylitalo 1979, 171-172.

Pekkala piti Neuvostoliittoa puoltavan puheen, jossa hän totesi YYA-sopimuksen sitovan suomalaisia; "emme ole puolueettomia. Olemme Neuvostoliiton puolella, jos sitä vastaan hyökätään". Sanavalinta ei ollut paras mahdollinen, sillä se sai aikaan väitteitä siitä, että Suomi on sodassa, mikäli Neuvostoliittoon hyökätään.³⁵² Puhe ja koko tapahtuma antoivat silti viitteitä siitä, kenen puolella SN-seura on kylmän sodan melskeissä. Tästä huolimatta seura pyrki koko ajan ulkopoliittisen paineen alaisena myös vakuuttamaan kansalaisia seuran kulttuurisesta luonteesta. Ongelmana oli kansalaisten jatkuva penseä suhtautuminen ystävyyspolitiikkaan, joka leimahti sisäpoliittisiin ristiriitoihin kesällä 1949.

Kyse oli elokuisesta Kemin satamalakosta, johon seuran Kemin piirijärjestö onnistui sotkemaan koko seuran vuokraamalla kaiutinauton lakkolaisille. Sisäpoliittisissa merkeissä seuran vastustajat leimasivat SN-seuran osalliseksi lakkoon, josta pääsihteeri Toivo Karvonen joutui selittelemään asioiden kulkua keskusjohtokunnalle. Hänen mukaansa auto oli jäänyt kokouspaikalle neuvottelujen päätyttyä, eikä ollut seurannut kokouksen jälkeen syntynyttä mielenosoituskulkuetta. Keskusjohtokunta päätyi siihen tulokseen, ettei SN-seura ole tehnyt itseään väitetyksi mihinkään rikkomuksiin.³⁵³

Huhupuheiden johdosta SN-seurassa jouduttiin vielä marraskuisessa edustajakokouksessa selvittämään seuran roolia Kemin lakossa sekä yleensäkin seuratoiminnan suuntautumista ja toiminnan poliittista puolta. Selvittely liittyi osaltaan SN-seuraa vuosia leimanneisiin käsitteisiin seuran kommunistisuudesta. Toivo Karvosen mukaan SN-seura saa lainata ja vuokrata välineitään varsinkin niille järjestöille, jotka ovat seuran jäseniä. Kemissä auton ja äänilaitteiden vuokraaja oli SAK:n paikallisosasto, joka oli SN-seuran järjestöjäsen. Kommunistiväitteisiin Karvonen puolestaan totesi, että jos seuran jäsenistö on kommunisteja, niin se ei tee koko seurasta kommunistista. Osoituksena tästä Karvonen nimesi seuran keskusjohtokunnan, jossa vain kolmasosa oli poliittisilta näkemyksiltään SKP:n jäseniä. Karvosen mukaan seura ja sen toiminta on tavallaan kyllä poliittista, mutta vain ulkopoliittista ja sitäkin vain siinä mielessä, että "meidän seurastamme oikeastaan kuvastuu, miten Suomen kansa suhtautuu Neuvostoliittoon".³⁵⁴

³⁵² Ylitalo 1979, 172-173.

³⁵³ SN-seuran keskusjohtokunnan pk. 29.8.1949, 4§. SNSA. KA.

³⁵⁴ SN-seuran III edustajakokouksen pikakirjoitettu pk. 24-27.11.1949, pääsihteeri Toivo Karvosen puheet, 38-41, 100. SNSA. KA.

Valtiovallan osalta SN-seuran toiminta koettiin kiusalliseksi, josta selvin osoitus seuralaisten omasta näkökulmasta oli eduskunnan ja erityisesti Fagerholmin hallituksen vihamielisyys toimintaa ja seuran avustuksia kohtaan. Rahaa SN-seura anoi erityisesti kasvavan kulttuuri-vaihdon hoitamiseen. Sitä ei tippunut, eikä toisaalta kansalaisten epäluuloista suhtautumista saatu muuttumaan miksikään. Myös Neuvostoliitossa havainnoitiin tapahtunutta, sillä maan hallitus teki suomalaisille huomautuksia neuvostovihamielisestä propagandasta Suomessa. Kiristynyt ilmapiiri vaikutti myös maiden välisiin kauppaneuvotteluihin, jotka marraskuussa 1949 olivat jäässä.³⁵⁵

Joku sentään tuntui olevan aidosti huolissaan maiden välisistä suhteista ja äärivasemmiston dominointipyrkimyksistä suhteiden hoitamisessa. Henkilö oli Urho Kekkonen, joka selvitteli SN-seuran asemaa seuran järjestämässä välirauhansopimuksen vuosipäivän juhlassa syksyllä 1949 Helsingin yliopistolla. Kekkosen mukaan seuran kannatus oli huomattavasti vähentynyt. Syyksi Kekkonen näki "sen yleisen harhakäsityksen, että neuvostosuhteiden luottamuksellisen yhteistyön edistäminen merkitsisi kommunismin tukemista Suomessa". Kekkonen vaati SN-seuraa pysymään vain omilla alueillaan ja pitämään erillään politiikan ja ystävyysseuran roolit. Samalla hän korosti luottamuksellisten suhteiden rakentamista maiden välille, "joka on erittäin tärkeää, ja jonka tulee olla kaikkien kansalaispiirien hyväksymää". Omalta osaltaan Kekkonen oli näyttänyt läpi vuoden 1949 hyvää esimerkkiä, sillä hän otti muutaman vuoden tauon jälkeen jälleen aktiivisesti osaa SN-seuran keskusjohtokunnan kokouksiin.³⁵⁶

Kekkosen puheet ja aktiivisuus olivat syksyllä liitettävissä kaikessa luottamushakuisuudessaan myös presidentinvaalikampanjaan, jota käytiin jo täysillä. Tästä huolimatta huolestuneisuuden osoitus oli otettava todellisenä, sillä kylmän sodan vaikutuksia ei missään nimessä maan johto halunnut Suomeen. Ei liioin SN-seura, jonka poliittinen toiminta YYA-sopimuksen jälkeisenä aikana viittaa pikemminkin hallituskritiikin esittämiseen kuin varsinaiseen neuvostovastaisuuteen, joka tosin oli loistava ase seuran esittämälle propagandalle. Ulkopoliittisesti epäilyksenalaiseksi esitetty maan hallitus nähtiin kaiken vastenmielisyyden yhteisenä tekijänä myös SKP:ssa, jonka voi lähteistön avulla todeta toimineen jatkuvasti omien etupyrkimystensä mukaisesti. SN-seuran toiminnalle kommunistien läheisyydestä oli

³⁵⁵ Kalemaa 1992, 288; Kinnunen 1995, 101-102, 104-105.

³⁵⁶ Urho Kekkosen juhlapuhe SN-seuran tilaisuudessa 18.9.1949, 8-9, 3/6 puheet. TPA; Suomi 1988, 417.

selvää haittaa, aiheuttaen vain sisäisiä ongelmia, jotka kiihtyivät kylmän sodan edetessä.

4.1.2. UUSI YSTÄVYYSJÄRJESTÖ VAI VAIKUTUSVALLAN LAAJENTAMINEN?

SN-seuran toimintaa tarkkailtiin hyvinkin läheisesti niissä piireissä, jotka joutuivat joko seuran tarkkailun ja syytösten alaiseksi tai jotka muuten olivat kyllästyneet kommunisteja "liehakoivaan" seuraan. Osittain seuravastainen kritiikki nousi kaiken sen toiminnan ulkopuolelta, missä SN-seura oli mukana, mutta myös seuran sisäinen oppositio nosti päätään kylmän sodan alkuvaiheissa. Jo YYA-sopimuksen aikana, ja sitä edeltävästä ajasta puhumattakaan, nousi varsinkin sosialidemokraattien riveistä selkeitä seuravastaisia mielipiteitä. Negatiivisen suhtautumisen taustalla vaikuttivat sisäpoliittiset linjavedot, sillä sosialidemokraatit kokivat seuran ja kommunistien läheisen suhteen ongelmalliseksi poliittisille pyrkimyksilleen. Uhka ei välttämättä koskenut edes seuran toimintatavoitteita, sillä jo vuonna 1946 oli SDP:n piirissä puollettu hyviä neuvostosuhteita. Kyse oli sen sijaan entistä enemmän ideologisista eroista ja yhteiskuntarauhan säilyttämisestä, jossa SN-seuran koettiin olevan automaattisesti kommunistien tavoitteiden takana.

SDP:ssa negaatioille oman lisänsä antoi seuran toiminta YYA-sopimuksen solmintavaiheessa, johon sekoitettiin samanaikaisesti keväiset vallankaappaushuhut. Näiltä osin sosialidemokraattien tiedotusjaosto tarkkaili sivulta päin puolustusliittosopimuksen, kuten sopimusta SDP:ssa nimitettiin, liittymistä yleismaailmallisiin tapahtumiin. Huhtikuussa 1948 huolenaihetta antoivat sopimukseen liittyvät kommunistien vaatimukset saada Suomeen samanlainen sopimus kuin Romaniassa ja Unkarissa oli solmittu, joissa sotilaalliset näkökohdat olivat korostetusti esillä. SDP:ssa huomioitiin erityisesti se, että SKP:n, SKDL:n ja SAK:n lisäksi "rumpua oli lyömässä" sopimuksen puolesta SN-seura.³⁵⁷ Ongelmalliseksi SN-seuran osuus valtiollisessa politiikassa nousi kuitenkin vasta Fagerholmin hallituksen nimittämisen jälkeen, sillä SDP:n ja hallituspolitiikan leimaaminen neuvostovastaiseksi ei mairitellut sosialidemokraatteja.. Pahana lisänä tulivat vielä venäläisten omat asenteet, sillä ääriivasemmiston valitusten kuuntelu oli eittämättä vaikuttamassa Neuvostoliiton lähettilään poistumiseen Suomessa syksyllä 1949.

³⁵⁷ SDP:n T-osaston arkisto, tiedotuksia 1948, tiedotus 14.4.1948: Puolustusliittosopimus. TA.

Järin suurella mielenkiinnolla SN-seuran tilannetta ei katsonut myöskään puheenjohtaja Sylvi-Kyllikki Kilpi, joka alkoi saada tarpeekseen seuran kommunistijäsenten vehkeilystä oman selkänsä takana. Vakauttaakseen seuratoiminnan laajapohjaisemmaksi pyysi Kilpi lokakuussa 1948 luokseen opetusministeri R.H. Oittisen, vuorineuvos Heikki Huhtamäen, yli-insinööri Ilmari Harkin ja insinööri Carl Enckellin keskustelemaan sivistyneistön saamisesta mukaan SN-seuraan. Kaikki lupasivat tukensa ja Oittinen hoitaa suhteet sosialidemokraattien kanssa kuntoon. Toisin kuitenkin kävi, sillä seuran keskusjohtokuntaan ei vuoden 1948 aikana vallittu uusia sivistyneistöön lukeutuvia jäseniä. Keskustelujen osalta suurin ongelma oli, että ne valuivat julkisuuteen sosialidemokraattien ottaessa kielteisen kannan "kommunistisen ja herpaantuneen" seuran toimintaan.³⁵⁸

Sylvi-Kyllikki Kilpi vetosi asian julkitulon jälkeen uudestaan porvaristoon ja sosialidemokraatteihin sanomalehdistön kautta, ottaen esille seuran merkityksen neuvostosuhteiden rakentajana siinä mielessä, että seuran kautta on mahdollisuus näyttää koko maailmalle, ettei Suomi ole eksymässä sotaseikkailujen tielle. Yritys laajentaa seurapohjaa oli hyvin luonnollinen teko, koska ilmassa oli selvää seuravastaisuutta. Tuskin Kilpi itsekään tiesi kuinka pitkälle osa oli jo hakeutunut, sillä lokakuuisista keskustelukumppaneista Heikki Huhtamäki oli jo kesäkuussa yhdessä SN-seuran perustajajäseniin lukeutuvan S.A. Hariman kanssa valittu presidentti Paasikivelle SN-seuran epäonnistumista. Kaksikon mukaan seura ei saa koko kansan tukea taakseen ja syynä todettiin olevan seuran rooli kommunistien apuelimenä. Samalla nousi esille ajatus porvareiden mukanaolosta täysin uudessa järjestössä, joka voitaisiin rakentaa samalle pohjalle kuin SN-seura, mutta siten, että porvarilliset piirit saataisiin mukaan. Paasikiven vastaus oli hyvin yksiselitteinen; uutta järjestöä ei tarvita, vaan ensin katsotaan miten asiat kehittyvät.³⁵⁹ Paasikiven ratkaisun takana oli vast'ikään solmittu YYA-sopimus, jonka arvovaltaa ei missään nimessä ollut syytä kyseenalaistaa minkäänlaisella järjestöllä, joka saattaisi leimata ystävyyspolitiikan kaksinaamaiseksi ja länsimieliseksi toiminnaksi.

Länsimielisyyttä löytyi kuitenkin muilta tahoilta, sillä Suomen Ulkomaankauppaliiton toimitusjohtajana ja seuratoiminnan alkuvaiheissa vuonna 1944 mukana ollut Jaakko Kahma

³⁵⁸ Viitala 1970, 71-72; Kalemaa 1992, 286-287 - vaikka Kalemaa puhuu insinööri Carl Enckellistä, on todennäköisempää, että oikea Enckell olisi insinööri Albert R. Enckell, joka toimi SN-seuran keskusjohtokunnassa vuosina 1946-1964.

³⁵⁹ Paasikiven päiväkirjat I 1985, 624; Kalemaa 1992, 286-287.

suunnitteli kesällä 1949 amerikkalaista kommunismin vastaista "kulttuuri-offensiivia". Kahma oli vakuuttunut siitä, että neuvostopropaganda oli varsin menestyksellistä Suomessa ja ainoastaan "länsimaistaminen" saaattaisi kääntää Suomen keskiluokan kansallistamista vastaan.³⁶⁰ Suunnitelmiansa myötä Kahma oli selvästi kääntänyt takkiaan, joskin linja saattoi olla täysin sama kuin vuonna 1944, korostuen nyt vain kommunisminvastaisuutena.

Länsimaisen suhtautumisen estämiseksi työskenteli sen sijaan SKP myös SN-seuran suhteen, sillä puolueen poliittisessa jaostossa helmikuussa 1949 Toivo Karvonen totesi seurassa olevan paljon poliittisesti heikkoja piirisihteereitä. Karvonen toivoi näille joko poliittista koulutusta tai uusia kaadereita piirisihteereiden virkoja hoitamaan. Ville Pessi ei nähnyt mitään ongelmaa siinä, että jompikumpi Karvosen esityksistä toteutettaisiin, mutta Karvonen täydensi vielä sitä, pitäisikö seuran olla työväenjärjestö vai kulttuurijärjestö. Mauri Ryömän mukaan kulttuurisuhteiden huippukohta oli ohitettu jo aikoja sitten. Ryömän mukaan "meidän SN-seuramme on sentään vähemmän poliittinen kuin monen muun maan". Loppujen lopuksi pöytäkirjaan merkittiin entistä tärkeämmäksi se, että seuran johto saataisiin entistä poliittisemmäksi ja se pitäisi entistä enemmän yhteyksiä puolueen kaaderijaostoon.³⁶¹ SKP-johdon mielipiteet sotivat kieltämättä muiden SN-seuralaisten mielipiteitä, mutta samalla ne osoittivat mistä päin poliittisia tuulia haluttiin haistella. SKP:n toimintaan oli myös omat syynsä, sillä varsinaisia esikuvia oli nähty vierailuilla kansandemokraattisiin maihin. Kuten **Veli-Pekka Leppänen** on todennut, eli koko SKP:n poliittinen jaosto kuvitteellisessa kansandemokratiassa.³⁶² Sen johdosta haluttiin toiminnan painopistettä kääntää yhä luotettavampien henkilöiden haltuun ja saada varmistettua oma tontti ystävyysuhteissa. Paras osoitus tästä oli hallituksen täydellinen sivuuttaminen YYA-sopimuksen 1-vuotisjuhlissa. Tapahtuneen johdosta voi todeta välien SDP:hen katkenneen, johon SKP:lla oli ilmeisesti suurin osuus.

SKP:lla oli myös omat huolenaiheensa ystävyyspolitiikassa, sillä yhtäaikaaisesti Kemin lakkoilun kanssa poliittisessa jaostossa todettiin huolestuneesti porvareiden hankkeista perustaa uusi porvarillinen SN-seura. Asian esitellyt Karvonen totesi hankkeen tavoitteena olevan "sivistyneistön eristämisen meidän (SKP:n) piiristämme". Karvosen mukaan SN-seura ei sit-

³⁶⁰ Hanhimäki 1996, 71.

³⁶¹ SKP:n poliittisen jaoston pk. 25.2.1949, 3-5, 5§, SN-seuran vuosikokous. Ka.

³⁶² Leppänen 1994, 595-596.

tenkään voi olla kulttuurijärjestö, vaan tehtävänä on kaikkien suhteiden parantaminen Neuvostoliittoon. Lausuman myötä Karvonen toi eittämättä esille juuri ne näkemykset, jotka kommunistien mielissä olivat vaikuttaneet välirauhansopimuksesta lähtien. Kokous päätti myös sen, että uuden seuran perustamismahdollisuuksia koetetaan kaikin keinoin ehkäistä ja samalla mietittiin, tosin tuloksetta, miten SN-seuraa voisi käyttää sosialidemokraatteja vastaan.³⁶³

Uudesta seurahankkeesta ei ole viitteitä, mutta Kemin tapahtumien yhteydessä ne ilmeisesti olivat osasyynä SN-seuraa vastaan nostettuihin syytöksiin seuran osallistumisesta sisäpolitiikkaan. Varovaisuutta ne kieltämättä lisäsivät SKP:nkin toimintaan SN-seurassa, sillä seuran asioita ei käsitelty vähään aikaan poliittisesti. Sen sijaan sosialidemokraattien piireissä seuratoiminta nostettiin esille syksyllä 1949 Sylvi-Kyllikki Kilven pyytäessä sosialidemokraatteja mukaan seuraan. Marraskuussa SDP:n puoluesihteeri Väinö Leskinen oli valmis esittämään myös SDP:n puoluetoimikunnalle seuran ja puolueen välisten neuvottelujen saldoa, todeten että SN-seuran taholta häneltä oli tiedusteltu ministeri R.H. Oittisen, kouluneuvos Arvi Hautamäen ja johtaja Olavi Suvannon osallistumista seuran johtokuntaan. Leskisen mukaan seuran taholta nämä henkilöt oltaisiin valmiita valitsemaan, mutta samalla hän ilmoitti näiden henkilöiden saavan itse päättää osallistumisestaan, koska hän henkilökohtaisesti ilmoitti näkevänsä "seuran toiminnan olevan epätyytyttävällä pohjalla". Lopulta puoluetoimikunta antoi yksimielisesti varautuneen tukensa SDP:n edustajien osanotolle.³⁶⁴ Päätökseen vaikutti todennäköisesti se, että puolue pyrki poistamaan osaltaan niitä epäluuloja, joita se oli kokenut hallituspolitiikkansa taipaleilla.

Suoranaisia neuvostosympatioita ei silti SDP:ssä esiintynyt, vaikka ystävyyspolitiikan todettiin osaltaan liennyttävän seuran ja SDP:n suhteita. Selvät merkit sympatioiden puutteesta ilmenevät Väinö Leskisen omista asiakirjoista, joista löytyy kaavio SN-seuran suhteesta sekä SKP:n että Stalinin välisessä oletetussa vuorovaikutuksessa (Liite 3)³⁶⁵. Arvostelun vapautta

³⁶³ SKP:n poliittisen jaoston pk. 5.8.1949, 1-2. Ka.

³⁶⁴ SDP:n puoluetoimikunnan pk. 24.11.1949, 96, 10§, Suomi-Neuvostoliitto-seura. TA.

³⁶⁵ Väinö Leskisen kokoelma, kansio 1, sekalaisia muistioita. TA - Kaavion varsinaisesta valmistumisajankohdasta ei tekijällä ole muuta mahdollisuutta kuin esittää arvailuja. Selvää on ainoastaan se, että kaavio on tehty loppuvuoden 1947 jälkeen, koska siinä on mainittu kommunistinen yhteistyöliike Kominform. Toisaalta sosialidemokraatteja tuskin kiinnosti tässä laajuudessa Suomessa toteutettava sotilasvakoilu,

kuva osaltaan myös se, että puolueen tiedotusjaostossa laadittiin seuran keskusjohtokunnan poliittisesta rakenteesta oma kaavio, jossa SN-seuran johtoon valittujen sosialidemokraattien Oittisen, Hautamäen ja Suvannon lisäksi SDP-läisiä oli vielä ministeri Onni Peltonen, mutta muut esitettiin mitä epämääräisimmin käsittein; jako oli periaatteessa muotoiltu kahtia, joko kommunisteihin tai porvareihin, mutta tämän lisäksi oli esitetty omia tulkintoja. Niiden mukaan seuran puheenjohtaja oli kommunisti ja porvareista mm. Into Ahonen ja Urho Kekkonen olivat kommunisteja myötäileviä. Poliittisesti horjahtelevaksi mainittiin Åke Gartz ja poliittisesti pyöreiksi pääjohtaja Sakari Tuomioja sekä pääjohtaja Ralf Törngren.³⁶⁶

Ainakin Kekkoseen liittyvät tulkinnat on luettavissa jo presidentinvaalikamppailuun, sillä tiedotusjaosto jakoi samanaikaisesti omille puoluetoimitsijoilleen ohjeita Kekkosen presidenttiehdokkuuden leimaamisesta. Ohjeissa Kekkosen todettiin toimineen vuodesta 1944 "kansandemokraattisen" suuntauksen kärkimiehenä, jonka johdosta SN-seurakin oli saanut riveihinsä toimeliaan taistelijan. Samalla tiedotusjaosto ilmoitti, että Kekkosen aktiivisuudesta johtuen SN-seura tukee tätä vaaleissa.³⁶⁷

Myös porvarillisissa puolueissa suhtautuminen SN-seuraan oli hyvin varovaista tai suoranaisesti hyökkäävää. Lähteistä käsin maalaisliitossa ei vuosina 1948-1949 hyökätty SN-seuraa vastaan, mutta silti Ilkassa syksyllä 1949 nimimerkillä "Karhuvainion Esa" kirjoitellut lehden päätoimittaja Artturi Leinonen kritisoi vahvasti SN-seuran kommunistista luonnetta todeten muutamien porvareiden eksyneen ikään kuin silmänlumeeksi osastojen johtokuntiin. Muuten kirjoitus korostaa seuran toiminnan olevan täysin äärivasemmiston linjoilla. Samansuuntainen asenne tuli esille ruotsalaisissa piireissä, joista marraskuun lopussa 1949 presidentti Paasikivelle raportoi Max Sergelius. Sergeliuksen mukaan myös ruotsalaiset pitivät seuraa kommunistisena, vaikka jotkut kielivähemmistön edustajat olivatkin hyvin aktiivisesti mukana SN-seurassa. Paasikiven neuvona oli vanha tuttu; pysytään seurassa ja katsotaan asioiden kehittymistä.³⁶⁸

ellei puolue olisi ollut hallitusvastuussa. Näiden perusteiden johdosta on syytä olettaa kaavion kuuluvan vuosiin 1948-1949 ja kylmän sodan ensiaskeliin.

³⁶⁶ SDP:n T-osaston arkisto, tiedotuksia 1949, 29.11.1949; SNS:n johto. TA.

³⁶⁷ SDP:n T-osaston arkisto, tiedotuksia 1949, 28.11.1949, 7-9; Puoluetoimitsijoille (Koskee Maalaisliiton vaaliohjeita Kekkosen presidenttiehdokkuudesta). TA.

³⁶⁸ Ilkka 27.9 1949 Karhuvainion Esa: SN-seurasta; Paasikiven päiväkirjat II 1986, 55.

Muiden piirien hiljaisuus saattoi merkitä sinänsäkin kielteistä suhtautumista SN-seuraan. Julkisuuteen tuli vielä joulukuussa Vapaan Sanan kertomana kokoomusedustajien esittämä väite siitä, että SN-seura oli poliittisesti johdettu järjestö.³⁶⁹ Kielteistä suhtautuminen oli varsinkin siinä suhteessa, että kommunistien toimintaa vastustaneet näkemykset olivat esillä jo seura-johdossakin. Ilmeisesti juuri puheenjohtajatasolta oli lähtöisin SN-seuran toteutunut keskusjohtokunnan laajennus, joka ajallisesti sopi hyvin yhteen Kemin tapahtumien liennytykseen ja SKP:n pelkoon uudesta, porvarillisesta ystävyysseurasta. Samalla tavoin seuran laajennus sopi SDP:lle, joka halusi vähentää puolueeseen kohdistunutta kritiikkiä ja tuskin porvareillakaan oli mitään seuran laajennusta vastaan. Länsimainen vaikutus silti jylläsi suomalaisessa politiikassa vuodenvaihteessa 1949-1950. Tarvittiin uusi hallitus ja siihen uusi johto, ettei poliittinen toiminta suistaisi maata välirikoon itänaapurin kanssa. Tätä toivottiin myös SN-seuran riveissä.

4.2. RAUHAN JA PUOLUEETTOMUUDEN RAJAMAILLA

Presidentti Paasikivi nimitti 17. maaliskuuta 1950 Kekkosen hallituksen. Edeltäjänsä mukaisesti hallitus oli vähemmistöhallitus ja mukana oli pääpuolue maalaisliiton lisäksi kaksi edustajaa RKP:sta ja kaksi edistyspuolueesta. Edeltävän hallituksen sosialidemokraatit, joiden aikana ulkopoliittiset välit Neuvostoliiton suuntaan olivat heikentyneet, oli syrjäytetty täydellisesti. Ratkaisu SDP:n syrjäyttämiseksi oli ilmeisen tietoinen ja tarkoituksenmukainen, sillä Kekkonen luonnehti hallitustavoitteitaan Eero A. Wuorelle seuraavasti;

*"... mutta minulla on ollut se naiivi käsitys, että tämä (hallitus) kuusine Suomi-Neuvostoliitto-Seuran jäsenineen, viisine rauhanopposition miehineen ja neljine Pekkalan hallituksen jäsenineen olisi parempi kuin Fagerholmin hallitus siinä (ulkopoliittisessa) suhteessa".*³⁷⁰

Kirjeensä mukaisesti Kekkonen kertoi omat poliittiset tavoitteensa sekä sen, että SN-seuran toiminta oli hyvin merkittävä osa hallituksen politiikassa. Tähän vaikutti tietysti määrin

³⁶⁹ Vapaa Sana 13.12.1949, Oikeiston provokatoorinen hyökkäys Sirola-opistoa ja SNS:aa vastaan.

³⁷⁰ Suomi 1988, 467-468 - SN-seuran keskusjohtokunnassa istuivat Kekkonen, Gartz, Törngren, Sakari Tuomioja, Vihtori Vesterinen ja Lennart Heljas.

myös venäläinen protokolla, jossa seurattiin kansandemokraattista tapaa valtiovierailujen toteutuessa. Kansandemokraattisten maiden edustajien ja Neuvostoliiton välisissä kohtaamisissa ystävyysseuran puheenjohtaja noteerattiin arvojärjestyksessä aina tavallisia ministereita korkeammalle. Toisaalta venäläiset yliarvioivat tässä mielessä ystävyysseurojen poliittisen painoarvon ainakin SN-seuran osalta liian korkealle, mutta hallituspoliitikkojen mahdolliset vierailut antoivat myös tässä suhteessa hyvän kuvan hallituksen luottamushakuisuudesta. Silti käytännössä protokollan mukaisiin järjestelyihin ei turvauduttu todennäköisesti ennen vuotta 1953, jolloin SN-seuran puheenjohtaja Kilpi tosiaan "syrjäytti" arvojärjestyksessä silloisen opetusministerin.³⁷¹ SN-seuran keskeinen huomioiminen oli kuitenkin luottamushakuisuuden varmistamisessa hyvä veto Kekkoselta. Se osoitti uudenlaista asioidenhallintaa ja tulosta tuli lähiaikoina, sillä YYA-sopimuksen toisen vuosipäivän viettämisen jälkeen suomalainen valtuuskunta lähti Moskovaan mukanaan SN-seuran edustajat neuvottelemaan maiden välien tiivistämisestä. Lopputuloksena kesäkuussa 1950 solmittiin maiden välille 5-vuotinen kauppasopimus.³⁷²

Jatkuva ulkopoliittisten näkökulmien korostuminen Suomen ja Neuvostoliiton välisten luottamuksellisten suhteiden rakentamisessa inspiroi myös SN-seuraa, jonka toimintaedellytyksiä uuden hallituksen rakenne osaltaan vahvisti. Seuralaisten keskuudessa suhteellisen tuoreessa muistissa olivat lisäksi Kekkosen helmikuiset puheet seuran 5-vuotisjuhlassa, jossa hän oli painottanut välirauhansopimuksen aloittaman luottamuksellisen linjan jatkamista tyyliin "Neuvostoliitolle ei liene elinkysymys, jos se ei saa Suomen kanssa hyviä välejä, mutta meille sillä on selvä merkitys". Puhe oli siinä määrin merkittävä, että SN-seurassa puheen kopiota levitettiin kiertokirjeenä.³⁷³

Kiertokirjeenä etenivät myös pääsihteeri Toivo Karvosen ohjeet neuvostovastaisuuden torjumisesta alkuvuonna 1950. Ohjeissa seuran piirisihteereitä kehoitettiin tarkkailemaan sanomalehtiä ja lähettämään välittömästi lehtileikkeitä seuran tiedotussihteerille. Edelleen kirjeessä kehoitettiin liittämään mahdollinen kirjoittajan nimi mukaan. Ohjeet olivat selkeän poliittiset, sillä Karvosen määräykset materiaalin keräämisestä ulottuivat Neuvostoliittoa parjaavista kir-

³⁷¹ Kalemaa 1992, 293.

³⁷² Ylitalo 1979, 324.

³⁷³ SN-seuran kirjeenvaihto, kiertokirjeet, kiertokirje n:o 10 20.2.1950, SN-seuran 5-vuotisjuhla. SNSA. KA.

jeistä aina SN-seuraan ja kansandemokraatteihin kohdistuviin "hyökkäyksiin", painopisteen ollessa kuitenkin niissä kirjoituksissa, joissa puhutaan "Neuvostoliiton hyökkäysaikeista". Samoin piirisihteereille annettiin tehtäväksi järjestää puheentorjuntatilaisuuksia, joissa oli osoitettava ne valheet, jotka voivat ilmetä taantumuksellisten iltamien ohjelmistossa, opettajien koulutunneilla esittämässä väitteissä, myymälöissä esitetyissä huomautuksissa jne. Kirjeessään Karvonen vielä totesi, että väitteet on tutkittava, ettei tule tehtyä "munauksia".

Ohjeiden mukaisesti Karvonen kehoitti piirisihteereitä tarkkailemaan tilannetta erityisesti vaalien lähetessä, joissa esitetään varmasti "kauhutarinoita". Tavoitteeksi asetettiin myös huhujen alkulähteille pääseminen. Lopuksi Karvonen totesi, että kyse oli "valheentorjunnasta", joka kuitenkin oli vain seuran sisäinen nimitys. Mahdollisissa torjuntatilaisuuksissa oli keksittävä tapahtumille jokin muu nimitys, jos tapahtumat ovat tarpeen.³⁷⁴

SN-seurasta tuli lopullisesti "taistelujärjestö" kylmän sodan rintamille, mutta silti paikallisista valheentorjuntatilaisuuksista ei julkisuuteen päässyt kuin yksi maininta ja sekin kohdistui erään pikkukoulun opettajan puheisiin. Asiaan tarkemmin perehtynyt **Kaisa Kinnunen** on todennut, ettei SN-seuran ensimmäisissä valheidentorjuntakamppailuissa ole kovin olennaista, mitkä "valheet" tai "parjaukset" ovat sittemmin osoittautuneet tosiasioiksi, vaan tärkeämpää on huomata SN-seuran pitäneen esillä suomalaisten velvollisuuksiin ja kansallisiin etuihin kuuluneen puuttumattomuuden korostamisen suhteessa Neuvostoliiton sisäisiin oloihin tai politiikkaan Itä-Euroopassa. Rauhan säilyminen, taloudellinen yhteistyö ja isänmaan vapaus olivat argumentteja, joilla yritettiin vedota laajempiinkin kansanjoukkoihin kuin SN-seuran jäseniin.³⁷⁵

Toisaalta parjausten esittämisellä koetettiin koko ajan vaikuttaa poliittisesti, ei vähiten SN-seuran omaa toimintaa tukien vaan koko kansandemokraattista liikettä, joka vaikutti varsinkin Karvosen taustatekijänä. Kuten SKP:n poliittisessa jaostossa Ville Pessi totesi toukuussa 1950, oli puolueen tarkoitus keskittyä seuran *ohjaamistyöhön*, erityisesti perus- ja piirijärjestöjen osalta, sillä kokonaisuudessaan seuran laajapohjaista toiminta-aluetta ei SKP kyennyt hoitamaan. Hertta Kuusisen mukaan puolueen toiminta oli silti suunnittelematonta,

³⁷⁴ SN-seuran kirjeenvaihto, kiertokirjeet, kiertokirje n:o 11 (päiväämätön ja henkilökohtainen). SNSA. KA.

³⁷⁵ Kinnunen 1995, 112.

edeten kalentereittain SN-seuran keskusjohdon mukaisesti, eikä poliittisesti. Toteamus kertoi kommunistien omat ongelmat seurassa ja samalla sen, että SN-seura kykeni keskusjohtonsa kautta vaikeuttamaan SKP:n poliittisia etupyrkimyksiä. Osittain kokous "syytti" tästä Karvosta, jolla todettiin olevan auktoriteettia, mutta ei vielä kykyä ohjata seuraa poliittisesti. Karvosen oman ajattelun mukaan tilannetta voidaan muuttaa siten, että SKP:ssa SN-seuran asioita hoitaa kolmikko Ryömä-Kuusinen-Karvonen ja vielä tässä järjestyksessä. Ongelmana todettiin vielä se, että osa SKP:n omista jäsenistä suhtautuu seuran työhön kielteisesti. Jotta tilanne muuttuisi parempaan päin, päätti kokous jatkossa valita Karvosen SKP:n poliittiseen jaostoon ja lähettää omia edustajiaan tiivistämään SN-seuran rivejä.

Lopulta jaoston kokouksessa lausuttiin vielä se, että puolueen ja SN-seuran jäsenten ristiriidat ovat pahimmillaan esillä maaseudulla ja todettiin, että puolueen piiri- ja perusjärjestöt ovat osittain laiminlyöneet seuran johtamistyön. Asian merkittävyyttä korosti se, että poliittisen jaoston mukaan kommunistien on oltava aina eturivissä Suomen kansan ja Neuvostoliiton ystävyyden kehittämisessä ja tämän johdosta neuvostovihamielisyyden käsittelyyn on panostettava entistä enemmän myös SN-seuran piirissä.³⁷⁶

Päätösten ja seuratilanteen käsittelyn myötä tuli esille, ettei SKP kyennyt hoitamaan tehtäviään kunnolla omien intressiensä mukaisesti, mutta siitä huolimatta toimintaa pyrittiin tehostamaan. Tehostamisen tarvetta lisäsivät kansandemokraattisten maiden esiinnousevat poliittiset liukumat, joista jo loppusyksyllä 1949 käsiteltiin unkarilaisen Laszlo Rajkin tilannetta. Rajkin tapaus oli osa muiden unkarilaisten Jugoslavian-politiikkaa siinä mielessä, että Rajkin todettiin myötäilevän liikaa kansandemokratioiden politiikan oikeata siipeä eli kyseessä olivat kansandemokratiaita kuohuttaneet sisäiset linjaerot, jotka syöstivät Rajkin lopulta kuolemantuomioon.³⁷⁷ Suomessa tapaus kytki SN-seuran ohjeet neuvostovastaisuuden esittämisestä osittain myös omien rivien tutkimiseen, joihin Karvosen toukokuiset tiedot SKP:lle todennäköisesti liittyivät. SKP:n piireissä ongelma paheni "titolaisuuden" myötä loppuvuodesta 1950, eikä Karvonen osannut pitää ääriivasemmiston sisäisiä ongelmia SN-seuran ulottumattomissa. Selvin osoitus Karvosen omasta toiminnasta löytyy joulukuisesta SNS-lehdestä, jossa hän rohkeasti vaati kansan vihollisia paljastettavaksi ja viittaa Jugosla-

³⁷⁶ SKP:n poliittisen jaoston pk. 25.5.1950, 1-9 sekä liiteosa. Ka.

³⁷⁷ Leppänen 1994, 714-718.

vian politiikan lietsovan vihaa Neuvostoliittoa vastaan.³⁷⁸

"Vihollisia" löytyi, jos ei omista riveistä, niin ainakin sanomalehdistöstä, josta seura keräsi saamiensa ohjeiden mukaan lehtileikkeitä omaan arkistoonsa. Keväällä 1950 neuvostovastaisia kirjoituksia SN-seuran mielestä esittivät ainakin Karjalainen ja Etelä-Suomen Sanomat, joka huhtikuussa totesi palstoillaan "tuskin yksikään maamme sodanjälkeisistä lehdistä on kirjoittanut mitään moitittavaa Neuvostoliitosta, kun taas neuvostolehdistö ja -radio on moitittanut hyvin hyökkäävästi Suomea. Eikö Kekkosen hallitus voisi tehdä jotain, jotta neuvostolehdistö saisi oikeita tietoja Suomesta. Ellei tässä suhteessa saada muutosta muuten niin Suomen Moskovan suurlähetystössä on tehtävä suoranainen suursiivous".³⁷⁹ Myöhemmin lehtileikkeitä kertyi vuodenvaihteen 1950-1951 osalta, jolloin huomiota kiinnitettiin Ilta-Sanomien ja sosialidemokraattisen Kansan Lehden artikkeleihin, joissa todettiin otsikoinnin mukaisesti Pravdan harjoittavan pistinpolitiikkaa sekä Neuvostoliiton hyökänneen Yhdistyneitä Kansakuntia vastaan. Artikkelit oli mainittu SN-seuran kirjeessä, jotka seuran puhemies lähetti eteenpäin presidentti Paasikivelle. Samalla vedottiin, että tämäntyylinen lehtikirjoittelu pitäisi saada loppumaan.³⁸⁰

Paasikiven päiväkirjoihin ei kirjeen johdosta ole ilmennyt reaktioita, mutta sitäkin selvemmin on merkitty SN-seuran johtokunnan jäsenistön käynti helmikuussa 1951 presidentin jututuksilla saman asian johdosta. Tällöin Sylvi-Kyllikki Kilven johdolla esiintynyt lähetystö totesi Suomessa päässeen valloilleen neuvostovihamielisen ja Amerikalle ystävällisen hengen, joka esiintyy filmeissä, avoimissa puheissa ja radiossa. Samalla esitettiin SN-seuran olevan sarron kohteena porvariston osalta. Paasikivi totesi lähetystölle, että Neuvostoliittoa vihaava linja ei luonnollisesti saa esiintyä, mutta toisaalta hän vetosi myös sananvapauteen. Paasikivi kuitenkin lupasi ottaa asian esille hallituksen kanssa ja hän keskusteli asiasta seuraavana päivänä Kekkosen ja Gartzin kanssa. Asia jäi avoimeksi, mutta Paasikiven päiväkirjoista tulee esille, että lähetystön vierailu nousi julkisuuteen porvarilehdissä, saaden negatiivisen vas-

³⁷⁸ SNS-lehti 15.12.1950, Toivo Karvonen: Kansamme viholliset paljastettava.

³⁷⁹ SN-seura, neuvostovastaiset kirjoitukset, Etelä-Suomen Sanomien ja Karjalaisen artikkelit vuodelta 1950, alleviivatut kohdat. SNSA. KA.

³⁸⁰ SN-seuran kirjeenvaihto, kirjeet presidentille (päiväämätön. Ajallisesti sijoittuu alkuvuoteen 1951, sillä Kansan Lehden artikkelin on todettu ilmenneen 10.1.1951). SNSA. KA.

taanoton.³⁸¹

SN-seuran neuvostovastaisuuden paljastukset liittyivät SKP:n toiminnan lisäksi käsityksiin seuran roolista rauhanjärjestönä ja toiminta liittyi useasti Suomen Rauhanpuolustajat r.y:n kampanjoihin, mikä ei miellyttänyt kaikkia keskusjohtokunnan jäseniä.³⁸² Kyse oli "toispuolisen" rauhan korostamisesta, mikä tietysti oli luonnollista Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden hoitamiseen liittyvältä järjestöltä. Lähteiden valossa rauhanrakentamisen ja neuvostovastaisen taistelun huippuvuodeksi nousi vuosi 1951, sillä seura pyrki aktiivisesti vaikuttamaan sekä kansalaisiin että maan johtoon rauhanrakentamisessa ja luottamuksellisten suhteiden kehittämisessä. Päätöksen tästä teki seuran puhemiehistö helmikuussa aloittaessaan valheentorjuntakamppailun. Sen mukaisesti kaikki neuvostovastainen propaganda oli torjuttava ja SNS-lehti aloitti palstoillaan "Valhe valokeilassa" -palstan, jossa käsiteltiin kaikki mahdolliset neuvostovastaiset ilmentymät laidasta laitaan.³⁸³

Paasikivikin kohtasi SN-seuran lähetystön toistamiseen jo huhtikuussa 1951, jolloin lähetystö nosti esille maiden välisen kulttuurisopimuksen solmimisen. Sopimus oli välkkynyt seuralaisten silmissä jo YYA-sopimuksen allekirjoittamisen yhteydessä ja jäänyt lopulta pait-sioon. Paasikivi lupasi kertoa asiasta hallitukselle ja näin tapahtuikin, mutta lopullista tulosta ei syntynyt.³⁸⁴ Samoin kävi SN-seuran puhemiehistön kirjeelle, joka lähetettiin pääministeri Kekkoselle. Kirjeessä vedottiin neuvostovastaisen propagandan ehkäisemiseen, jonka todettiin esiintyvän sosialidemokraattien tiedotusjaoston tiedonannoissa. Kirjeen ohessa seurasi näyttekappaleita tiedotusjaoston salaisista viesteistä, joista kävi ilmi propagandan takana vaikuttaneen englantilaisperäiset informaatiolehtiset. Samalla SN-seuran puhemiehistö painotti sitä, että SDP:n tiedotusjaostossa on mukana useita henkilöitä, jotka istuvat Kekkosen II hallituksessa.³⁸⁵ Kirje oli Kekkosen mielestä kovin paha ja selvästi Neuvostoliittoa parjaava, kuten hän luonnehti Paasikivelle. Lisäongelmia aiheutui siitä, että kirjeen versio oli lähetetty

³⁸¹ Paasikiven päiväkirjat II 1986, 191-193.

³⁸² Kinnunen 1995, 108.

³⁸³ SN-seuran puhemiehistön pk. 15.2.1951, 6§. SNSA. KA; SNS-lehti 23.2.1951, Valhe valokeilassa.

³⁸⁴ Paasikiven päiväkirjat II 1986, 211, 213.

³⁸⁵ SN-seuran puhemiehistön lähettämä kirje pääministeri Kekkoselle 12.4.1951, Poliitiikka 1949-1952, 21/34 Neuvostoliitto-Suomi 1949-1952. TPA.

myös vasemmistolehdistille, jotka julkaisivat sen poliittisessa tarpeenhakuisuudessaan vuoden 1951 vaaleja silmällä pitäen.³⁸⁶

SDP:n sisäinen suhtautuminen ei kuitenkaan nostanut kriisiä maan poliittiseen elämään, vaikka aineksia olisi kyllä ollut, sillä myös neuvostolehdistö käsitteli tapahtunutta. SNS-lehdessä sen sijaan seuran vetoomus tuotiin esille ja ihmeteltiin pääkirjoitustasolla, miksi taantumuksellinen lehdistö on täysin vaiennut paljastuksesta.³⁸⁷ Ilmiannon jälkeen myös SN-seura hiljeni poliittisesti useiksi kuukausiksi, vaikka omalta osaltaan Toivo Karvonen esitti SKP:n poliittisessa jaostossa toukokuussa 1951 rauhan ja ystävyyden -suhteisiin perustuen maataloustuotteiden aktiivisempaa kaupankäyntiä Neuvostoliiton kanssa. Ideana oli viedä suomalaista ylituotantoa itänaapuriin ja saada siten toteutettua lohkeama maalaisliiton talonpoikaistossa.³⁸⁸ Tavoitteen toteutumisesta ei ole esitettävissä minkäänlaisia lähteitä ja muutenkin SN-seura keskittyi keväällä erityisesti etukäteen suunniteltuun jäsenhankintaan. Jäsenistöä oli saatava ensisijaisesti mukaan seuratoiminnan edistämiseen, mutta toisaalta jäsenkampanjan takana saattoivat olla taloudelliset ongelmat, joita on korostanut Sylvi-Kyllikki Kilven elämätarinaa tutkinut **Kalevi Kalemaa**. Lopulta uusia jäseniä saatiin yli 10 000 ja tulosta pidettiin mainiona, sillä jäsenmäärän ilmoitettiin nousseen jälleen 170 000:n.³⁸⁹

Seuran poliittinen hiljaiselo päättyi syyskuussa välirauhansopimuksen vuosipäivän juhlapuheeseen, jolloin asialla oli jälleen seuran pääsihteeri. Tällä kertaa Karvonen käsitteli puheessaan rauhansopimuksen noudattamista, joka hänen mielestään vaati neuvostovastaisuuden johdosta tilanteen tasapainottamista ja rauhoittamista. Puheessa, jonka SNS-lehti julkaisi, Karvonen esitti selvän näkemyksen Suomen kansan tulevaisuudenkuvista;

³⁸⁶ Paasikiven päiväkirjat II 1986, 210. Ks. myös esim. Työkansan Sanomat 13.4.1951, Provokaatiota Neuvostoliittoa vastaan sos.dem.puolueen T-osaston johdolla.

³⁸⁷ SNS-lehti 20.4.1951, pk. Muuan vahingoittamisyritys.

³⁸⁸ SKP:n poliittisen jaoston pk. 16.5.1951, 8, Toivo Karvonen; Suhtautuminen Maalaisliittoon. Ka.

³⁸⁹ SN-seuran toimintasuunnitelma vuodelle 1951. SNSA. KA; Kalemaa 1992, 289. Seuran rahatilanteesta ks. myös Paasikiven päiväkirjat II 1986, 273. Toimintasuunnitelmassa tuotiin myös esille pitkästä ajasta seuran jäsenmäärä, jonka todettiin pudonneen vuoden 1945 172 000:sta vuoden 1948 58 000:n. Näin raju pudotus johdetaan ilmeisesti vain todella toimivien osastojen jäsenmäärän huomioimisesta.

" Välirauhantekoon loppui maamme silloisten johtavien piirien mieleton ja häviöön tuomittu seikkailu natsi-Saksan vasallina. Välirauhantekoon päättyi.. Suomen perustuslain vastainen työväenjärjestöjen poliittinen vaino... joka ehkäisi oikeiden tietojen levittämisen naapurimaastamme Neuvostoliitosta. Näiden laittomien rajoitusten turvin ylläpidettiin... valheiden ja ennakkoluulojen kylvöä Neuvostoliittoa vastaan ja johdettiin Suomen kansaa harhaan ...jos Suomen kansa avoimesti ja päättäväisesti tuomitsee nämä (sodanlietsojien) pyrkimykset, ja pitää kiinni YYA-sopimuksesta, säilytämme vapautemme ja riippumattomuutemme ja pysyvän rauhan maassamme."

Edelleen Karvonen vaati kansalaisrintamaa hankkeen taakse.³⁹⁰ Suvereniteetin varmistamista kylmän sodan keskellä toivoivat myös maan johtavat tasot, joiden keskuudessa haluttiin korostaa maan puolueettomuutta. Kekkonenkin totesi kesän 1951 päätteeksi Suomen suhteiden olevan hyvät lännen suuntaan, eikä itäsuhteissakaan ollut valittamista. Paasikivi sen sijaan pelkäsi Neuvostoliiton osoittautuvan turvallisuusongelmaksi, varsinkin kun hän sai kuulla Korean kriisin lisänneen Neuvostoliiton ja kansandemokratioiden valmiustilan varustelua. Kaksikon omia mielialoja Karvosen puhe ei kohottanut, sillä Paasikivi koki sanamuodot Neuvostoliittoa tukeviksi ja Kekkonen puolestaan epäisänmaallisena.³⁹¹

Tärkeimmäksi poliittiseksi tehtäväksi maan johdolle jäi Neuvostoliiton epäluulojen hälventäminen, erityisesti neuvostovastaiseksi luonnehditun mielialan pitäminen hiljaisena oman kansan keskuudessa, ja rauhanvakuuttaminen itänaapurin suuntaan. Tilanteen kiristyminen ja sen mahdolliset vaikutukset hiljensivat selvästi neuvostovastaisuuden esiintymistä myös Suomessa, kuten Toivo Karvonen antoi ymmärtää selvittäessään SN-seuran valtuustolle ajankohtaista tilannetta. Samalla Karvonen totesi seuran toimintamahdollisuuksien näyttävän entistä myönteisimmiltä, vaikka neuvostovastaisen propagandan suhteen voisi tilannetta vielä Karvosen mukaan parantaa.³⁹²

Karvosen toteamus liittyi ilmeisesti maan johdon toimenpiteisiin, vaikka minkäänlaisia poliittisia ohjeita julkiselle sanalle tuskin oli annettu. Tilanne oli siinä määrin vakava, että hallituspuolueiden keskuudessa kyllä tiedettiin maailmanpolitiikan kehitys ja sen merkitys Suo-

³⁹⁰ SNS-lehti 21.9.1951, Toivo Karvonen: Suomen kansan on itse ratkaistava.

³⁹¹ Paasikiven päiväkirjat II 1996, 233, 235, 237, 243-244; Suomi 1990, 76.

³⁹² Kinnunen 1995, 105.

melle. Lisäksi joulukuussa 1951 Kekkonen kertoi Paasikivelle kuulleensa kahdeltakin taholta siitä, että venäläiset kannattivat Pohjoismaiden puolustusliittoa Tanskan ja Norjan vetämiseksi erilleen NATOsta. Silti epäselväksi jäi halusivatko venäläiset Suomen tekevän jotakin asian edistämiseksi? Sekä Kekkonen että Paasikivi olivat kuitenkin yksimielisiä siitä, että Pohjolaan on saatava suhteellisen suuri neutraali alue, joka on suurvaltojen intressien ulkopuolella.³⁹³

Näissä merkeissä Kekkonen antoi Maakansan julkaista kuuluisan pyjamantaskupuheensa tammikuussa 1952 vedotessaan Suomen puolueettomaan asemaan;

*Rohkenen vakuuttaa, että me suomalaiset kuulumme niihin, jotka kaikesta sydämestään toivovat rauhaa... Jollei yhteisymmärrystä maailmassa voida saavuttaa, on ilmeistä että ns. kylmä sota jatkuu kaikkineen... Uskon, että Neuvostoliitto... tekee kaikkensa sodan estämiseksi. Samoin uskon länsivaltojen tekevän... Maantieteellisistä seikoista johtuu, että tällainen hyökkäys ei voi tapahtua muualta kuin jonkin Suomeen rajoittuvan Skandinavian maan alueen kautta... vallitsevissakin oloissa Suomella on oma tehtävänsä rauhapolitiikan edistämiseksi Pohjois-Euroopassa.*³⁹⁴

Pyjamantaskupuhe merkitsi Suomen ulkopoliittista itseluottamusta ja itsenäisyyden osoitusta, joka otti Suomen asemaa määriteltessään huomioon myös YYA-sopimuksen olemassaolon. **Juhani Suomen** mukaan puheella oli kahtalainen tarkoitus; ensinnäkin sillä pyrittiin hälvettämään kansalaisten levottomuutta ja selventämään Suomen asemaa heille. Mutta toisaalta puheella pyrittiin rauhoittamaan myös äärivasemmistoa. Neuvostoliittolaisille puhe merkitsi puolestaan mahdollisuutta saada Pohjolan yhteinen puolustusliittohanke toteutumaan Suomen aloitteesta tai vähintäänkin puolueettoman alueen muodostumista Neuvostoliiton luoteisrajalle.³⁹⁵

SN-seuran keskuudessa ulkopoliittinen linjanavaus otettiin tyytyväisyydellä vastaan ja SNS-lehti kirjoitti pääministeri Kekkonen puheen rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen huomioidessaan edistävän Suomen ja Neuvostoliiton luottamussuhdetta. Samalla puheen merkitystä

³⁹³ Paasikiven päiväkirjat II 1986, 256-257.

³⁹⁴ Kekkonen 1977, 117-120.

³⁹⁵ Suomi 1990, 160-162.

korostettiin, koska se esitettiin viralliselta taholta ja sen sanoma osuu yhteen "niiden tosiasioiden kanssa, joiden merkittävyyttä SN-seura on jatkuvasti tähdentänyt".³⁹⁶

Osaltaan kansainvälisen tilanteen kärjistymisen onnistui vakauttamaan tilannetta suurestikin SN-seuran osalta, mutta samalla se antoi merkityksensä myös Suomen puolueettomuuspolitiikalle. Tyytyväisyys oli silminnähettävää presidentti Paasikiven ottaessa SN-seuran lähetystön vastaan huhtikuussa 1952. Samalla kun SN-seura huomioi osaltaan merkityksensä Neuvostoliiton ja seuran toiminnan esilletuomisessa sekä seuran osuuden olympiadelegaatioiden vastaanottamisessa, kehui Paasikivi seuran tarmokasta toimintaa huomioiden myös neuvostovastaisuuden vähentymisen ja Neuvostoliiton merkityksen Suomen taloudelliselle kehitykselle. Paasikivi korosti Suomen suvereniteettia, pohjoismaista elämäkatsomusta ja luvaten seuralle valtiovallan tukea totesi, etteivät historiasta johtuvat ongelmat estä yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa.³⁹⁷ SN-seuran tavoitteiden sekä Suomen kansan etujen mukainen ulkopolitiikka sai virallisen vahvistuksen kylmän sodan vasta-aalloista huolimatta. Kansalaisjärjestö oli ottanut todellisen ensiaskeleen hyvien ja luottamuksellisten suhteiden rakentamiseksi.

5. PELON JA TOIVEIDEN YSTÄVYYSSEURA

Lokakuussa 1944 "Suomen ja Neuvostoliiton välisten ystävällisten ja luottamuksellisten suhteiden lujittajaksi sekä taloudellisen ja sivistyksellisen vuorovaikutuksen edistäjäksi" perustettu Suomi-Neuvostoliitto-seura oli vuoteen 1952 tultaessa sivunnut toiminnassaan niin taloudellista-, kulttuurista- kuin yleistäkin poliittista toimintaa kokien sekä nousu- että laskukausia. Seuran saama vastakaiku kansan parissa oli selkeän kaksijakoista, jonka taustatekijöinä vaikuttivat sekä Neuvostoliittoa ihannoivat että kommunismin pelkoon liittyvät historiasta kumpuavat kansanpsykologiset tekijät. Sama linjaus on havaittavissa myöhemmissä tutkimuksissa, joista selkeästi vahvempana suomalaisessa historiankirjoituksessa on esiintynyt hyvämieläinen näkemys "vaaran vuosista", liittäen SN-seuran osaksi suomalaista kommunismia ja kansandemokraattista liikettä. Vastakohta-asetelmaa ei muuttanut myöhempi vassistilaisesta työväenliikkeen historiankirjoitus omiensa SN-seuran omien rivien jat-

³⁹⁶ SNS-lehti 1.2.1952, pk. Rauhanpuhe.

³⁹⁷ Paasikiven päiväkirjat II 1986, 274.

koksi seuran työläispohjaisen kannattajakunnan perusteella. Kansalaisten ja tutkijoiden ve-
teen piirtämä viiva selvittää osaltaan seuran kokonaisluonnetta, joskin kollektiivisena jär-
jestönä toimineen SN-seuran taustalla vaikuttivat henkilöt. Heidän toimintansa muokkasi
seuran suuntaviivoja antaen ystävyyspolitiikalle omat monivivahteiset näkökulmansa valta-
kunnanpolitiikassa.

Suomi-Neuvostoliitto-seuran perustaminen ja tavoitteet

Välirauhansopimuksen allekirjoittamisen jälkeiset ystävyyshankkeet eivät syntyneet sattumal-
ta, vaan kahdella eri taholla syksyllä 1944 suunniteltu Suomen ja Neuvostoliiton välisen
ystävyyseuran perustaminen liittyi Suomen poliittisen aseman muutokseen niin ulkopoliitti-
sen kuin sisäpoliittisen tilanteen osalta. Keskeisenä tekijänä muutoksessa sekä seurahank-
keissa olivat Neuvostoliiton läheisyys ja voittajavallan eduksi luokiteltava Liittoutuneiden
valvontakomissio, joka vaikutti sekä suoraan omilla toimillaan että epäsuorasti pelkällä läs-
näolollaan suomalaisen politiikan uudistumiseen.

Suomessa uuden suunnan toteuttamiseen reagoivat yhtäaikaaisesti sekä ne rauhanoppositioon
luettavat poliitikot että äärimmäinen vasemmisto, jolle Neuvostoliiton läheisyys loi toiveita
maan saattamisesta koko kansan demokraattisia oikeuksia korostavaksi valtioksi. Pohjan
vasemmiston vaatimuksille toivat 1920- ja 1930-luvun poliittiset linjaukset, jotka syrjäyttivät
äärimmäisen vasemmiston politiikan keskipisteestä. Jatkosodan aikaisen rauhanoppositio-
on osalta uuden suunnan korostaminen liittyi lähinnä poliittisen tilanteen ennakoarviointiin ja
pyrkimykseen saada muutettua valtiollisen politiikan suuntaa kohti Suomen ja Neuvostoliiton
rauhanomaisia suhteita. Ensimmäisenä suomalaisista uuden suunnan politiikkaa ajoi
valtioneuvos Paasikivi, joka korosti jo sodan aikana maiden hyvien suhteiden merkitystä.
Taustalla saattoi olla sotaväsytys ja pyrkimys sen johdosta saada edistettyä rauhanomaista
rinnakkaiseloa, mutta varsinaisen merkityksensä asiallisten neuvostosuhteiden esittämisen
suhteen toivat rauhanoppositiolaiset Reinhold Svento ja Urho Kekkonen täydentäessään
valtioneuvos Paasikiven vaatimuksia hyvistä ja ystävällisistä suhteista naapurimaan kanssa.

Pitkälti Paasikiven johdolla rauhanoppositio porvarillis-sosialidemokraattisista piireistä löy-
tyi siinä määrin ystävyyshankkeita kannattavia henkilöitä, että suunnitelmat seuran perusta-
miseksi aloitettiin Suomen Ulkomaankaupanliiton johdon avustuksella. Pyrkimyksenä oli

hävittää Neuvostoliiton epäluuloja niistä poliittisista linjauksista, joiden koettiin johtaneen sotatoimiin. Samalla seurahankkeen taustamiehet toivoivat osaltaan vahvistavan Suomen asemaa suvereenisena valtiona ja luomaan neuvostojohdolle selvän kuvan suomalaisten vapaaehtoisesta poliittisesta muutoksenhalukkuudesta. Osittain rauhanoppositiopohjaisten ystävyyshankkeiden pyrkimyksenä oli myös lieventää odotettua äärivasemmiston radikaalia toimintaa, jolle toimintamahdollisuuden antoivat ne välirauhansopimuksen ehdot, jotka sallivat vasemmiston poliittisen esiintymisen.

Pohjana Paasikiven ja Jaakko Kahman perustaman ryhmän odotuksille oli talvisodan jälkeisen Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran toiminta. Vanha ystävyyseura koettiin aikoinaan radikaalia politiikkaa ajaneena kommunistisena järjestönä ja tästä syystä seuran toimintaan suhtauduttiin kielteisesti valtiiovallan ja poliittisten puolueiden taholta jo vuonna 1940. Odotukset vasemmiston politisoitumisesta kävivät toteen jo lokakuun alussa 1944, jolloin vanhan ystävyyseuran keskeiset johtohenkilöt saivat kuulla poliittisen paineen kasvaneen kentällä ja ystävyyseuran alaosastojen jo valmistelleen toimintaa. Lähdemateriaalin perusteella moni ystävyyseuralainen kuvitteli seuran nousevan julkisuuteen lähinnä puolueenomaisesti, johon Mauri Ryömän johdolla esiintynyt seurajohto ilmeisesti itsekin tähtäsi.

"Ryömäläisten" hankkeet kokivat kuitenkin kaksi kolausta jo ennen SN-seuran perustamista. Ensinnäkin valvontakomission venäläiset katsoivat, ettei Suomeen ollut syytä perustaa radikaalina koettua ystävyyseuraa, joka saattaisi vaarantaa välirauhansopimuksen ja johtaa Neuvostoliiton uudestaan sotaan Suomea vastaan. Toiseksi valvontakomission venäläiset katsoivat jo hyvin varhaisessa vaiheessa tärkeäksi kommunistipuolueen perustamisen Suomeen, johtamaan maan kehityksen Neuvostoliitolle edulliseen politiikkaan. Taustalla vaikutti käsitys SKP:n johtavasta roolista kansanrintamassa, jonka tueksi tarvittiin aluksi laajapohjaista joukkotyötä. Hanke tuli esille lopullisesti kenraalileversti Andrei Zhdanovilta, mutta jo ennen Zhdanovin saapumista Suomeen laajapohjaista ystävyyshanketta ajoivat venäläisistä valvontakomission poliittisen osaston apulaispäällikkö Jelisei Jelisejev, jonka näkemyksiä suomalaispoliitikoille täydensi diplomaatti Pavel Orlov. Venäläisten ensisijaisena pyrkimyksenä oli lähinnä vakauttaa rauhanomaisin toimin Suomen tilannetta ja tämän johdosta he kehoittivat suomalaisten ystävyyshankkeiden puuhamiehiä luomaan laajapohjaisen seurahankkeen. Kehoitus oli merkittävä, sillä niiden perusteella molemmat ystävyyshankkeita ajavat ryhmät saatiin saman ja yhteisen ystävyyseuran perustamisen taakse, joka toteutui vasta ryhmittyy-

mien yhteisen neuvottelukokouksen jälkeen.

Vielä sitä ennen pyrki vanhan seuran johto syrjäyttämään mukaantulevat porvarillis-sozialidemokratit piirit alkaen Paasikiven kunniapuheenjohtajuudesta sekä jatkamaan ystävyysseuratoimintaa vasemmistoenemmistöllä. Venäläisten vaatima laajapohjaisuus koitui kuitenkin vanhan johdon tappioksi, sillä Paasikiven diplomaattinen ote huomioda sekä sosialidemokraatit, "ryömäläiset" kuin edistykselliset porvarilliset piirit syrjäyttivät keskeisen "ryömäläisjohdon" perustettavan seuran keskeisiltä johtopaikoilta. Toinen tärkeä tekijä oli Zhdanovin asennoituminen Mauri Ryömään, sillä Ryömä ei entisenä radikaalina kelvannut venäläisten hankkeiden johtoon. Kelpaamattomuuden taka-ajatuksena oli pyrkimys saada muodostettua seuran varassa uusi hallitus, sillä Castrénin hallitus ei kyennyt toimimaan venäläisten käsitysten mukaan välirauhansopimuksen vaatimalla tavalla.

Päädyttäessä lopulliseen, kaksiosaiseen SN-seuran perustamiskokoukseen, olivat "ryömäläisjohdon" hankkeet jo selvästi kaatuneet. Epäonnistumista saada seuran johto vasemmiston käsiin täydensi vielä SKP:n yllättävä perustaminen, jonka etulyöntiasema "todellisena" puolueena ymmärrettiin välittömästi. Silti "ryömäläiset" saivat sen verran keskeisiä asemia SN-seurassa, että he kykenivät varsinkin seuran lehden avulla rimpuilemaan hetken aikaa kommunistijohtoa vastaan omatoimisella politiikalla.

Karkeasti jakaen SN-seuran perustivat kaksiosaisen perustamiskokouksen perusteella "uuden suunnan" porvarit, "ryömäläiset" sekä poliittisesti joko SDP:n vasempaan laitaan lukeutuvat sosialistit tai ääri vasemmistoon lukeutuvat, SKP-yhteyksiä omaavat kommunistit. Erikoista ja leimaa-antavana huomiona on todettava, että mukana oli alusta alkaen myös sitoutumattomia, poliittisesti porvarilliseksi luettavia talousmiehiä, joiden mukanaolo oli vahvistamassa seuran laajapohjaista ja laaja-alaista kansalaisjärjestöluonnetta, vaikka poliittisia tavoitteita seuran suhteen ilmeni edellä esitetyn mukaisesti niin Paasikiven-Kahman kuin Mauri Ryömän kannattajien keskuudessa. Selätysvoiton ottanut Paasikiven-Kahman ryhmittymä pääsi lisäksi vaikuttamaan venäläisiin epäsuorasti vierailujen ja juhlatilaisuuksien avulla, vahvistamassa samalla käsityksiä "hyvien ja luottamuksellisten suhteiden" ja uuden suunnan toimivuuden suhteen. Etuna olivat myös valmiiksi hyvät suhteet valvontakomission suuntaan, sillä sekä Paasikivi että Svento omasivat selvästi jo aikaisemmilta vuosilta kontakteja venäläisiin. "Ryömäläiset" sen sijaan eivät kyenneet luomaan omatoimisesti samanlaisia suoria yhteyksiä venäläisiin kuin mitkä ystävyysseuran aikana vuonna 1940 olivat toteutettavissa Neuvostoli-

ton Helsingin lähetystöön.

Suomi-Neuvostoliitto-seuran toiminta ja toimintakanavat valtakunnanpolitiikassa

Kahden eri ryhmän perustaman SN-seuran toiminta lähti alusta alkaen kahteen eri suuntaan jäsenistön omien poliittisten näkemysten mukaisesti. Siinä missä Paasikiven kunniapuheenjohtajan asemasta johtama seuran porvarillis-sosialidemokraattinen piiri pyrki vakuuttamaan valvontakomission venäläiset seuran edustamasta rauhantahtoisesta politiikasta, otti seuran vasemmistosiipi jyrkemmän poliittisen linjan, joka näkyi erityisesti SNS/Kansan Sanomien sivuilla. Varsinkin syksyn 1944 osalta seuran vasemmisto pyrki Mauri Ryömän johdolla korostamaan välirauhansopimuksen artiklojen täydellistä toteuttamista "demokratian" hengessä taantumuksellista ja "fasistiseksi" luonnehdittua aiempien vuosien politiikkaa vastaan. Tavoitteena oli lyödä kampoihin SKP:n toimintaa, ja kuten valtiollisen poliisin raportit osoittivat, oli räjähdysmäisesti kasvavan seuran avulla helppo uhota. Varsinaista vasemmiston sisäistä kamppailua ei julkisesti kuitenkaan käyty juuri lainkaan, mutta selvää katkeruutta SN-seuran vasemmistojohdolle toi SKP yllättävä ja salainen perustaminen. Tukea "ryömäläiset" saivat tietystä määrin seuran alaosastoilta, mutta lähdemateriaalin valossa ei synny selvää kuvaa siitä, oliko alaosastojen tuki suoranaista tukea seuran vasemmistolle vai yleistä, SKP:n ja SKDL:n toimintaan liittyvää, vasemmistolaista liikehdintää.

Kokonaisuudessaan SN-seuran toiminnallinen alku oli hyvin menestyksestä nimetyn "SNS-hallituksen" noustessa maan johtoon. Seurapohjainen hallitus ja sen toiminnan hyväksyminen venäläisten taholta oli selvä tunnustuksenosoitus uuden suunnan luottamushakuiselle politiikalle. Seuran vasemmistolle porvarillis-sosialidemokraattisiin seuralaisiin voimansa pohjaava "SNS-hallitus" oli kaikesta huolimatta pettymys, sillä maahan toivottiin täyttää vasemmistohallitusta, johon lukeutuisi vasemmistoa pääsääntöisesti SN-seuran ja ns. kuutosten piiristä. Hanke olisi syrjäyttänyt melko tuntemattoman SKP-johdon politiikan si- vuosaan, ja tätä ilmeisesti myös haettiin Helon, Rikan ja Ryömän johdolla SN-seurassa.

Vasemmistohallitusta ei syntynyt, mutta seuran osastojen leviäminen nopeassa tahdissa ympäri maata ja asioiden sujuminen sekä hallitus- että kansalaistasolla antoi Zhdanoville aihetta joulukuussa 1944 todeta Suomessa olevan "kaksi puoluetta, Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyden kannattajien ja sen vastustajien puolue". Zhdanovin määritelmä oli hyvin kestävä,

sillä jako Suomen kansassa säilyi toteamuksen mukaisena jatkuvasti.

Zhdanovin oma tavoite oli muodostaa maahan kansanrintama ja tätä hän suunnitteli omatoimisesti ensin SN-seuran varaan. Suunnitelma kuitenkin kaatui kommunistien perustaessa SKDL:n. Pian tämän jälkeen äärimmäisen vasemmiston näkyvimmat linjariidat peittyivät julkisuudesta mihin vaikutti ensisijaisesti karismaattiseksi todetun Mauri Ryömän jäsenyys SKP:ssa. Samalla seura valui kansandemokraattien rintamille, näkyen ensimmäisen kerran aseveliliiton lakkauttamishankkeiden yhteydessä. Kaikesta päätellen pyrkimyksenä oli lyödä rakoa erityisesti sosialidemokraattien riveihin, sillä liiton asevelisocialistit edustivat vasemmistonäkökulmasta tarkasteltuna kansandemokraateille epämiellyttävää oikeistososialidemokraattista linjaa.

Myös äänenkannattajansa avulla SN-seura edisti kommunistien ja kansandemokraattien valtapyrkimyksiä tukiessaan uuden suunnan kasvoja. Tuki oli merkittävä siinä mielessä, että suurin osa vaaleihin osallistuvista seuralaisista oli vasemmistolaisia, joskin vaaleissa menestyi myös moni seuran porvarillinen poliitikko. Alkuvuosi 1945 oli myös siitä merkityksellinen, että viimeistään kevään aikana SKP sai vahvan otteen koko seuraan miehittämällä suurimman osan seuraan perustetuista piirisihteerien paikoista.

SN-seuran ja SKP läheinen yhteistyö liittyi moniin välirauhansopimuksen edellyttämiin vaatimuksiin, joista läheisin lieni suhtautuminen "fasististen" virkamiesten ja poliisikunnan puhdistukseen sekä sotasyölyisten tuomitsemiseen. Seuran porvarijäsenet sen sijaan pysyivät kaukana tämänytylisestä toiminnasta, mihin osaltaan vaikutti monen keskusjohtokunnassa istuvan porvarin osallistuminen hallituspolitiikkaan. Tietyissä määrin ironista olikin, että seuran vasemmiston pyrkimysten esteenä etenkin sotasyölyisyyskysymyksen yhteydessä olivat seuran omat, ministereinä istuvat jäsenet.

Eräällä tavalla SN-seuran voisi todeta toimineen välirauhansopimuksen suhteen painostusjärjestönä. Selkein apu tähän oli seuran massiivinen jäsenmäärä sekä seuralaisten selvä, joskin omatoiminen, esiintyminen joko SKP:n tai SKDL:n riveissä. Vaikeasti saatavat kontaktit Neuvostoliittoon edistivät myös seuran poliittisävyisen toiminnan tiukkaa pysyttelemistä sisäpoliittisten painopistealueiden keskellä. Tämä muodostui myöhemmin selkeäksi ongelmaksi, sillä vaikka Suomen kansaa oli uudelleenkasvatettava, ei sen voi todeta onnistuneen yksinomaisesti sisäpoliittisista lähtökohdista käsin; nimensä mukaisesti ystävyysjärjestö kykeni

vakuuttamaan Neuvostoliiton ystävyyden ja luottamuksen jäsenmäärällään ja seuran lehden kulttuurillisten kirjoitusten avulla, mutta suorat yhteydet naapurimaahan eivät toteutuneet vuosiin. SN-seuran delegaatio sentään pääsi syksyllä 1945 kulttuurivaltuuskuntana Moskovaan, tuoden poliittisen lottovoiton kansalle Stalinin myönnettyä Suomelle myönnytyksiä sotakorvauksissa. Omalta osaltaan seuran ensimmäinen ulkopoliittinen kosketus naapurimaahan toi myös SKP:lle ensimmäiset yhteydet Neuvostoliittoon. Porvarillisista poliitikoista saman hyödyn otti mukana ollut Urho Kekkonen.

Kaikki seuralaiset eivät olleet yhtä onnekkaita. Varsinkin Aimo Rikka sai omasta toiminnastaan huomautuksia SKP:lta, jonka poliittisiin pyrkimyksiin kuului saada kaikki keskeiset paikat SN-seurasta. Rikan syrjäyttäminen onnistui vasta vuonna 1947 ja uusi pääsihteeri Toivo Karvonen ohjasi seuran toiminnan suoraan kommunistien poliittisiin pyrkimyksiin. Luonnollisesti tämä suututti ja vihastutti niitä seuralaisia, jotka kokivat SKP:n toiminnan uhaksi seuran toiminnalle. Lähteiden perusteella varsinkin puheenjohtajaksi vuonna 1946 valittu Sylvi-Kyllikki Kilpi "hiiltyi" useasti poliittiseen vehkeilyyn oman selkensä takana. Keskusjohtokunnan laajentaminen vuosina 1946 ja 1949 toivat myös lisäväriä seurajohtoon, jossa varsinkin eversti Into Ahonen pyrki tosissaan ulottamaan seuran toiminnan laajapohjaiseksi. Sen sijaan vuonna 1949 valitut sosialidemokraatit pysyivät taka-alalla seurassa.

Toivo Karvosen valinnan jälkeen SN-seuran toiminta kytkeytyi siinä määrin tiiviisti SKP:n rintamille, että poliittisessa merkityksessä seuran toimintaa ei lähdemateriaalin perusteella pysty erottamaan SKP:n pyrkimyksistä. Tämä näkyy varsin selvästi siinä, että SKP:n asiakirjoista löytyvät selvimmät viitteet SN-seuran osuudesta suomalaisessa politiikassa. Ensimmäinen todella merkittävä kommunistien ja seuralaisten pyrkimys Toivo Karvosen "alaisuudessa" oli YYA-sopimuksen solminen, jossa Karvonen lupasi selvin sanoin SKP:lle SN-seuran osallistuvan sopimuksen selostustyöhön.

Jatkoa seurasi välittömästi sopimuksen solmimisen jälkeen SN-seuran nostaessa esiinnouseen neuvostovastaisuuden torjumisen omaksi toimintasarakseen. Koska neuvostovastaisuutta pyrittiin tosissaan torjumaan sekä seuran että SKP:n osalta, ilmeni samanaikaisesti Neuvostoliitossa käsityksiä todellisesta vastustuksesta. Jos ei ollut Neuvostoliiton ystävä, oli Neuvostoliitto vihollinen. Käsitys kohdistui erityisesti Fagerholmin sosialidemokraattiseen hallitukseen, jota painostettiin tuloksetta. Uuden hallituksen muodostus vuonna 1950 ei poistanut seuran neuvostovastaisuuden ongelmaa, josta lopulta vedottiin aina presidentti Paa-

sikiveen asti.

Täysin oma tapauksensa seuran liittymisessä poliittisiin toimiin oli Kemin lakon yhteydessä nousseet syytteet SN-seuran avustuksesta lakkolaisille. Väite vaikuttaa lähinnä vastapropagandalta, sillä käsitykset seuran kommunistisuudesta olivat jatkuneet jo vuosia. Tilanne ei muuttunut mihinkään kylmän sodan painaessa yleispoliittisesti päälle, sillä SN-seura leimautui seuratoiminnan suunnasta johtuen pikemminkin itään kuin kansan enemmistön hyväksymään länteen. Silti SN-seuran toiminta oli osaltaan tukemassa Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden kehittymistä, vaikuttaen aina taloudelliselta ja kulttuuriselta alalta virallisen ulkopolitiikan tukemiseen.

Seuratoiminta vaaran valokeilassa - suhtautuminen ystävyshankkeiden poliittisuuteen

Suomi-Neuvostoliitto-seuran toiminnallinen alkua ei syksyllä vakuuttanut läheskään kaikkia, sillä mielissä painoivat vielä synkät muistot vuoden 1940 ystävyshankkeiden poliittisista uhkakuvista. Suhtautuminen SN-seuran toimintaan kansan, poliittisten puolueiden ja julkisen sanan piirissä oli hyvin varovaista, joskin välittömästi seuran perustamisen jälkeen laajapohjaisen ystävyysjärjestön perustaminen koettiin hyvinkin merkitykselliseksi Suomen poliittisen tulevaisuuden ja erityisesti itsenäisyyden varjelemiseksi.

Ensimmäisenä ulkopuolista tietoa seuran "uhkaavasta" tilasta sai valtiollinen poliisi, saadessaan tietoa seuran vasemmiston ja kommunistien keskinäiset ongelmat. Tieto levisi ilmeisen helpotuksenomaisesti poliittisten sisäpiirien kautta osalle seuran jäsenistöä, sillä poliittiset yhteydet olivat muutamien seura-aktiivien ja sisäministeri Hillilän välillä läheiset. Koska seuran johtoon lukeutui myös suhteellisen paljon muitakin kuin kommunisteja, ei valtiollisen poliisin raportointi seuran keskusjohtokunnan osalta kerro juuri muuta. Sen sijaan muualla Suomessa valvon etsivien raportit olivat paljon hedelmällisempiä kuvaamaan käsityksiä seuran tilasta.

Lähes yksinomaan maaseudulta ja pääkaupunkiseudun ulkopuolelta tulleissa raporteissa todettiin ystävyysjärjestön taustalla olevan kommunistit siitäkkin huolimatta, että seuran ohjeiden mukaan tarkoituksena oli perustaa osastojen johtokunnat kaikkiin yhteiskuntaluokkiin toteutuen. Osittain tämä ei onnistunut vanhan ystävyysseuran aloittaessa toiminnan jo ennen

SN-seuran perustamista tai vaihtoehtoisesti siksi, kun seuran keskusjohtokunnan ohjeet eivät saapuneet ajoissa perille. Ongelmia aiheutui näiden lisäksi poliittisista erimielisyyksistä, sillä monilla paikkakunnilla SN-seuran toimintaa vastustivat sekä porvarilliset että sosialidemokraattiset piirit. Vaikeutena oli myös se, ettei "suurella yleisöllä" ollut selvää käsitystä seuratoiminnan tavoitteista ja tämän lisäksi mukaan mentiin vain estämään toiminnan muuttamista liian vasemmistolaiseksi. Tietyillä paikkakunnilla myös entiset IKL-piirit "hakeutuivat turvaan" SN-seuraan. Samalla motiivilla mukaan tulivat ilmeisen monet upseerit, sillä varsinkin vielä vuoden 1944 aikana poliittisen tilanteen koettiin olevan uhkaava.

Alaosastojen tilanteen ja sanomalehdistön perusteella voi todeta syntyneen seuravastaisen rintaman aina sosialidemokraattisesta puolueesta kokoomukseen, jossa kyseenalaistettiin koko seuran toiminta. Selvintä tämä oli aseveliliiton lakkauttamisen jälkeen, jakaen samalla koko seuran mielipiteissään. Samalla SN-seura koki ensimmäiset takaiskunsaa, sillä ensimmäiset jäsenet olivat jo valmiit eroamaan kommunistien omaksi puuhasteluksi leimatusta toiminnasta. Sen helpompaa ei ollut ainakaan alkuvaiheissa SKP:lla, joka joutui taistelemaan elintilastaan SN-seuran vasemmiston kanssa. Puolueen "sisäisten" vihollisten etsiminen jatkui toistuvasti ja ainakin SN-seuran työläispiireissä tuntui aika ajoittain vaikuttavan radikaaleja virtauksia.

Sisäpoliittisen tilanteen vakiintuessa ja SN-seuran jouduttua politiikan sivuosaan tuli suhtautumisessa avainsanaksi "poissaoleminen". Seuran vahvasta työläistäustaisesta jäsenistöstä johtuen seuraa välteltiin puoluetasolla lukuunottamatta SKP/SKDL:ttoa, eikä SN-seuran olemassaoloa juuri haluttu edes tunnustaa. Lähdemateriaalin osalta on todettava, että kaikkien kovinta seuravastaisuutta edusti SDP, jonka suhtautumista suuntasi kova kamppailu kommunistien kanssa "työmiesten sieluista".

Linjaerot tulivat esille myös seuran keskusjohtokunnassa, jossa syrjässä oli alusta alkaen varsinkin Reinhold Svento, jättäen jäsenyydestään huolimatta keskusjohtokunnan kokoukset väliin seuran ensimmäisenä toimintavuonna. Saman linjan omaksui Urho Kekkonen, joka tietoisesti jättäytyi pois seuran toiminnasta vuoden 1945 aikana palatakseen myöhemmin aktiivisesti jälleen mukaan. Syynä vetäytymiselle oli todennäköisesti oman puolueen kannattajakunnan vastenmielinen suhtautuminen SN-seuraan, mutta muuten Kekkonen oli aktiivisesti edistämässä idänpolitiikkaa huomioiden jatkuvasti ulkopoliittikan sisäpolitiikan rinnalla, keskittyen kenties vahvemmin edelliseen. Lähtökohdan Kekkonen asennoitumiselle an-

toi jatkuva suvereniteetin ja luottamuksen varmistaminen, jonka merkitys alati kasvoi kylmän sodan vaikuttaessa. Tähän "luottamushakuisuuteen" on osaltaan luokiteltavissa myös pyjamantaskupuhe, jonka merkitys Suomen puolueettomuutta korostavalle turvallisuuspolitiikalle on kiistaton.

Edelleen keskusjohtokunnassa kommunistien tekemisiin suhtautuivat epäillen Sylvi-Kyllikki Kilpi ja monet muut "ei-kommunistit". Moni seuran perustamisvaiheessa mukana ollut elinkeinoelämän edustaja myös katosi keskeisestä seuratoiminnasta, jos ei kokonaan, niin vähintään sivualalle. Osa päätyi 1940-luvun loppupuolella kannattamaan uuden ystävyysseuran perustamista, ajatusta, joka oli esillä ensi kertaa sanomalehdistössä jo 1945.

Suomi-Neuvostoliitto-seuran rooli valtakunnanpolitiikassa 1944-1952

Kaikista linjaristiriidoista huolimatta kykeni SN-seura osaltaan edistämään seuran perustamiskokouksessa esitettyjä tavoitteita Suomen ja Neuvostoliiton välien kehittämisestä. Tuntuvin tämä oli vuosien 1944-1945 aikana, jolloin uusi suunta loi suomalaisessa politiikassa itsensä läpi johtaen idänpolitiikan virallistamiseen.

SN-seuran merkitystä valtakunnanpolitiikassa korostaa myös se, että seuran luonne suurijäsenenä kansalaisjärjestönä vahvisti nimenomaan Neuvostoliiton luottamusta, jota seuran porvarilliset jäsenet Paasikiven-Kekkonen johdolla korostivat vuosina 1944-1952. Vaikka SN-seuran muodollinen asema jäi käytännön mahdollisuuksista huolimatta politiikan ulkopuolelle, oli seuran merkitys hyvin vahva suomalaisen politiikan sivuosana. Monille seuran keskeisille jäsenille SN-seura toimi myös selvänä poliittisena ponnahduslautana vaativimpiin poliittisiin tehtäviin. Ministereiksi saakka päätyivät Åke Gartz, Johan Helo, Urho Kekkonen, J.K. Paasikivi, Mauno Pekkala, Reinhold Svento ja Ralf Törngren, joista Paasikivi ja Kekkonen tunnetusti etenivät aina presidenteiksi asti virkaurillaan.

Menestyksestä huolimatta SN-seura ei onnistunut saamaan hyväksyntää kansan enemmistöltä. Ainoa puolue, joka kokonaisuudessaan huomioi SN-seuran oli lopulta SKP. Kommunisteille ja heidän kannattajilleen SN-seura edusti vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä kohti tavoiteltua kansanrintamaa ja täydellistä muutosta, mutta puolueen liian aktiivinen ja painostava ote vaikutti varsinkin seuratoiminnan osalta negatiivisesti. Muut piirit kaikkonivat ja seu-

ra jäi pitkälti työväenluokan käsiin. SKP:n ja koko kansademokraattisen liikkeen *toistuvasta* painostuksesta johtuen monille suomalaisille SN-seura merkitsi sekä äärimmäisten pelkokuviin symbolia että kommunistien käsikassaraa, jolle oli mahdollista sisäpoliittisen tilanteen vakiintuessa jo ivaillakin.

Tästä huolimatta SN-seura oli ystävyysjärjestö, kahden maan välisten suhteiden maallistuma Suomessa, mutta samalla myös poliittinen taustavaikuttaja, joka koki sen seuran perustamisvaiheessa tavoitellun laaja-alaisen ja laajapohjaisen merkityksen vasta vuosikymmeniä myöhemmin.

LÄHDELUETTELO

I ALKUPERÄISLÄHTEET

A. Arkistolähteet

1. Kansallisarkisto (KA), Helsinki

1.1. Suomi-Neuvostoliitto-seura (SNSA)

Hallinto, organisaatio ja talous

Kokouspuheen pöytäkirja Suomen Ulkomaankauppaliitossa 1944

Keskusjohtokunnan pöytäkirjat 1944-1949

Edustajakokousten (vuosikokousten) pöytäkirjat 1945-1949

Puhemiehistön pöytäkirjat 1945-1951

Toiminta

Toimintasuunnitelmat 1951

Vuosikertomukset 1944-1946, 1948

Kirjeenvaihto

Kiertokirjeet 1944-1950

Presidentille, ministeriöille, virastoille 1951

Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet

Neuvostovastaiset kirjoitukset 1948-1950

1.2. Etsivän keskuspoliisin - Valtiollisen poliisin (I) arkisto (EK-Valpo I)

Alaosastot

SNS jäsenluettelot (Turun alaosasto) 1940

1.3. Etsivän keskuspoliisin - Valtiollisen poliisin (II) arkisto (Valpo II)

Asiaryhmittäin kootut asiakirjakokonaisuudet (amp II)

Ulkomaita tunnetuksi tekevät yhdistykset (E4, SNS ko.16-17)

Henkilöasiakirjat (henkilömapit, hm)

Aimo Rikka 395

Cay Sundström 75

Mauri Ryömä 3498d

1.4. Yksityiskokoelmat

Kaarlo Hillilän kokoelma

Hella Wuolijoen kokoelma

2. Kansan Arkisto (Ka), Helsinki

2.1. Suomen kommunistinen puolue (SKP)

SKP:n maatakäsittävä edustajain kokous 1944

7. edustajakokous 1945

Avauspöytäkirja

Yleiskeskustelu

Puolueneuvoston pöytäkirjat 1945

Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 1945-1948

Poliittisen jaoston pöytäkirjat 1946-1951

Kiertokirjeet 1946

2.2. Suomen kansan demokraattinen liitto (SKDL)

Toimintakertomus 1944-1945

Piirisihteerien neuvottelukokousten pöytäkirjat 1947

2.3. Yksityiskokoelmat

Mauri Ryömän kokoelma

Saapuneet kirjeet 1944-1945

2.4. Suomi-Neuvostoliitto-seura

Toimintakertomukset

Vaasa/Pohjanmaan piirijärjestö 1945

Kotkan piirijärjestö 1945

3. Keskustan ja maaseudun arkisto (KMA), Helsinki

3.1. Maalaisliitto

Eduskuntaryhmän asiakirjat 1944-1945

Keskushallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat 1944

4. Porvarillisen Työn Arkisto (PTA), Helsinki

4.1. Kansallinen kokoomuspuolue

Eduskuntaryhmän kokousten pöytäkirjat 1944

5. Työväen Arkisto (TA), Helsinki

5.1. Suomen sosialidemokraattinen puolue (SDP)

Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 1946, 1949

T-osaston arkisto 1948-1949

5.2. Yksityiskokoelmat

Väinö Leskisen kokoelma

5.3. Suomi-Neuvostoliitto-seura

SNS Turun piirijärjestö

Jäsenraportit 1947-1948

Kirjeenvaihto, saapuneet kirjeet 1948

SNS Forssan alapiiri

Toimintakertomus 1948

6. Tasavallan presidentin arkisto (TPA), Orimattila

Politiikka 1949-55

Neuvostoliitto-Suomi 1949-1952

Puheita käsikirjoituksina 1944-1949

UKpk 152 Puheita ja käsikirjoituksia

7. Suomi-Venäjä-seuran Itä-Suomen piirijärjestö (SVSI), Kuopio

Suomi-Neuvostoliitto-seura

8. Jyväskylän Maakunta-arkisto (JyMa), Jyväskylä

Suomi-Neuvostoliitto-seura

Keski-Suomen piirijärjestö

Jyväskylän osasto

30-vuotishistoriikki

B. Lähde- ja asiakirjajulkaisut

KEKKONEN 1977	Kekkonen, Urho Kaleva. Nimellä ja nimimerkillä 1. Toim. Maarit Tyrkkö ja Keijo Korhonen. Keuruu.
PAASIKIVI 1956	Paasikivi, Juho Kusti. Paasikiven linja. Puheita vuosilta 1944-1956. Porvoo.
PAASIKIVI 1985	Paasikivi, Juho Kusti. Paasikiven päiväkirjat 1944-1956. 1.osa. Toim. Yrjö Blomstedt ja Matti Klinge. Juva.
PAASIKIVI 1986	Paasikivi, Juho Kusti. Paasikiven päiväkirjat 1944-1956. 2. osa. Juva.

C. Aikalaiskirjallisuus

WALTARI 1942	Waltari, Mika. Neuvostovakoilun varjossa. Helsingin neuvostolähetystö kiihotus ja vakoilutoiminnan keskuksena. Helsinki.
FRIETSCH 1945	Frietsch, C.O. Suomen kohtalonvuodet. Helsinki.

D. Alkuperäislähteenä käytetyt sanomalehdet

Systemaattisesti tutkitut sanomalehdet:

SNS/Kansan Sanomat (SNS/KS) 1944-1946

SNS-lehti 1947-1952

Työkansan Sanomat 1946-1952

Asiakohtaisesti tutkitut sanomalehdet:

Aamulehti 1944
Hämeen Kansa 1945
Ilkka 1945, 1949
Helsingin Sanomat (HS) 1944, 1948
Kansan Työ 1945
Karjalan Maa 1945
Kauppalehti 1945
Lalli 1944-1946
Liitto 1945
Pohjolan Sanomat 1944
Satakunnan Kansa 1944, 1945
Savo 1945
Sisä-Suomi 1944
Suomen Sosialidemokraatti (Ssd) 1944, 1947
Uusi Aika 1944
Uusi Suomi (US) 1944, 1945
Vaasa 1944
Vapaus 1947

II KIRJALLISUUS JA ARTIKKELIT

ALENIUS 1996

Alenius, Kari. Ahkeruus, edistys, ylimielisyys. Virolaisten Suomi-kuva kansallisen heräämisen ajasta tsaarinvallan päättymiseen (n.1850-1917). Jyväskylä.

BEYER-THOMA 1990

Beyer-Thoma, Hermann. Vasemmisto ja vaaran vuodet. Jyväskylä.

BONSDORFF 1954

von Bonsdorff, Göran. Suomi-Neuvostoliitto-seura ja sen edeltäjät. Kymmenen vuotta Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyttä. Pori.

BONSDORFF 1994

von Bonsdorff, Göran. Svenska folkpartiet IV 1939-1956. Krigstid och återuppbyggnad. Ekenäs.

- HAATAJA 1988** Haataja, Lauri. Demokratian opissa: SKP, vaaran vuodet ja Neuvostoliitto. Helsinki.
- HAATAJA 1997** Haataja, Lauri. Kaikki virtaa. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki - Seppänen, Heikki: Etelän tien kulkija - Vilho Helanen (1899-1952). Jyväskylä.
- HANHIMÄKI 1996** Hanhimäki, Jussi M. Rinnakkaiseloja patoamassa. Yhdysvallat ja Paasikiven linja 1948-1956. Saarijärvi.
- HERLIN 1993** Herlin, Ilkka. Kivijalasta harjahirteen. Kustaa Vilkunan yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta. Keuruu.
- HOKKANEN 1996** Hokkanen, Kari. Maalaisliitto-Keskustan historia. 3. Maalaisliitto sodan ja vaaran vuosina 1939-1950. Helsinki.
- HOVI 1984** Hovi, Kalervo. Kansainvälisten suhteiden historian ranskalainen koulukunta. Teoksessa Hietala, Marjatta - Setälä, Päivi - Viikari, Matti (toim.): Katsauksia, tulkintoja, näkemyksiä historiasta historioitsijalle. Historiallinen Arkisto 82. Vammala.
- HYVÄMÄKI 1957** Hyvämäki, Lauri. Vaaran vuodet 1944-1948. Helsinki. 3 painos.
- HYVÄMÄKI 1977** Hyvämäki, Lauri. Valtioneuvosto 2. maailmansodan jälkeen vuoteen 1957. Teoksessa Valtioneuvoston historia II 1917-1966. Helsinki.
- IMMONEN 1987** Immonen, Kari. Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa kirjallisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918-1939. Keuruu.
- JULKUNEN 1986** Julkunen, Martti. Tutkimusprosessi. Teoksessa Poliittisen historian tutkimusopas. Turun Yliopisto. Poliittisen historian julkaisuja C:24. Turku.
- JUSSILA 1990** Jussila, Osmo. Suomen tie 1944-1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa? Juva.
- KALELA 1993** Kalela, Jorma. Aika, historia ja yhteisö. Kirjoituksia historiantutkimuksen lähtökohdista. Sine logo.
- KALELA 1976** Kalela, Jorma. Historian tutkimusprosessi. Metodinen opas oman ajan historiaa tutkiville. Jyväskylä.
- KALEMAA 1992** Kalemaa, Kalevi. Sylvi-Kyllikki Kilpi. Sörnäisten tyttö.

- KARTTUNEN 1966** Poliittinen elämänkerta. Juva.
Karttunen, Sakari. Ystävyys vastatuulella. Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseuran myrskyinen taival vuonna 1940. Helsinki.
- KESKINEN 1987** Keskinen, Tuomas. Idänkauppa 1944-1987. Porvoo.
- KLINGE 1983** Klinge, Matti. Vihan veljistä valtiososialismiin. Juva. 2. painos.
- KROSBY 1978** Crosby, H. Peter. Kekkonen linja. Suomi ja Neuvostoliitto 1944-1978. Jyväskylä.
- KULOMAA 1995** Kulomaa, Jukka. Käpykaartiin? 1941-1944. Sotilaskarkuruus Suomen armeijassa jatkosodan aikana. Helsinki.
- LACKMAN 1985** Lackman, Matti. Taistelu talonpojasta. Suomen Kommunistisen Puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918-1939.
- LEPPÄNEN 1994** Leppänen, Veli-Pekka. Ohranasta oppositioon. Kommunistit Helsingissä 1944-1951. Tampere.
- MANNINEN 1982** Manninen, Turo. Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. Studia Historica Jyväskyläläisiä 24. Jyväskylä.
- NEVAKIVI 1993** Nevakivi, Jukka - Hentilä, Seppo - Haataja, Lauri. Poliittinen historia. Johdatus tutkimukseen. Loimaa.
- NEVAKIVI 1995** Nevakivi, Jukka. Zhdanov Suomessa. Miksi meitä ei neuvostoliittolaistettu? Helsinki.
- NYGÅRD 1978** Nygård, Toivo. Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Keuruu.
- PERKO 1988** Perko, Touko. Sanomalehdistö sodan ja säännöstelyn puristuksessa. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.): Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle. Jyväskylä.
- POLVINEN 1995** Polvinen, Tuomo. J.K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 3. 1939-1944. Juva.
- RANTALA 1967** Rantala, Onni. Poliittiset alueet, niiden tausta ja tutkiminen. Teoksessa Oman ajan historia ja politiikan tut-

- RANTALA 1997** kimus. Helsinki.
Rantala, Jukka. Sopimaton lasten kasvattajiksi. Opettajiin kohdistuneet poliittiset puhdistuspyrkimykset Suomessa 1944-48. Suomen Historiallisen seuran julkaisuja 26. Helsinki.
- RAUTKALLIO 1981** Rautkallio, Hannu. Sotasyllisyysnäytelmä. Valvontakomission salaiset asiakirjat puhuvat. Savonlinna.
- RENTOLA 1994** Rentola, Kimmo. Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937-1945. Juva.
- RENTOLA 1986** Rentola, Kimmo. "Kto kogo?" - kommunistit ja Paasikivi. Teoksessa Paasikiven hirmuiset vuodet. Suomi 1944-1948. Sine logo.
- RENTOLA 1994** Rentola, Kimmo. Pessi ja illuusiot. Neuvostajohto ja suomalainen kommunismi 1944-48. Historiallinen aikakauskirja 3/1994.
- RENVALL 1983** Renvall, Pentti. Nykyajan historian tutkimus. Juva.
- SAARELA 1996** Saarela, Tauno. Suomalaisen kommunismin synty 1918-1923. Tampere.
- SALMINEN 1979** Salminen, Esko. Aselevosta kaappaushankkeeseen. Sensuuri ja itsesensuuri Suomen lehdistössä 1944-48. Keuruu.
- SALOMAA 1964** Salomaa, Erkki. Tavoitteena kansanvalta. Kuopio.
- SEPPO 1992** Seppo, Juha. Vapaa-ajattelijaliikkeen organisoituminen ja sen herättämä kiista Suomessa 1936-1946. Suomen Kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 156. Helsinki.
- SIIKALA 1960** Siikala, Kalervo. Kansallinen realismi. Suomen ongelmasta suurpolitiikan puristuksessa. Jyväskylä.
- SKYTTÄ 1969** Skyttä, Kyösti. Presidentin muotokuva 1. Helsinki.
- SKYTTÄ 1970** Skyttä, Kyösti. Presidentin muotokuva 2. Helsinki.
- SOIKKANEN 1987** Soikkanen, Hannu. Kohti kansanvaltaa 2 1937-1944. Joensuu.
- SOIKKANEN 1991** Soikkanen, Hannu. Kohti kansanvaltaa 3 1944-1952. Eno.
- SOIKKANEN 1984** Soikkanen, Timo. Kansallinen eheytyminen - myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa. Juva.

- SOIKKANEN 1991** Soikkanen, Timo. Yrjö Ruutu. Näkijä ja tekijä. Itsenäisyyden, eheyttämisen ja uuden ulkopoliitiikan juurilla. Juva.
- SUOMI 1986** Suomi, Juhani. Myrrysmies. Urho Kekkonen 1936-1944. Keuruu.
- SUOMI 1988** Suomi, Juhani. Vonkamies. Urho Kekkonen 1944-1950. Keuruu.
- SUOMI 1990** Suomi, Juhani. Kuningastie. Urho Kekkonen 1950-1956. Keuruu.
- TARKIAINEN 1986** Tarkiainen, Kari. Se vanha vainooja. Käsitykset itäisestä naapurista Iivana Julmasta Pietari Suureen. Historiallisia tutkimuksia 132. Jyväskylä.
- UPTON 1970** Upton, Anthony F. Kommunismi Suomessa. Rauma.
- VIITALA 1969** Viitala, Heikki Mikko. Rauhanoppositio. Tutkimus poliittisesta oppositiosta Suomessa vuosina 1940-1944. Pori.
- VIITALA 1990** Viitala, Heikki Mikko. SN-seura, kansalaisyhteisö ja YYA. Teoksessa Suomi ja YYA. Jyväskylä.
- VIITALA 1970** Viitala, Heikki Mikko. 25 vuotta ystävyyttä ja yhteistyötä. Suomi-Neuvostoliitto-seura. Sine logo.
- VUORIKOSKI 1995** Vuorikoski, Matti. Moskovan junasta Brysselin portille. Suomi-Neuvostoliitto-seuran Tampereen piirijärjestö 50 vuotta. Tampere.
- YLITALO 1978** Ylitalo, Raymond J. Salasanomia Helsingistä Washingtoniin. Muistelmia ja dokumentteja vuosilta 1946-1948. Helsinki.
- YLITALO 1979** Ylitalo, Raymond J. Vaaran vuosilta 50-luvulle. Muistelmia ja dokumentteja vuosilta 1948-1950. Keuruu.

III PAINAMATTOMAT TUTKIMUKSET

- HEIKKINEN 1979** Heikkinen, Jukka. Kansalaisjärjestöjen toiminta muuttuvissa sisä- ja ulkopoliittisissa oloissa. Valtio-oppi. Kansainvälisen politiikan pro gradu -tutkimus. Tampereen yliopisto.

KINNUNEN 1995

Kinnunen, Kaisa. Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historia.
Käsikirjoitus.

RISKA 1988

Riska, Leena. Suomi-Neuvostoliitto-Seuran perustamisen
tausta ja vaiheet. Poliittisen historian pro gradu -tutkimus.
Helsingin yliopisto.

SAARELA 1982

Saarela, Tauno. Kansan eheyttämisestä kansanrintamaan.
Akateemisen Sosialistiseuran poliittisten käsitysten kehi-
tys 1925-1937. Poliittisen historian pro gradu -tutkimus.
Helsingin yliopisto.

IV HAASTATTELUT JA TIEDUSTELUT

Kansan Arkisto

Betty Maria Peltonen (Maija Salo 1983)

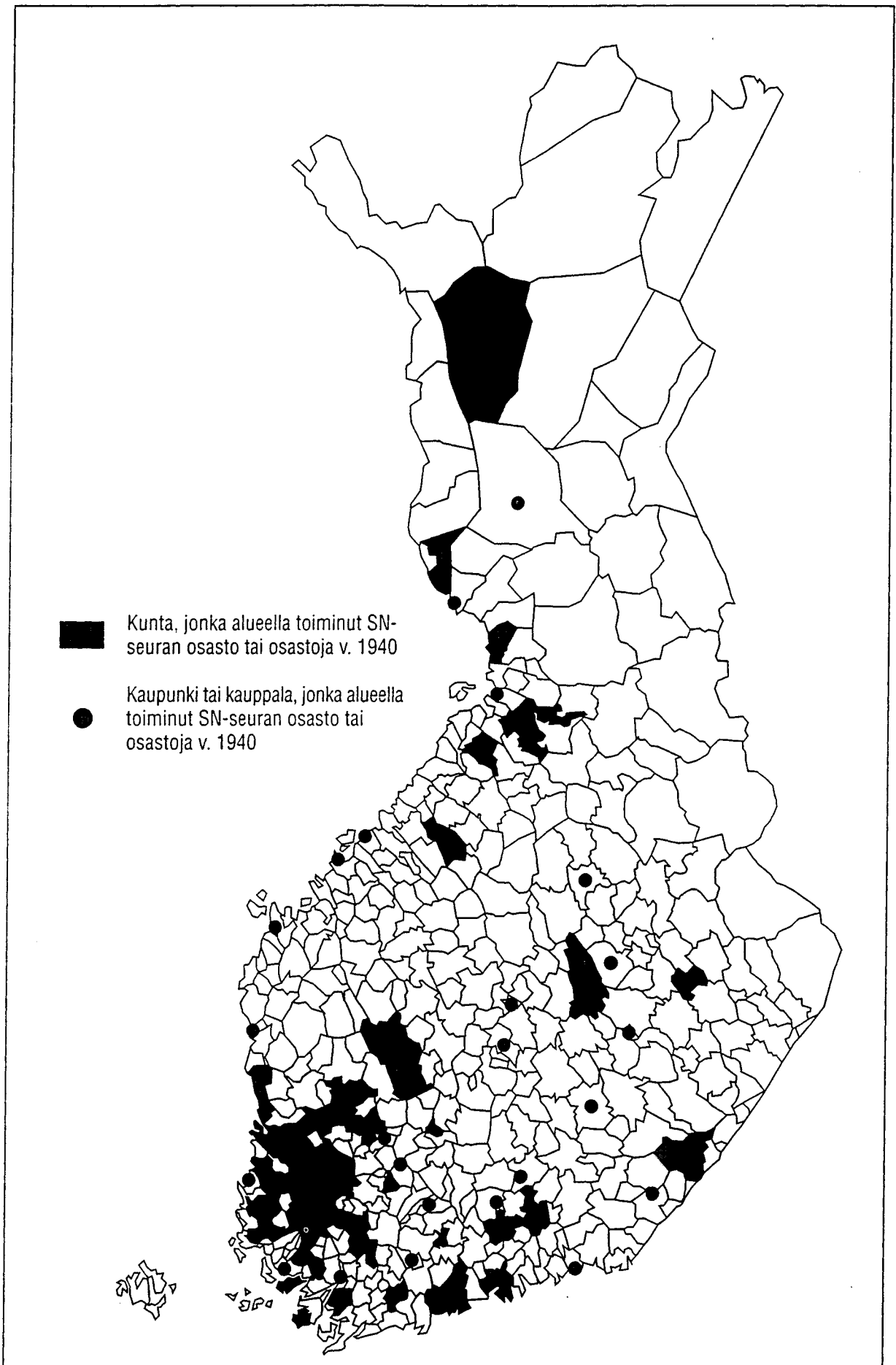
Aimo Rikka (Elina Hämäläinen 1987)

Kim Merivirta

Vilho Tervasmäki 20.8.1997

Lallin toimituksen puhelintiedustelu 4.9.1997

KARTTA 5. Suomen–Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran alueellinen levinneisyys v. 1940.¹¹¹

Lähde: Kulomaa, Jukka: Käpykaartiin? 1941-1944. Sotilaskarkuruus Suomen armeijassa jatkosodan aikana. Hki 1995. s. 79.

SUOMI-NEUVOSTOLIITTO-SEURAN KESKEISET HENKILÖT 1944-1952

Mukana ovat tekstissä esiintyneet SN-seuran keskeisimmät henkilöt, joiden valintaan on vaikuttanut sekä asema seurassa/seuran perustamisessa että valtiollisessa politiikassa. Luettelo perustuu pitkälti Leena Riskan, Kimmo Rentolan ja Heikki Mikko Viitalan tutkimuksiin että erinäisiin matrikkeleihin, joista keskeisimmät ovat Suomen kansanedustajat 1907-1982 (Helsinki 1982) ja Työväenperinne ry. toimittama painamaton julkaisu "Kuka kukin on työväenliikkeessä 1944-1954?". Luettelossa on henkilön nimen jälkeen elinaika, ammatti tai tutkinto-/arvonimi sekä puoluejäsenyys. Tämän lisäksi on esitelty henkilöiden luottamustoimet SN-seurassa tutkimusajankohdan mukaisesti sekä mahdollisia muita tietoja, joiden tekijä toivoo selventävän henkilöiden yhteiskunnallisia asemia ja piirteitä ystävyyspolitiikassa. Henkilöiden elinajan suhteen vielä täsmennettäköön, että pelkkä syntymäaika merkitsee ettei henkilön kuolinvuosi ole tiedossa tai henkilö on elossa.

Ahonen Into (1897): eversti, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1946-1961, SN-seuran puhemiehistön jäsen 1947-1949.

Gartz Åke (1886-1974): teollisuusneuvos, vuorineuvos, RKP, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1958. Oli vuosina 1944-1946 kahteen otteeseen kauppa- ja teollisuusministerinä ja 1950-luvulla ulkoministerinä.

Harima (aik. Hohenthal) **Samuli A.** (1879-1962): kauppaneuvos, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1945. SN-seuran kauppa- ja teollisuusjaoston ensimmäinen puheenjohtaja.

Helo Johan (1889-1966): Helsingin rahatoimenjohtaja, SKDL:n kansanedustaja, SN-seuran puheenjohtaja 1944-1946, keskusjohtokunnan jäsen 1944-1945 sekä 1958-1966, SN-seuran puhemiehistön jäsen 1944-1946 ja 1962-1966. Useita ministeriyksiä.

Kahma Jaakko (1886): Suomen Ulkomaankauppaliiton toimitusjohtaja. Mukana SN-seuran perustamiskokouksissa.

Kantola Lauri (1908-1990): kirvesmies, toiminnanjohtaja, SKP, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1947, SN-seuran järjestösihteeri 1944-1945.

Karvonen Toivo (1906-1988): kirjaltaja, pääsihteeri, SKP, SN-seuran tilintarkastaja 1944, SN-seuran pääsihteeri 1947-1971. Oli mukana jo 1920-luvulla nuorkommunistien yrityksissä muodostaa ystävyysseura Suomen ja Neuvostoliiton välille.

Kekkonen Urho (1900-1986): lakitieteen tohtori, tasavallan presidentti 1956-1981, maalaisliitto, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1958 ja puhemiehistön jäsen 1946-1952.

Kilpi (os. Sinervo, v:een 1906 Brink) **Sylvi-Kyllikki** (1899-1987): filosofian maisteri, toimittaja, kansanedustaja (SDP/SKDL) 1934-1957, SYP, SN-seuran pj. ja keskusjohtokunnan jäsen 1946-1961.

Kuusinen Hertta (1904-1974): filosofian maisteri, SKDL:n kansanedustaja 1945-1971, SKP, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-74.

Laurikainen Aune (1909): pakkaaja, julkaisutoimittaja, SKDL, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1945, SN-seuran valistussihteeri 1948-1947. Toimi vuonna 1940 Kansan Sanomien päätoimittajana.

Nystén Holger (1905-1964): tuomari, johtaja, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1945.

Paasikivi Juho Kusti (1870-1956): lakitieteen tohtori, valtioneuvos, tasavallan presidentti 1946-1956, kansallinen kokoomuspuolue, SN-seuran kunniapuheenjohtaja.

Parkkari Jaakko (1900-1973): toimitsija, SKP, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1946.

Pekkala Mauno (1890-1952): pääjohtaja, kansanedustaja (SDP/SKDL) 1927-1952, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1950. SKDL:n presidenttiehdokas 1950, ministerinä useissa hallituksissa.

Rikka Aimo (1915-): toimittaja, jäsenenä SDP:ssa 1936-1937 ja SKP:ssa 1944-1952, SN-seuran pääsihteeri 1944-1947, SN-seuran puhemiehistön jäsen 1944-1947. Ystävyystoiminnassa vuonna 1940 Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran sihteerinä.

Ruutu (v:een 1927 Ruuth) **Yrjö** (1887-1956): professori, SYP, SN-seuran keskusjohtokunnan

jäsen 1944-1958 ja puhemiehistön jäsen 1944-1945. Oli 1930-luvulla mukana ystävyysseurahankkeissa.

Ryömä Mauri (1911-1958): lääketieteen kandidaatti, SDP:n kansanedustajana 1930-luvulla ja vuosina 1945-1958 (SKDL/SKP), SN-seuran vpj. 1944-1958, puhemiehistön jäsen 1944-1958 ja SNS/Kansan Sanomien päätoimittaja 1944-1945. Mukana ystävyysoiminnassa jo 1931 Neuvostoliiton Ystävissä sekä vuonna 1940 Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seurassa.

Schildt Yrjö (1899): majuri evp., maanviljelijä, IKL:n kansanedustaja 1933-1935, maa-laisliiton kansanedustaja 1939-1944, mukana SN-seuran perustamisvaiheen kokouksissa.

Sergelius (aik. Sergejeff) Maximilian (**Max**) (1879-1958): filosofian kandidaatti, teollisuusneuvos, rehtori, RKP:n kansanedustaja 1926-1939, Svenska Vänsternin kansanedustaja 1945-1947. SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1952 ja puhemiehistön jäsen 1944-1952.

Sippola Veikko (1909): työmies, toimittaja, Valpon apulaistoimistopäällikkö, SKP, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1945.

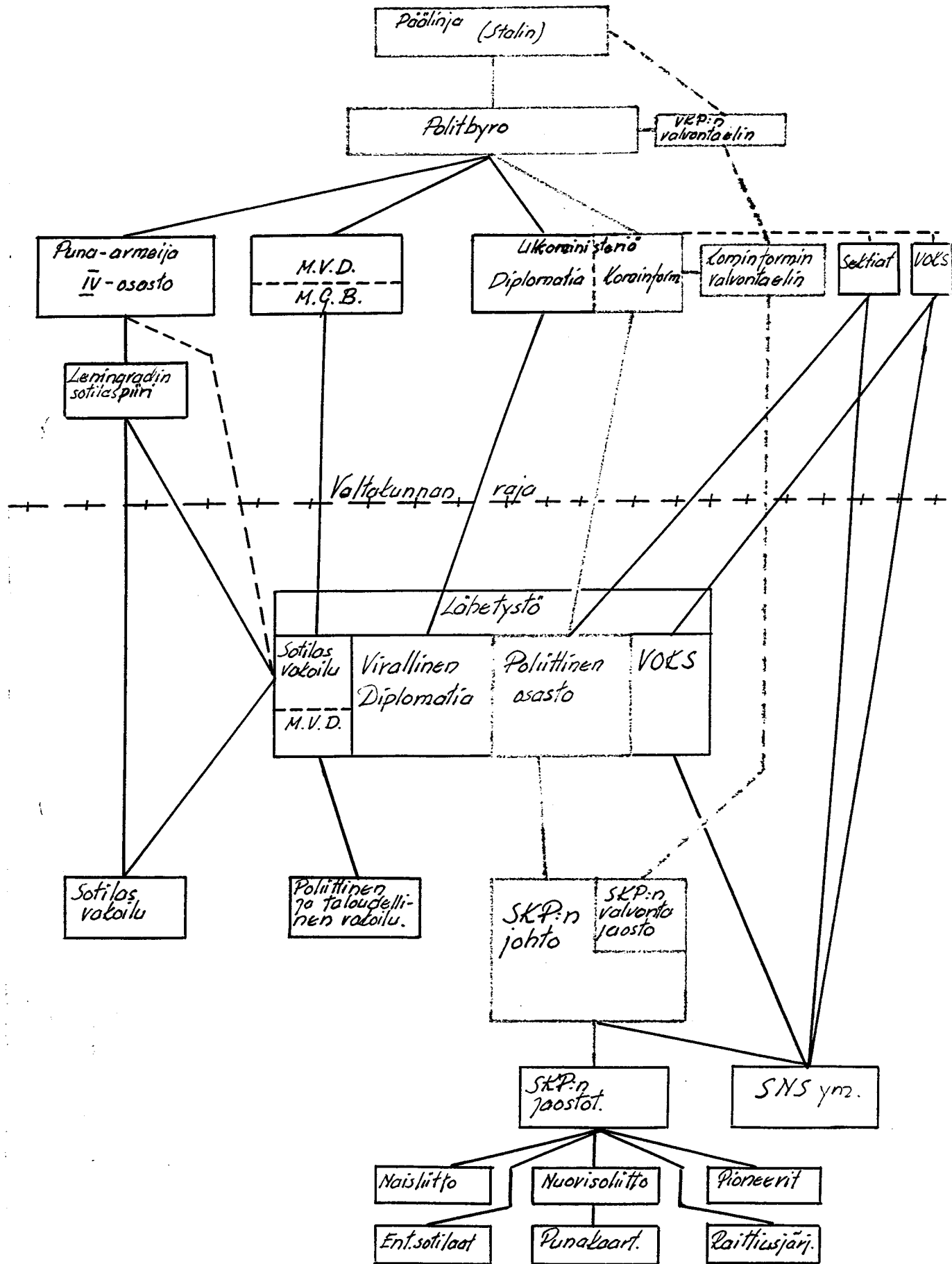
Sundström Carl-Johan (**Cay**) (1902-1959): odontologian kandidaatti, suurlähettiläs, SDP:n kansanedustaja 1936-41 (v.1941 sosialistinen ryhmä), SKDL:n kansanedustaja 1944-1945 ja puolueen puheenjohtaja 1945. SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1946.

Svento(rzetski) **Reinhold** (1881-1973): tuomari, toimittaja, SDP:n kansanedustaja 1922-1944, SKDL:n kansanedustaja 1945-1947. SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1949.

Söderhjelm Johan Otto (1898): lakitieteen tohtori, RKP:n kansanedustaja 1933-1938, 1944-1950, 1962-1965. Mukana SN-seuran perustamisvaiheen kokouksissa.

Törngren Ralf (1899-1961): maisteri, RKP:n kansanedustaja 1936-1961, SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1961. Useita ministeriyksiä 1940- ja 1950-luvulla.

Wuolijoki (aik. Murrik) **Hella** (1886-1954): filosofian maisteri, kirjailija, pääjohtaja, SKDL:n kansanedustaja 1946-1947. SN-seuran keskusjohtokunnan jäsen 1944-1954 ja puhemiehistön jäsen 1944-1954.

Lähde: Väinö Leskisen kokoelma. Kansio 1. Sekalaisia muistioita.

Työväen Arkisto.